

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Ο παραδοσιακός Γάμος στην Κύπρο από το 1850 μέχρι σήμερα

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΕΘΝΟΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΑ

Της φοιτήτριας
Νικολάου Γεωργίας
ΑΕΜ: 1450

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ:
ΚΙΤΣΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΛΕΚΤΟΡΑΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2014

Περιεχόμενα

Πρόλογος	2
Εισαγωγή	3
1. Έθιμα του παραδοσιακού γάμου.....	6
1.1 Προετοιμασίες γάμου.....	6
1.2 Χοροί και τραγούδια στο γάμο	28
1.3 Η αμοιβή των μουσικών	40
1.4 Οι υπόλοιπες μέρες	41
1.5 Συμπεράσματα	42
2. Κυπριακοί παραδοσιακοί χοροί στο Γάμο.....	45
2.1 Ανδρικοί χοροί.....	46
2.2 Γυναικείοι χοροί.....	47
2.3 Συμπεράσματα	48
3. Η παραδοσιακή μουσική.....	49
3.1 Οι «Βιολάρηδες» του γάμου	49
3.2 Ρυθμοί	50
3.3 Η στιχουργική του Κυπριακού τραγουδιού	51
3.4 Οι «Φωνές» της Κύπρου.....	52
3.5 Συμπεράσματα	61
4. Ο γάμος στην Κύπρο πριν το 1974	62
4.1 Η επιρροή των Τουρκοκύπριων.....	62
4.2 Έθιμα παραδοσιακού γάμου στο Καπούτι (Μόρφου)	65
4.3 Τα τραγούδια και οι χοροί του παραδοσιακού γάμου.....	72
4.4 Συμπεράσματα	77
5. Η πολιτιστική κληρονομιά της Κύπρου.....	79
5.1 Ετήσια Φεστιβάλ.....	81
5.2 Συμβολή Λαογραφικών Ομίλων	84
5.2.1 Όμιλος Λαογραφικών Ερευνών Λεμεσού	84
5.2.2 Λαογραφικός Όμιλος «Βασιλιτζία».....	85
5.3 Συμπεράσματα	88
6. Τελικά συμπεράσματα – Αποτελέσματα έρευνας.....	89
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α.....	91
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β.....	101
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ	112
ΓΛΩΣΣΑΡΙ	125
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	130

Πρόλογος

Η παρούσα διπλωματική εργασία με τίτλο «Ο παραδοσιακός Γάμος στην Κύπρο: από το 1850 μέχρι σήμερα» εκπονήθηκε στα πλαίσια ολοκλήρωσης των σπουδών μου στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών της Σχολής Καλών Τεχνών του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Πρόκειται για μελέτη και έρευνα στην παραδοσιακή μουσική της Κύπρου με εστίαση στον παραδοσιακό Γάμο. Στη διπλωματική αυτή εργασία περιγράφεται ο παραδοσιακός Γάμος περίπου από το 1850-1950 και δίνεται έμφαση στους φορείς που συντελούν στην προώθηση και ανάδειξη του πολιτισμού της Κύπρου τη σήμερον ημέρα.

Αρχικά θα ήθελα να απευθύνω θερμές ευχαριστίες στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Γεώργιο Κίτσιο, λέκτορα του Τμήματος Μουσικών Σπουδών, για την καθοδήγηση και τη βοήθεια του στη συγκρότηση και ολοκλήρωση της διπλωματικής αυτής εργασίας.

Αισθάνομαι ιδιαίτερη ανάγκη να ευχαριστήσω τον κ. Κυριάκο Ζίττη πρόεδρο του Ομίλου Λαογραφικών Ερευνών Λεμεσού για τη σημαντική βοήθεια και πολύτιμη συνεργασία.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Ανδρέα Αριστείδου και τον κ. Μιχάλη Μιχαηλίδη για τη συνέντευξη καθώς και για τις πολύτιμες πληροφορίες που μου παρείχαν.

Με αυτή την εργασία ολοκληρώνω τις προπτυχιακές μου σπουδές και επί τη ευκαιρία θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου καθώς και τους φίλους μου για τη συνεχή συμπαράσταση και αγάπη που μου έδειξαν όλο αυτόν τον καιρό και που ήταν δίπλα μου σε κάθε μου βήμα

Νικολάου Γεωργία

Θεσσαλονίκη, 2014

Εισαγωγή

Πρωταρχικός στόχος μου μέσα από αυτή τη διπλωματική εργασία είναι η μελέτη της παραδοσιακής μουσικής της Κύπρου και ειδικότερα του παραδοσιακού γάμου από το 1850 μέχρι σήμερα. Αρχική σκέψη ήταν να μελετηθούν τα έθιμα του παραδοσιακού γάμου καθώς και οι μουσικές οι οποίες συνδέονται με τις επιμέρους διαδικασίες του. Στη συνέχεια θέλησα να ασχοληθώ με τους φορείς που συμβάλουν στην προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κύπρου ως μια προσπάθεια προβολής της κυπριακής κουλτούρας και παράδοσης.

Σε πρώτο στάδιο η αναζήτηση των πηγών για τη δημιουργία της εργασίας μου πραγματοποιήθηκε στη Δημοτική βιβλιοθήκη Λεμεσού αλλά και στη βιβλιοθήκη του τμήματος Μουσικών σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καθώς και στη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Κατά τη διάρκεια συλλογής του υλικού παρατηρήθηκε σημαντική ανεπάρκεια πηγών όσον αφορά τα μουσικολογικά στοιχεία στα τραγούδια του γάμου και στις μουσικές αναλύσεις. Σημαντικό εμπόδιο κατά τη διάρκεια της μελέτης μου στάθηκε το γεγονός ότι το κτίριο της δημοτικής βιβλιοθήκης Λεμεσού βρίσκεται υπό ανακαίνιση τα τελευταία χρόνια, γεγονός που μου δημιούργησε δυσκολίες καθώς το υλικό ήταν διασκορπισμένο σε διάφορα σημεία. Από τις εθνικές μειονότητες της Κύπρου επέλεξα να ασχοληθώ με τη μειονότητα των Τουρκοκύπριων καθώς πριν το 1974 κατείχαν το ποσοστό του 18% του νησιού. Κατά τη διάρκεια της έρευνας παρατηρήθηκε μεγάλη ανεπάρκεια στο σημείο αυτό καθώς οι ιδιάζουσες συνθήκες που επικράτησαν στην Κύπρο μετά το 1974 δεν επέτρεψαν τη διεξαγωγή έρευνας για το θέμα αυτό. Λόγω του διαχωρισμού που υπήρξε στη Κύπρο μετά την τουρκική εισβολή (1974) η επικοινωνία με το βόρειο μέρος έχει καταστεί δυσχερής και η πρόσβαση στους λαογραφικούς ομίλους και συλλόγους στο βόρειο τμήμα του νησιού ανέφικτη. Οι πληροφορίες που υπάρχουν και που παραθέτω στη συνέχεια για το θέμα είναι κυρίως από διηγήσεις Ελληνοκυπρίων που έχουν ζήσει σε μικτές κοινότητες πριν το 1974.

Σε δεύτερο στάδιο πραγματοποιήθηκε έρευνα σε Λαογραφικούς, Πολιτιστικούς, Χορευτικούς Ομίλους, σε συλλόγους και κέντρα Νεότητας σε ολόκληρη την Κύπρο αλλά και σε πηγές μέσω του διαδικτύου. Παράλληλα πραγματοποιήθηκε έρευνα σε διάφορους συλλόγους με στόχο τον εντοπισμό και την προβολή της προσφοράς του καθενός ξεχωριστά. Η έρευνα αποσκοπούσε στη περαιτέρω συλλογή υλικού αλλά και στο να διερευνηθεί χωριστά η συμβολή του κάθε συλλόγου. Ειδικότερα έχω μελετήσει ποιοι από αυτούς πραγματοποιούν συχνές «αναπαραστάσεις παραδοσιακού κυπριακού γάμου» στη σημερινή εποχή και ποιο σκοπό εξυπηρετούν, αλλά και ποιοι φορείς συντελούν στη διοργάνωση των εκδηλώσεων αυτών. Ο όμιλος Λαογραφικών Ερευνών Λεμεσού και ο Πολιτιστικός Όμιλος «Βασιλιτζιά» επιλέχθηκαν για περαιτέρω έρευνα αφού παρατηρήθηκε σημαντική συμμετοχή στα δρώμενα της χώρας. Στη πορεία η έρευνα συνεχίστηκε στα αρχεία του κάθε Ομίλου. Πολύτιμη ήταν η βοήθεια των προέδρων των δύο ομίλων, οι οποίοι μου παρείχαν λαογραφικό υλικό, βοηθώντας με το τρόπο αυτό στην καλύτερη μελέτη και κατανόηση κάποιων σημείων.

Στη συνέχεια ακολούθησαν αρκετές συναντήσεις με τον κ. Κυριάκο Ζίττη, ερευνητή της παραδοσιακής μουσικής και πρόεδρο του Ομίλου Λαογραφικών Ερευνών Λεμεσού, ο οποίος μου παραχώρησε προσωπικό υλικό αλλά και πολύ σημαντικές πληροφορίες. Ιδιαίτερα βοηθητικά ήταν εξίσου τα στοιχεία που συνέλεξα αναφορικά με τα έθιμα των τουρκοκύπριων όπου οι πληροφορίες είναι ελάχιστες. Ο κ. Ζίττης με έφερε σε επαφή με τον κ. Ανδρέα Αριστείδου παραδοσιακού βιολιστή και τον κ. Μιχάλη Μιχαηλίδη λαουτάρη οι οποίοι μου παραχώρησαν συνέντευξη. Η συνάντηση αυτή ήταν αρκετά σημαντική όχι μόνο επειδή μου δόθηκε η ευκαιρία να προβώ στην καταγραφή και στη μελέτη κάποιων τραγουδιών αλλά επειδή μου δόθηκαν πληροφορίες για τη ζωή, τους καλλιτέχνες και τη γενική εικόνα του τόπου τις δεκαετίες 1950-1990. Επιπλέον ο κ. Κυριακός Ζίττης με έφερε σε επικοινωνία με τον κ. Μιχάλη Ττερλικά, τραγουδοποιό και ερευνητή της παραδοσιακής μουσικής. Σημαντικό βοήθημα για την έρευνά μου στάθηκε το ανέκδοτο βιβλίο του κ. Μιχάλη Ττερλικά, το οποίο περιέχει προσωπικά βιώματα του ιδίου όπου έζησε από το κατεχόμενο σήμερα χωριό της επαρχίας Μόρφου, Καπούτι. Οι συναντήσεις με τον κ. Ζίττη ήταν ιδιαίτερα σημαντικές αφού είχα την ευκαιρία να γνωρίσω τραγουδοποιούς, οργανοπαίκτες και ερευνητές της παραδοσιακής μουσικής της Κύπρου, και να συζητήσω μαζί τους.

Στη συνέχεια, απευθύνθηκα στον Κυπριακό Οργανισμό Τουρισμού και στις Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού με σκοπό να ενημερωθώ για τις εκδηλώσεις που διοργανώνονται σε όλη τη Κύπρο και οι οποίες συμβάλουν σημαντικά στην προώθηση του πολιτισμού και στην ανάδειξη της πολιτιστικής ταυτότητας της Κύπρου. Η έρευνα στα αρχεία του Κ.Ο.Τ καθίσταται ιδιαίτερα σημαντική για τη μετέπειτα πορεία της έρευνας μου.

Τέλος, πραγματοποιήθηκε έρευνα στο αρχείο βιβλιοθήκης Ανδρέα Μακρίδη στη Λεμεσό, όπου και είχα την ευκαιρία να συλλέξω σπάνιο υλικό για τη εργασία αυτή. Σημαντική στάθηκε η γνωριμία με τον κ. Ανδρέα Α. Μακρίδη, συγγραφέα και μελετητή ο οποίος μου παρείχε σημαντικές συμβουλές αλλά και βιβλιογραφικό υλικό από την προσωπική του συλλογή το οποίο με βοήθησε στη ολοκλήρωση της μελέτης μου.

Στο πρώτο κεφάλαιο της διπλωματικής μου εργασίας περιγράφεται αναλυτικά ο παραδοσιακός Γάμος της Κύπρου περίπου από το 1850-1950, και γίνεται μια εκτενής αναφορά στις διαδικασίες και στα έθιμα που τελούνταν πριν και μετά το μυστήριο του γάμου, εστιάζοντας κυρίως σε μουσικά παραδείγματα και σε μουσικές αναλύσεις. Επιπλέον παρατίθενται μουσικές καταγραφές από τη συνέντευξη που πραγματοποιήθηκε με τον κ. Ανδρέα Αριστείδου και τον κ. Μιχάλη Μιχαηλίδη. Το απόσπασμα της συνέντευξης βρίσκεται στο Β παράρτημα της εργασίας. Το κεφάλαιο αυτό κλείνει με μουσικολογικά συμπεράσματα.

Ξεχωριστό και κεφάλαιο αποτελούν οι παραδοσιακοί χοροί, που ήταν αναπόσπαστο κομμάτι σε κάθε φάση του κυπριακού γάμου. Αναλυτικότερα περιγράφονται οι ανδρικοί και γυναικείοι χοροί καθώς και ο χορός του ανδρογύνου ο οποίος συγκέντρωνε ιδιαίτερη προσοχή και πλαισιωνόταν με διάφορα έθιμα. Μέσα από το κεφάλαιο αυτό γίνεται περαιτέρω ανάλυση

στους παραδοσιακούς χορούς της Κύπρου συμπεραίνονται με τον τρόπο αυτό πολλά στοιχεία για την παραδοσιακή κοινωνία της Κύπρου καθώς και το ρόλο της γυναίκας και του άνδρα την τότε εποχή.

Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφεται η παραδοσιακή μουσική της Κύπρου με ειδικότερες αναλύσεις ρυθμού, και μελωδίας. Επιπλέον αναλύονται οι μελωδίες της Κύπρου γνωστές ως «φωνές». Είναι πολύ σημαντικό να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στο περιεχόμενο του κεφαλαίου αυτού αφού στοχεύει στην καλύτερη κατανόηση των μουσικών έργων που αναλύονται πιο κάτω στην εργασία μου. Μουσικά παραδείγματα από τις «φωνές» περιλαμβάνονται στο Γ παράρτημα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στις επιρροές των τουρκοκύπριων αλλά και άλλων θρησκευτικών μειονοτήτων (πχ. Μαρωτινών) ως προς τη μουσική και το χορό, στα ξένα τραγούδια και χορούς που πολιτογραφήθηκαν στην Κύπρο. Ακόμη παρουσιάζεται συνοπτικά ο «Παραδοσιακός Γάμος στο Καπούτι» πριν από την τουρκική εισβολή του 1974, έτσι όπως περιγράφεται από τα προσωπικά βιώματα του κ. Μιχάλη Ττερλικά. Σκοπός της πιο πάνω περιγραφής είναι να παρουσιαστούν πιο συγκεκριμένα τα γεγονότα του παραδοσιακού γάμου. Το κεφάλαιο αυτό κλείνει με συμπερασματικά σχόλια.

Στο τελευταίο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στους φορείς που συμβάλουν στην προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, και ειδικότερα γίνεται αναφορά στα ετήσια φεστιβάλ της Κύπρου που κύριο στόχο έχουν την προβολή των παραδοσιακών χορών και τραγουδιών και στη συμβολή των Λαογραφικών Ομίλων τη σήμερον ημέρα. Πιο συγκεκριμένα παρουσιάζεται η δράση δύο επιλεγμένων Ομίλων με βάση την ενεργή και συνεχή συμμετοχή τους στα δρώμενα της χώρας. Ο κ. Κυριάκος Ζίττης πρόεδρος του Ομίλου Λαογραφικών Ερευνών Λεμεσού και ο κ. Αντώνης Λαζάρου πρόεδρος του Λαογραφικού Ομίλου «Βασιλιτζιά» στην Λάρνακα, περιγράφουν τη δράση που πραγματοποιούν οι Όμιλοι αυτοί κάθε χρόνο. Επιπρόσθετες πληροφορίες για τον Όμιλο Λαογραφικών Ερευνών Λεμεσού παρατίθενται στο απόσπασμα της συνέντευξης στο παράρτημα Β από τον κ. Κυριάκο Ζίττη. Στο Α παράρτημα της εργασίας, παρουσιάζεται ένας ενδεικτικός κατάλογος αποτελέσματα δίκης μου έρευνας με εκδηλώσεις και φεστιβάλ που έλαβαν χώρα από το 2009-2014, ως μια προσπάθεια προβολής της γενικότερης εικόνας με θέμα την «αναπαράσταση κυπριακού παραδοσιακού Γάμου». Το κεφάλαιο κλείνει με συμπερασματικά σχόλια.

Τέλος, στη διπλωματική αυτή εργασία περιλαμβάνεται ένα DVD το οποίο περιέχει τη συνέντευξη που προανέφερα, αλλά και ένα βίντεο με «Αναπαράσταση κυπριακού παραδοσιακού γάμου» από τον Όμιλο Λαογραφικών Ερευνών Λεμεσού από παράσταση με το πρόγραμμα Μουσικές Κυριακές για το οποίο αναφέρομαι στη συνέχεια καθώς και ένα ντοκιμαντέρ το οποίο προβλήθηκε στο Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου (ΡΙΚ) το 1978 με θέμα τον κυπριακό παραδοσιακό Γάμο. Το DVD αποσκοπεί στο να βοηθήσει τον αναγνώστη στην καλύτερη κατανόηση αλλά και στον σχηματισμό μιας πληρέστερης εικόνας κάποιων σημείων του κειμένου αναφορικά με τον Κυπριακό Παραδοσιακό Γάμο και την Πολιτιστική ζωή του νησιού. Τέλος παραθέτω τελικά συμπεράσματα.

1. Έθιμα του παραδοσιακού γάμου

Η Κύπρος χαρακτηρίζεται από μια πλούσια παραδοσιακή ζωή διατηρώντας αρχαία στοιχεία ως τις μέρες μας. Μέσα από τη μελέτη της εθιμικής ζωής καθρεπτίζεται ο τρόπος ζωής των κατοίκων, συναντούμε αντιλήψεις για την κοινωνία της Κύπρου, για το πώς έβλεπαν τον κόσμο, τη σχέση του ανθρώπου με τη φύση, και τους τρόπους υπέρβασης του κακού και πρόκλησης του καλού. (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Α): 15).

Το κεφάλαιο του γάμου είναι από τα πιο σύνθετα και πολύπλοκα κεφάλαια της εθιμικής ζωής. Στον κύκλο του γάμου υπάρχει ένα καθιερωμένο τυπικό, όπου άρχιζε από τα προξενιά συνέχιζε με τα «λογιάσματα» την υπόσχεση του γάμου και τα «χαρτώματα» δηλ. τον αρραβώνα και συμπληρωνόταν με το γάμο (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Β): 13).

Στην Κύπρο ο γάμος πέρα από τη θρησκευτική του σημασία ήταν πάντοτε ένα μεγάλο χαρμόσυνο γεγονός και γιορταζόταν από όλους. Για τους Κύπριους ο γάμος δεν ήταν ποτέ μια απλή εκκλησιαστική τελετή. Η τέλεση ενός γάμου ήταν ταυτόχρονα και μια σημαντική κοινωνική εκδήλωση τόσο του χωριού όσο και της πόλης, στην οποία συμμετείχαν πολλοί άνθρωποι.

1.1 Προετοιμασίες γάμου

Στα πολύ παλιά χρόνια οι γονείς όταν τα παιδιά τους ήταν ακόμα μικρά αποφάσιζαν το μελλοντικό τους σύντροφο όπως έκριναν εκείνοι καλύτερα και όταν τα παιδιά τους έφταναν σε ηλικία γάμου τους το ανακοίνωναν. Καθώς περνούσαν τα χρόνια αυτή η συνήθεια σιγά-σιγά άλλαζε.

Τα προξενιά

Μέχρι και τις αρχές του 20ού αιώνα, οι νέοι παντρεύονταν με προξενιά. Η οικογένεια του άντρα έστελνε την προξενήτρα στο σπίτι της νύφης να βολιδοσκοπήσει την κατάσταση και αν ήταν σύμφωνη προχωρούσε τη διαδικασία. Τις περισσότερες φορές δεν λάμβαναν υπόψη τη γνώμη της κοπέλας.

Προξενητής/Προξενήτρα

Ήταν άτομο εμπιστοσύνης και εκτίμησης στο χωριό και οπωσδήποτε παντρεμένο. Κάποιες φορές συνήθιζαν να του δίνουν και αμοιβή.

Τα λογιάσματα- Αρραβόνες

Αν όλοι ήταν σύμφωνοι με το γεγονός προχωρούσαν στα λογιάσματα. Τα «λογιάσματα» είναι η επισφράγιση του λόγου, της συμφωνίας. Ήταν στην ουσία μια προφορική συμφωνία ενώπιον των δύο οικογενειών. Η προίκα έπαιζε σημαντικό ρόλο για να προχωρήσει η συμφωνία,

συνεπώς και ο γάμος. Αν ήταν όλα έτοιμα προχωρούσαν στους αρραβώνες. Οι αρραβώνες πραγματοποιούνταν με την παρουσία του παπά και οι νέοι αντάλλαζαν μεταξύ τους μαντίλια ως απόδειξη μνηστείας. Ο νεαρός όταν έφτανε η ώρα του γάμου, έβαζε το μαντίλι στο λαιμό ή στην τσέπη του και η κοπέλα φορούσε το μαντίλι στα μαλλιά της (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Α): 72). Στη συνέχεια ακολουθούσε τραπέζι και γλέντι για το χαρούμενο γεγονός.

Η προίκα - Το προικοσύμφωνο

Ο θεσμός της προίκας ήταν άμεσα συνυφασμένος με την οικονομική και κοινωνική κατάσταση της εποχής και του τόπου. Ήταν μια συμφωνία που γινόταν μεταξύ των οικογενειών των μελλονύμφων για τι προίκα θα δώσουν στο παιδί τους και κυρίως από την οικογένεια της κόρης. Η παρουσία του παπά του χωριού και των συμπεθερών ήταν απαραίτητη για τη σύναψη του προικοσύμφωνου το οποίο είχε νομική ισχύ. Στο προικοσύμφωνο αναφέρονταν χωράφια, σπίτια, χρήματα, κοσμήματα, οικιακά σκεύη, ζώα, ακόμη και ασήμαντα πράγματα όπως ρούχα, φαγητά μιας και επί εποχής τουρκοκρατίας υπήρχε πολλή φτώχεια.

Η περίοδος της μνηστείας

Μετά την υπόσχεση γάμου ή τους αρραβώνες ο νέος δεν μπορούσε να επισκέπτεται τη μνηστή του όποτε ήθελε, ούτε μπορούσαν να μείνουν μόνοι για μεγάλο χρονικό διάστημα. Με την πάροδο όμως του χρόνου, τα αυστηρά ήθη σιγά-σιγά άλλαξαν και ο νέος μπορούσε να βλέπει τη νύφη όσο συχνά ήθελε.

Το κάλεσμα στο γάμο

Το κάλεσμα για το γάμο γινόταν με διάφορους τρόπους και σύμφωνα με την παράδοση του κάθε χωριού και την οικονομική κατάσταση της οικογένειας. Γενικά για το κάλεσμα χρησιμοποιούσαν διάφορα υλικά όπως ροδόσταγμα, κερι, κρασί, ένα είδος κουλουριού ή μαντίλια σε διάφορους συνδυασμούς κτλ. (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Α): 285).

Το κάλεσμα των μουσικών

Σαν έφτανε εκείνη ώρα και άρχιζαν οι προετοιμασίες του γάμου, ένα από τα κύρια μελήματα ήταν η εξασφάλιση των *βιολάρηδων*, των μουσικών που θα έπαιζαν στο γάμο. Η άφιξη των «βιολάρηδων», δηλ. του βιολιστή και του λαουτάρη, σε ένα χωριό γινόταν με πολύ ενθουσιασμό, φιλοφρόνηση αλλά και ανακούφιση. Οι μουσικοί κατά κανόνα ήταν άνθρωποι καλοντυμένοι, με ψηλό κολάρο, γραβάτα η παπιγιόν, φορούσαν γιλέκο, με χρυσές αλυσίδες και ρολόι, άλλοι φορούσαν καπέλο και κρατούσαν μαστούνι. Αυτή ήταν η γενική εικόνα των καλών μουσικών (Αβέρωφ 1986:18).

Ο ρόλος των μουσικών

Η μουσική συνόδευε πάντα όλες τις φάσεις της γαμήλιας διαδικασίας από τις πρώτες διαδικασίες που ξεκινούσαν από το άλεσμα του ρεσιού, το πλύσιμο των μαλλιών, το ράψιμο του κρεβατιού, το στόλισμα της νύφης και του γαμπρού, μέχρι τον αντίγαμο παίρνοντας διάφορες μορφές και ρυθμούς.

Σε κάθε τελετουργία ο βιολάρης και ο λαουτάρης έδιναν το πρόσταγμα για να ξεκινήσει κάθε ενέργεια που θα γινόταν. Οι βιολάρηδες ήταν οι «άρχοντες» του γάμου έδιναν οδηγίες για την κάθε ενέργεια και καθοδηγούσαν με τα τραγούδια τους. Τα δίστιχα που τραγουδούσαν στους γάμους είναι πολλά, και τα θέματα ήταν καθορισμένα, αλλά οι βιολάρηδες αυτοσχεδίαζαν ανάλογα με τα πρόσωπα.

Στην αρχική φάση του γάμου ο χαρακτήρας της μουσικής ήταν πιο τελετουργικός και στη συνέχεια γίνεται ευχετικός για να καταλήξει στη διασκέδαση, στο γλέντι. Σε όλες τις περιπτώσεις τα τραγούδια ξεκινούσαν με την επίκληση στη βοήθεια του θεού, των αγίων και της Παναγίας για να ευλογήσουν το νέο ζευγάρι. *Η ώρα η καλή* συνόδευε πάντα κάθε νέα διαδικασία (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Α.): 329).

Το τραγούδι του γάμου η αλλιώς όπως λέγεται «Η ώρα η καλή» έχει μελωδία με κλασική δομή και το χαρακτηριστικό της επέκτασης της μελωδικής φράσης. Με την ίδια αυτή μελωδία και με ανάλογα τετράστιχα γίνεται η έναρξη της τετραήμερης διαδικασίας του κυπριακού γάμου. Η μελωδία του τραγουδιού αυτού χρησιμοποιείται σε αρκετές φάσεις, στο άλεσμα του ρεσιού, όταν ράβουν το νυφικό κρεβάτι, όταν στολίζουν τη νύφη και ξυρίζουν το γαμπρό λίγο πριν την αναχώρηση για το στεφάνωμα στην εκκλησία. Συναντούμε αρκετές παραλλαγές αυτής της μελωδίας.

Ώρα καλή τζι ώρα χρυσή¹

Καταγραφή Ευαγόρα Καραγιώργη, 2006.

$\text{♩} = 96$

Ω ρα κα λή τζι ώ ρα χρυ σή,

5
λα λα λα λα λα λα λα λα λα τζιώ ρα ευ λο η

9
μέ νη, λα λα λα λα λα λα λα λα λα

13
λα λα λα λα λα λα λα τού τη δου λιά π'αρκ—

17
κέ ψα μεν λα λα λα λα λα λα λα λα να

21
φκει στε ρε ω μέ νη, λα

25
λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα

The musical score is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a time signature of 2/4. The tempo is marked as quarter note = 96. The lyrics are in Greek and follow the melody line. The score is divided into measures, with measure numbers 5, 9, 13, 17, 21, and 25 indicated at the beginning of each line. The melody consists of eighth and quarter notes, often beamed together in groups. The lyrics are: Ω ρα κα λή τζι ώ ρα χρυ σή, λα λα λα λα λα λα λα λα λα τζιώ ρα ευ λο η, μέ νη, λα λα λα λα λα λα λα λα λα, λα λα λα λα λα λα λα λα τού τη δου λιά π'αρκ—, κέ ψα μεν λα λα λα λα λα λα λα λα να, φκει στε ρε ω μέ νη, λα, λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα.

¹ Το μουσικό απόσπασμα προέρχεται από τη πιο κάτω πηγή, Πρωτόπαπα, Καλλιόπη, τόμος Α, σελ.336.

Παραλλαγή 1 - Κείμενο

A1 Ωρα καλή τζι 'ώρα γρουσή α1

1 2 3 4 5 6 7 8

A2 τζι' ώρα ευλογημένη. α2

9 10 11 12 13 14 15

B1 τούτ' η δουκειά π' αρκέψαμεν α1

B2 να 'ναι στερεωμένη. α2

Πίνακας

Δομή	Κείμενο	Μελωδία	Καταλήξεις
A1 + A2	1-15	α1+α2	Σολ
B1 + B2	1-15	α1+α2	Σολ

Οργανικός καθαρός στίχος

Ωρα καλή τζι' ώρα γρουσή τζ' ώρα ευλογημένη.

Τούτ' η δουλειά π' αρκέψαμεν, να ναι στερεωμένη.

Παρατηρήσεις

Ο στίχος του τραγουδιού είναι δεκαπεντασύλλαβος ιαμβικός. Το μέτρο που ακολουθεί το τραγούδι είναι των 2/4.

Το πλύσιμο των μαλλιών για το νυφικό κρεβάτι

Το πλύσιμο των μαλλιών για το νυφικό κρεβάτι ήταν από τα κύρια μελήματα του γάμου. Ήταν διαδικασίες που τις περισσότερες φορές συμμετείχε ολόκληρη η κοινότητα. Σε όλη τη διαδικασία του πλυσίματος οι γυναίκες τραγουδούσαν δίστιχα πάντα με τη συνοδεία του βιολιού και του λαούτου.

Δίστιχο για το πλύσιμο των μαλλιών:

*Σήμερα εν' Κυριακή αύριον εν' Δευτέρα
Επλύνναμεν τζαι τα μαλλιά ούλλα τα χρυσαφένια (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Α.): 191).*

Δίστιχα για το ράψιμο του κρεβατιού

Το ράψιμο ή το «γέμισμα» του κρεβατιού ήταν μια ολόκληρη ιεροτελεστία. Αφού συγκεντρώνονταν στο σπίτι της νύφης άρχιζε το ράψιμο του κρεβατιού από επτά *μονοστέφανες*² γυναίκες που ο άντρας τους βρίσκεται εν ζωή. Μεταξύ των παρευρισκομένων, που κατά κανόνα ήταν μόνο γυναίκες, ήταν και ο παπάς του χωριού. Οι μουσικοί έπαιζαν το χορό των «μαλλιών», του «κρεβατο-ντύματος» ή των «προικιών» και μαζί και το «τραγούδι του γάμου».

*Ωρα καλή τζι' ώρα γρουσή τζι' ώρα ευλο(γ)ημένη
τούτη δουλειά π' αρκέβκουμεν να βκει στερεωμένη*

*Ωρα καλή, ώρα αγαθή, τζι' ώρα ευλο(γ)ημένη
τούτ' η δουλειά π' αρκέψαμεν να βκει(βγει) ευλογημένη
που τον δεσπότη(ν) τον Χριστό(ν) να' ναι στερεωμένη.*

*Η Παναγία η Δέσποινα που είναι στο θρονίν της
να 'ρτει να δώσει την ευχή(ν) με τον μονογενή(ν) της.*

*Η Παναγιά τζι' ο Χριστός να' ρτουν να σεργιανίσουν.
Για να μας δώσουν την ευτζήν τζαι να μας ευλο(γ)ήσουν.*

*Αι Ντρικκά του Καρπασιού³ πού'σαι στο περιγιάλι(ν)
Έλα βοήθα μας τζι' εσού ν' αλλάζουν το κρεβάτι(ν)
Αι μου Γιώρκη μου Κοντέ τζι' Αι μου Γιώρκη Αράπη
Έλα βοήθα μας τζι' εσού ν' αλλάζουν το κρεβάτι(ν).*

² Μονοστέφανη είναι η γυναίκα που έχει παντρευτεί μια φορά, έχει βάλει δηλαδή μόνο ένα στεφάνι.

³ Ο Απόστολος Ανδρέας της Καρπασίας. Ο Απόστολος Ανδρέας είναι ακρωτήριο της Κύπρου στην Επαρχία Αμμοχώστου. Είναι το ανατολικότερο σημείο της Κύπρου στη χερσόνησο της Καρπασίας και οφείλει το όνομα του στη παράδοση που λέει ότι εκεί αποβιβάστηκε ο Απόστολος Ανδρέας.

*Σήμερα αλλάσει ο ουρανός, σήμερα αλλάσει η μέρα,
ράφκουμεν το κρεβάτι(ν) τους με την πολλή(ν)μανιέραν.*

*Συγγένισες, γειτόνισσες, τρέξετε, βοηθάτε
τζι εσείς αγγέλοι τ'ουρανού ελάτε ευλο(γ)άτε.*

*Η Παναγία τζι ο Χριστός βγήκαν να σιργιανήσουν
εννά περάσουν πουδαμαί τζι εννά μα βοηθήσουν.*

*Ω Παναγία Δέσποινα με το μονογενή(ν) σου,
έλα κι εσύ βοήθα μας και δώσε την ευχή(ν) σου.
Αγία τριάδα πρόφθασε να δώσεις οδηγία(ν)
να ράψουν το κρεβάτι(ν) της με την καλή(ν) υγεία(ν).
Άγιοι του κόσμου τρέζατε κι αγγέλοι βοηθάτε
τούντο κρεβάτιν να ραφτεί όμορφα συμπουρκάτε (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Α): 364).*

Μετά την τοποθέτηση των πλεχτών μέσα στο ντύμα του κρεβατιού, άρχιζε το ράψιμο από τις επτά μονοστέφανες γυναίκες.

*Φέρτε ελιάν καπνίστε τες τζιαι πιάννει τες το ' μμάτιν
Επτά 'ναι οι μονοστέφανες που ράφκουν το κρεβάτι*

*Σήμερ' αλλάσει ο ουρανός, σήμερα' αλλάσ' η μέρα
Ράφκουν τζιαι το κρεβάτιν της με την πολλήνμανιέραν.*

Στη συνέχεια έβαζαν στις τέσσερις γωνίες του κρεβατιού τέσσερις κόκκινους σταυρούς, και ένα κόκκινο αστέρι ή σταυρό στο μέσο του κρεβατιού και πάλι οι μουσικοί τραγουδούσαν:

*Βάρτε τους τέσσερις σταυρούς στα τέσσερα καντούνια,
Να πέφτ' η νύφη τζι ο γαμπρός σαν τα φιλικουτούνια*

*Βάρτε τους τέσσερις σταυρούς τζιαι τ'άστρο μες στη μέση,
Ν' αρέσει τ'αντρογόνου μας τη νύχταν πόννα πέσει.*

Όταν τελείωνε και αυτή η διαδικασία, έβαζαν ένα αγοράκι και το κυλούσαν επάνω στο φρέσκο-ραμμένο κρεβάτι, και αυτό θεωρείτο καλός οiwνός για την ευγονία των νεόνυμφων (Αβέρωφ 1986:15). Στη συνέχεια τοποθετούσαν ένα μαντίλι πάνω στο κρεβάτι και οι μουσικοί καλούσαν όλους τους παρευρισκόμενους να 'ρθουν να «πλουμίσουν» το κρεβάτι.

*Φωνάζετε τους συγγενείς να 'ρτουν να το πλουμίσουν,
στον Αϊν Τάφον του Χριστού να παν να προσκυνήσουν (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Α): 364).*

Όταν τελείωνε το πλούμισμα οι γυναίκες σήκωναν στα χέρια τους το κρεβάτι και αφού το χόρευαν το έπαιρναν στη νυφική κλίνη.

Για το ράψιμο του κρεβατιού⁴

Καταγραφή Θεόδουλου Καλλίνικου

Κυπριακή Λαϊκή Μούσα 1951

Παραλλαγή Γ'

$\text{♩} = 96$

Βάρ τε τους τέσ σε ρις σταυ ρούς στα τέσ σε
ρα κα ντού νια λα λα λα λα λα, λα λα
λα λα λα λα λα να πέ σεη νύ φη τζίο γα μπρος
σαν τα φι λι κου τού νια.

Το τραγούδι αυτό προέρχεται από τη Συλλογή του Θεόδουλου Καλλίνικου⁵, *Κυπριακή Λαϊκή Μούσα*, 1991. Το τραγούδι είναι σε μείζονα κλίμακα και έχει ρυθμό 2/4, και είναι μια από τις παραλλαγές για το «Ράψιμο του κρεβατιού».

⁴ Το μουσικό παράδειγμα προέρχεται από την πιο κάτω πηγή. Πρωτόπαπα, Καλλιόπη, τόμος Α, σελ.390.

⁵ http://www.ieropsaltis.com/psalt_Kallinikos.htm

Χορός του κρεβατιού

Ανδρέας Αριστείδου βιολί

Καταγραφή Γεωργία Νικολάου (24/1/2014)

♩ = 96

The musical score is written in treble clef, key of D major (two sharps), and 2/4 time. It consists of five staves of music. The first staff starts with a tempo marking of ♩ = 96. The music is a continuous eighth-note pattern with various accents and slurs. The second staff begins at measure 6, the third at measure 11, the fourth at measure 16, and the fifth at measure 22. The piece concludes with a double bar line at the end of the fifth staff.

α) Η μελωδία κινείται στις ακόλουθες διατάξεις φθόγγων β) διατονικό τετράχορδο κατάληξης

The diagram shows a single melodic line on a five-line staff in treble clef, key of D major. The notes are: D4 (quarter), E4 (quarter), F#4 (quarter), G4 (quarter), A4 (quarter), B4 (quarter), C#5 (quarter), D5 (quarter), E5 (quarter), F#5 (quarter), G5 (quarter), A5 (quarter), B5 (quarter), C#6 (quarter), D6 (quarter). The line ends with a double bar line.

Ο χορός του κρεβατιού εκτελεσμένος από τον κ. Ανδρέα Αριστείδου, είναι συρτός χορός με ρυθμό 2/4

Το ρέσι

Μια από τις σπουδαιότερες προετοιμασίες του γάμου ήταν το ρέσι, που αποτελούσε ένα από τα κύρια φαγητά του γάμου και μέχρι σήμερα συνηθίζεται να σερβίρεται σε κάποιους γάμους. Η διαδικασία ήταν ως εξής έπαιρναν το σιτάρι στη βρύση οι νέοι και οι νέες και κάτω από τους ήχους του βιολιού και του λαούτου το καθάριζαν, το έπλεναν, το στράγγιζαν και με αυτό έφτιαχναν την επόμενη μέρα το ρέσι. Το έδεσμα φτιαχνόταν κυρίως στην Πάφο, και συνήθως το Σάββατο πριν τον γάμο, παρ' όλα αυτά το ρέσι ήταν διαδεδομένο σε όλη την Κύπρο.

Δίστιχα για το ρέσι:

*Πέντε μαντίλια κότσινα τζι έναν ωραίο φέσι,
ελάτε κοπελλούες μου να πλύνουμε το ρέσι.*

*Ελάτε ούλες του χωρκού στη βρύση για να πάμεν,
να πλύνουμε το ρέσι τους, στο γάμον τους να φάμεν .*

*Ω! παναία της κορφής με το θρονίν στη μέση,
έλα τζια σου βοήθα μας ν' αλέσουμε το ρέσι.*

*Ελάτε κοπελούες μου να ψήσουμε το ρέσι,
να φάει τζια ο νιόγαμπρος, να δούμε αν τ' αρέσει (Αβέρωφ 1986:17).*

Για το ρέσι:

*Ω! Παναία της κορφής με το θρονίν στη μέση
'Ελα τζ' εσού βοήθα μας ν' αλέσουμε το ρέσι*

*Ο ήλιος πα' στον ουρανόν κοντεύκει εις την μέσην
τζ' εν ώρα ν' αρκηνήσουμε ν' αλέσουμε το ρέσιν.*

*Στο κάθε σιερομύλιν μας κάτσετε θκού ζευκάριν
ν' αλέσετε το ρέσιν της με τραουθκιάν τζαι χάριν.*

*Σαράντα πέντε γερανοί τζ' ένας ατός στην μέσην
ελάτε κοπελλούες μου να πλύνουμε το ρέσιν⁶*

*Αλέστηκεν επλύθηκεν το ρέσιν με τραούθκια
τζαι δώστε το του μάειρα να μπει μες' τα χαρκούθκια.*

⁶ Από το βινύλιο του Μιχάλη Ττερλικά Κυπραία Φωνή στίχοι τραγουδιών-Πλευρά Β.

Στη διαδρομή και στην περιοχή που ήταν η βρύση τραγουδούσαν οι *βιολάρηδες* και οι *κοπέλες* ειδικά τραγούδια για το πλύσιμο του σιταριού:

*Σαράντα πέντε λεμονιές πορτοκαλιά στην μέση
κοπιάστε όλες του χωρκού να πλύννομεν το ρέσιν.
Πορτοκαλιά μου φουντωτή με τους αθθούς στην μέση(ν)
ρίζε τζείνους τους αθθούς τζαι μύρισ' μας το ρέσιν.*

*Σήμερ' αλλάσει ο ουρανός, σήμερ' αλλάσει η μέρα
πλυννίσκουμεν το ρέσιν μας με μιαν ψηλήν μανιέραν.*

*Σαράντα πέντε γερανοί τζι ένας ατός στην μέσην
ελάτε κοπελλούες μου να πλύννομεν το ρέσιν.*

*Ω Παναγία Δέσποινα με δακτυλίδιν μέσην
έλα τζι εσύ βοήθησε να πλύννομεν το ρέσιν.*

*Ο ουρανός έν' στροντζυλός τζι ο ήλιος μες στην μέση
τζι ελάτε κοπελλούες μου να πλύννομεν το ρέσιν.*

*Φέρτε νερόν που το λασίιν να πλύννομεν το ρέσιν
να φάει ούλλος ο λαός καλά να του αρέσει (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Β): 351).*

Για το ρέσιν⁷

Συλλογή Μιχάλη Τερλικκά

Κυπραία Φωνή 1991

♩ = 168

Ο ουρανός εν στροντζυλός τζι ο ήλιος μες στην μέση τζιε
λαι τε κοπελλούες μου να πλύννομεν το ρέσιν, τζιε ρέσιν.

⁷ Το πιο κάτω μουσικό απόσπασμα προέρχεται από τη πιο κάτω πηγή, Πρωτόπαπα, τόμος Β, σελ.351.

Το ρέσι

Ανδρέας Αριστείδου – Βιολί

Καταγραφή Γεωργία Νικολάου 24/1/2014

$\text{♩} = 120$

5

11

16

22

Η μουσική για το ρέσι όπως αναφέρει ο κ. Ανδρέας Αριστείδου, δεν συνοδεύεται από λόγια. Είχε το ρόλο της μουσικής υπόκρουσης την ώρα που οι νέοι και οι νέες καθάριζαν και έπλεναν το σιτάρι για το ρέσι. Είναι σε ρυθμό 7/8 με υποδιαίρεση 3/8 2/8 2/8. Το τραγούδι κινείται στο Ρε δώριο τρόπο.

Κυριακή του Γάμου

Σε όλη την Κύπρο, οι γάμοι γίνονταν την περίοδο Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου και πάντοτε Κυριακή. Γάμος σήμαινε γλέντι, φαγητό, ποτό, μουσική τραγούδι και χορός. Γι' αυτό και οι μουσικοί ήταν από τους κύριους συντελεστές σ' ένα τέτοιο γεγονός και ασφαλώς ήταν το επίκεντρο της προσοχής των πάντων μέσα σε ένα γάμο. Οι μουσικοί ήταν οι εκτελεστές των χορευτικών επιθυμιών όλων των θαμώνων του γάμου. Αυτοί ήταν οι συνοδοί όλων των τραγουδιστών και επιπλέον οι καλοί μουσικοί ήταν και οι εισηγητές όλων των νέων τραγουδιών και χορών που ακούγονταν σε ένα χωριό μεταφέροντας από το ένα χωριό στο άλλο ένα νέο τραγούδι, κάποιο νέο χορό που όλοι επιθυμούσαν να ακούσουν και να ξανακούσουν, για να το αποκτήσουν και αυτοί (Αβέρωφ 1986:18).

Το στόλισμα της νύφης

Την έναρξη του στολίσματος στα χωριά κυρίως την έδιναν με το κτύπημα της καμπάνας. Ο γαμπρός ντυνόταν στο σπίτι του μαζί με τους συγγενείς και τους φίλους του και η νύφη στο δικό της. Την ώρα που τους στόλιζαν έπαιζαν οι μουσικοί και τραγουδούσε ο κόσμος. Η κατεύθυνση που θα καθόταν η νύφη και ο γαμπρός για να ετοιμαστούν έπρεπε απαραίτητα να ήταν προς την ανατολή. Πάντα η ανατολή συμβόλιζε το μέλλον, την αισιοδοξία, το ξεκίνημα μιας καινούργιας ζωής (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Β): 41).

Δίστιχα για το στόλισμα της νύφης

Τα δίστιχα που τραγουδούσαν την ώρα που στόλιζαν τη νύφη επικαλούνταν πάντα τη βοήθεια του θεού και των αγίων και στη συνέχεια τόνιζαν την ομορφιά και την καλοσύνη της νύφης (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Α): 62). Εκτός από επαινετικά μερικά δίστιχα ήταν παρηγορητικά για τη νύφη, η οποία επρόκειτο να αποχωριστεί από την οικογένεια της.

Παγκύπριο είναι το γαμήλιο δίστιχο:

*Ωρα καλή τζι ώρα χρυσή, ώρα ευλο(γ)ημένη
τούτ' η δουλειά π' αρκέψαμεν να' ναι στερεωμένη*

*Άγια στολίστε την καλά την πενταπλουμισμένη
απού την έσει η μάνα της νύκτα μερ' αλλαμένη*

*Παναγία Δέσποινα, που είσαι στο θρονίν σου,
έλα τζι εσύ βοήθα μας με τον μονογενήν σου*

*Σήμερα αλλάσει ο ουρανός, σήμερα αλλάσει η μέρα
σήμερα ποχωρίζεται παιδίν που την μητέραν.*

*Φέρτε την πρώτην φορεσιάν την χρυσοκεντημένην
που κέντησεν πριν δυο χρόνια τζι έσει την φυλαμένην.
Κτενίστε την, κτενίστε την τζι εβκάρτε ποκτενίδκια*

τζι επάρτε τα του χρυσοχού να κάμει δακτυλίδκια.
Ω παντοδύναμε Θεέ, π' όυλον τον κόσμον σκέπεις,
έλα τζι εσύ βοήθα μας να βάλουμε(ν) την σκέπην.

Έλα Θεέ τζι έλα Χριστέ, έλα τζαι Πανα(γ)ια
τζαι η δουλειά π' αρκέψαμεν να' σει την ευλο(γ)ίαν.
Φωνάζετε της μάνας της να φέρει τ' ανοιχτάριν
να σύρουμεν ν' ανοιζουμεν το κάρενον αρμάριν
ν' ανοιζουμεν να πιάσουμεν το νυφικόν φουστάνιν
που ' ναι του ρήγα σύγκομμαν της ρήγαινας ραψίμιν.

Άγια στολίστε την καλά, χτενίστε τα μαλλιά της
τζαι βάρτε της ροδόστεμμαν στα καμαρόφρυδά της

Χρυσή καντήλα κρέμμεσουν στο σπίτιν του τζυρού σου
τζαι τώρα ποκρεμμάζουν σε τζαι πας στου πεθθερού σου.
Την φορεσιάν σου νιόγαμπρε[ή νιόνυφη] αγγέλοι την εράψαν
τζαι πάνω στον ποδόγυρον τ' ονομάν σου εγράψαν.

Εφόρησες την αλλαήν την χρυσοκεντημένην
τζαι πάεις να στεφανωθείς με το δικόν σου ταίριν
χρόνια πολλά να ζήσετε χειμώνα(ν) καλοκαίρι(ν).

Σήμερον λάμπει ο ουρανός, σήμερον λάμπει η μέρα,
σήμερον στεφανώννεται ατός την περιστέραν.
Αλλάζετε την νιόνυφην να μεν μας νεγελούσιν
ποτίζει ποννά την παίρνουμεν μάσσαλα να λαλούσιν.
Αλλάζετε την νιόνυφην βάρτε της κοτσινάδκια
γιατί εννά την πάρουσιν σε όμορφα παλάδκια.

Η μάνα σου μιαν σ'έκαμεν τζι έμεινες μονοκόρη
τζι είσαι φεγγάριν της αυγής τζαι φέγγεις μες στα όρη.
Η μανα που σ' εγγένησεν ήταν καλή η καρκιά της
τζι έκαμεν κόρην νόστιμην τζαι φέγγει η γειτονιά της.
Η μάνα που σ' εγγένησεν εβάσταν το βασίλειον
τζι έκαμεν κόρην όμορφη τζι εθάμπωσεν τον ήλιον.
Μεν κλαίεις, κόρη, μεν κλαείς τζαι χάνεται ο ήλιος
θα πάεις με το ταίριν σου τζι εννά περνάς βασίλειον (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Β): 64).

Για το στόλισμα της νύφης⁸

Συλλογή Θεόδουλου Καλλίνικου

Κυπριακή Λαϊκή Μούσα 1951

Παραλλαγή Γ'

$\text{♩} = 96$

Κτε νί στε την τη νιό νυ φη ρα ντί στε
τα μαλ λιά της λα λα λα λα
λα, λα λα λα λα λα λα λα μου σκουσ τζαι
ρο δο στέμ μα τα στα κα μα
ρό φρυ δά της.

Το τραγούδι αυτό προέρχεται από τη Συλλογή του κ. Θεόδουλου Καλλίνικου *Κυπριακή Λαϊκή Μούσα*, 1951 και είναι μια παραλλαγή του τραγουδιού «Για το στόλισμα της νύφης». Έχει ρυθμό 2/4.

⁸ Το μουσικό απόσπασμα προέρχεται από τη πιο κάτω πηγή, Πρωτόπαπα, τόμος Β, σελ.63.

Το ξύρισμα του γαμπρού

Όπως στο σπίτι της νύφης έτσι και στο σπίτι του γαμπρού μαζεύονταν οι συγγενείς και οι φίλοι του γαμπρού αλλά και ο κουρέας του χωριού για να τον βοηθήσουν να ξυριστεί και να ντυθεί. Η όλη η διαδικασία του ξυρίσματος γινόταν σε μια αστεία ατμόσφαιρα καθώς υπήρχε το έθιμο να ταλαιπωρήσουν λίγο το γαμπρό πριν τον ετοιμάσουν για την εκκλησία. Οι «βιολάρηδες» έπαιρναν τη θέση τους κι άρχιζαν τα τραγούδια με τους επαίνους του γαμπρού.

Δίστιχα για το στόλισμα του γαμπρού:

*Φωνάζετε τον τζύρην του να ' ρτει να δει τον γιόν του
που ' ταν ο στόλος του σπιδκιού το φως το αμμαδκιών του*

*Τζι η μάνα που σε έκαμεν νεν κάμει αλλό πεντέξι
έθεν να κάμει άκουσμαν στην περασιάν να ρέζει.
Τζι η μάνα σου τζι ο τζύρης σου εκάμαν σε λεβέντην
τζι είσαι σαν τ' άστρον της αυγής πο' όποθθεν ρέξεις φέγγει.*

*Άτε στολίστε τον καλά τον πολλοζηλεμμένον,
οπού να έσει η μάνα του μες στα χρυσά χωσμένον.
Η μάνα που σ' εγέννησεν ήταν γρυσή η καρκία της
τζι έκαμεν σε έτσι όμορφον να λάμπει η γειτονιά της.
Αγγέλοι που τον ουρανό τωρά εκατεβήκαν
τζι εδώσαν σου τες ομορφιές τζι ' εν τες ελυπηθήκαν.
Παρπέρη το ζουράφιν σου καλά να το κονίσεις,
για να ζουρίσεις τον γαμπρόν να μεν τον τυραννήσεις.*

*Φωνάζετε της μάνας του [ή τον τζύρην του] να ' ρτει να τον φιλήσει
τζι εννά του δώσει την ευχήν να τον ποσαιρετήσει
Φωνάζετε στους συγγενείς να ' ρτουν να τον φιλήσουν,
τζαι να του δώσουν την ευτζήν να το ποσαιρετήσουν (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Β): 71).*

Το ζώσιμο του γαμπρού και της νύφης

Το ζώσιμο ακολουθούσε το ντύσιμο της νύφης και του γαμπρού. Η διαδικασία ήταν ως εξής, οι γονείς συνήθως έζωναν με ένα κόκκινο μαντίλι ή ζώνη το γαμπρό και τη νύφη τρεις φορές. Ήταν η ιερή στιγμή που αποχαιρετούσαν το παιδί τους. Σχημάτιζαν ένα σταυρό με το μαντίλι στο στήθος του παιδιού τους και ακολουθώντας περνούσαν το μαντίλι τρεις φορές γύρω από τη μέση του στερεώνοντας το ελαφρά, χωρίς να δέσουν κόμπο (Πρωτόπαπα Β 2005:72). Μπορούσε εκείνος που έζωνε να βάλει το μαντίλι ή τη ζώνη στον ώμο του γαμπρού ή της νύφης για να το πιάσει ο επόμενος. Σε κάποια χωριά είχαν το συνήθειο να ζώνουν μόνο τη νύφη ή μόνο το γαμπρό.

Τα δίστιχα του βιολάρη προανήγγελλαν τις ενέργειες που θα ακολουθήσουν:

*Φωνάζετε της μάνας του(της) να 'ρτει να την ιζώσει
τζι εννά τον βκάλει πόσσω της τζι εννά το μετανώσει.*

*Φωνάζετε τ' αφέντη της [ή τον τζύρηνη της] να 'ρτει να την ιζώσει
τζαι να της δώσει την ευτζήν να την παραδώσει.*

*Φωνάζετε της μάνας του να 'ρτει να τον ιζώσει
τζαι την ευχήν της που καρκιάς σήμμερον να του δώσει.*

*Φωνάζετε την μάναν της να 'ρτει να την ποζώσει
τζαι να της δώσει την ευτζήν τζαι να την παραδώσει (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Β.): 78).*

Με αυτό τον τρόπο και με ανάλογα δίστιχα αποχαιρετούσαν το παιδί τους οι γονείς αλλά και οι συγγενείς από το σπίτι, σε μια ατμόσφαιρα βαθιάς συγκίνησης.

Για το ζώσιμο της νύφης⁹

Συλλογή Σώζου Τομπόλη

Κυπριακοί Ρυθμοί και Μελωδίες 1966

Παραλλαγή Α'

$\text{♩} = 96$

Φώ να ξε τε της μά νας της, λα λα λα λα λα λα λα, νά
7 'ρτει να την ι ζώ σει τζαι να την
12 φκά λει 'πόσ σω της, λα λα λα λα λα λα λα, τζαι
17 να το με τα νό σει λα
21 λα

Το τραγούδι αυτό είναι μια παραλλαγή για το «ζώσιμο της νύφης» και προέρχεται από τη Συλλογή του Σώζου Τόμπολη *Κυπριακοί Ρυθμοί και Μελωδίες*, 1966. Έχει ρυθμό 2/4.

⁹ Το μουσικό απόσπασμα προέρχεται από, Πρωτόπαπα, τόμος Β, σελ.78

Το Κάπνισμα

Μετά το ζώσιμο ακολουθούσε το κάπνισμα για το κακό μάτι με την προτροπή πάντα του βιολάρη. Σε κάποια χωριά επικρατούσε η συνήθεια οι γονείς και οι στενοί συγγενείς να καπνίζουν τους νέους σχηματίζοντας με το καπνιστήρι τρεις κύκλους πάνω από το κεφάλι τους, και μερικές φορές τους ράντιζαν ταυτόχρονα με ροδόσταγμα.

*Φωνάζετε της μάνας του [της] να 'ρτει να τον καπνίσει
τζαι να του βάλει την ευτζήν να τον ποσαιρετήσει*

*Φωνάζετε της μάνας τη να 'ρτει να την καπνίσει
γιατί εννά φύει πόσσω της να την ποσαιρετήσει.*

*Φωνάζετε της μάνας της να 'ρτει να την καπνίσει
τζαι να της δώσει την ευτζήν σιλια χρόνια να ζήσει*

*Τώρα που την εστολίσετε την πολλομανιεράτην
φέρτε ελιάν καπνίστε την τζαι πιάννει την το μμάτιν.*

*Φωνάζετε της μάνας της να 'ρτει να την καπνίσει
τζι η ώρα επλησίασεν ποννά αναχωρήσει.
Κάμνετε νάκκον γλήγορα τζαι νάκκον με την βίαν
τζαι περιμένει ο παπάς μέσα στην εκκλησία (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Β) :85).*

Όταν τελείωνε η διαδικασία του καπνίσματος, η πομπή αναχωρούσε για την εκκλησία. Στην περίπτωση που πήγαινε χωριστά το ζευγάρι, ο βιολάρης συνόδευε πρώτα το γαμπρό στην εκκλησία και επέστρεφε για να συνοδεύσει και τη νύφη. Όταν θα πήγαιναν όλοι μαζί, προπορεύονταν τα βιολιά και ακολουθούσε η συνοδεία του γαμπρού και έπειτα της νύφης. Σαν έφταναν στην εκκλησία σταματούσαν τα βιολιά, έπαυε η καμπάνα να κτυπά και έμπαιναν στην εκκλησία για το μυστήριο του γάμου. Στη διαδρομή οι βιολάρηδες έπαιζαν μουσική αλλά δεν τραγουδούσαν. Υπήρχε πληθώρα γαμήλιων εμβατηρίων, συνηθισμένο εμβατήριο ήταν το «Μαύρη είναι η νύκτα στα βουνά» (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Α.): 331).

Γαμήλια πομπή για την εκκλησία (Κουζάπασσι)

Ανδρέας Αριστείδου – βιολί

Καταγραφή Γεωργία Νικολάου 24/1/2014

$\text{♩} = 72$

6

11

16

21

Η μελωδία κινείται στην ακόλουθη διάταξη φθόγγων

A single staff of music showing a sequence of seven notes: C4, D4, E4, F4, G4, A4, B4. The notes are connected by a horizontal line, indicating a melodic contour.

Το τραγούδι αυτό θα μπορούσαμε να πούμε ότι κινείται στο ρε δώριο τρόπο.

Μετά το τέλος του μυστηρίου, αναχωρούσαν όλοι για το σπίτι των νεόνυμφων. Μπροστά ήταν τα εξαπτέρυγα μετά τα βιολιά, και ακολουθούσε ο ιερέας οι νεόνυμφοι, και έπειτα ο κόσμος. Μέχρι να φτάσουν στο σπίτι οι νοικοκυρές ράντιζαν και κάπνιζαν το ζευγάρι, με τον τρόπο αυτό έδειχναν την εκτίμηση τους στις οικογένειες των δύο νέων.

Η είσοδος στο σπίτι

Όταν γυρνούσαν στο σπίτι οι νεόνυμφοι, οι μουσικοί άρχιζαν να τραγουδούν στο ανδρόγυνο επαινώντας το για τις αρετές του και αναφερόμενοι με τη σειρά σε όλους τους συγγενείς και τους κουμπάρους τους, με σκοπό να τους συγκινήσουν. Ταυτόχρονα καλούσαν ένα-ένα τους συγγενείς και τους κουμπάρους να πάνε για να «πλουμίσουν». Εδώ γινόταν ουσιαστικά η πληρωμή του βιολιστή και του λαουτάρη.

*Ωρα καλή σου, νιόγαμπρε, τζι ώρα καλή σου, γεια σου
να σαίρεσαι την νιόνυμφην που στέκεται κοντά σου
Στα μμάδκια σου, ω νιόγαμπρε, δκιανεύκεται μια λύπη
τζι εννά νι που τ' αδέρφιν σου στην ζενιδκιάν που λείπει.*

*Που μοσσικιάν ως μοσσιλιάν κάθεται το σγαρτίλιν,
νιόγαμπρε, που να σαίρεσαι το ακριβό σου τζύρην.*

*Κάμετε τόπον, κάμετε, νάκκον(λίγο) να προχωρήσω,
να πάω να δω τ' αντρόνον τζαι να το σαιρετήσω (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Β): 186).*

Είσοδος στο σπίτι¹⁰

Συλλογή Σώζου Τομπόλη

Κυπριακοί Ρυθμοί και Μελωδίες, 1966

Τζιώρα κα λή σου νιό γα μπρε τζιώρα κα λή σου γεία σου να σαίρε
6
σαι τη νιό νυ φη που στέ κε ται κο ντά σου.

¹⁰ Το μουσικό απόσπασμα προέρχεται από την πιο κάτω πηγή, Πρωτόπαπα, Καλλιόπη, τόμος Β, σελ. 186.

Νιόνυμφη να σαίρεσαι - Νεόνυμφη να χαίρεσαι

Ωρα καλή σου, νιόνυμφη, ώρα καλή σου, γεια σου,
να σαίρεσαι τον νιόγαμπρον που στέκεται κοντά σου.
Ωρα καλή σου, νιόγαμπρε, στο σπίτιν το δικό σου,
να σαίρεσαι την νιόνυμφην πο' σεις εις το πλευρόν σου.
Θεέ μου τούντ' αντρόνον έλα τζι εσύ κοντά του
τζι ευλόα του να ζήσουσιν με τα κουμπάρικα του,
τ' αδέρκια του, τζαι τους γονιούς τζαι τα πεθθέρικα του.

Κάμετε τόπον άρκοντες τζαι κύκλον οι παπάδες
να' ρτω να δω τ' αντρόνιν που τες αναρκωμάδες.
Νιογαμπρε, που να σαίρεσαι, νιόγαμπρε, που να ζήσεις
τες ευλο(γ)ίες του Θεού ούλες να τες πετύχεις.

Νιόγαμπρε, συ να σαίρεσαι το εδικόν σου ταίριν,
γιατί το στεφανώθηκες με του Θεού το χέριν.
Ο νιόγαμπρος εν' άγγελος τζι η νύμφη περιστέριν,
ήτανε θέλημα Θεού για να γινούσιν ταίριν.
Νιόνυμφη, που να χαίρεσαι την ακριβή σου μάνα,
γιατί η μάνα το παιδί γεννά το με το κλάμα (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Β): 187).

Νιόνυμφη που να σαίρεσαι¹¹

$\text{♩} = 90$

Νιό νυ φη που να σαί ρε σαι, νιό νυ φη
που να ζή σεις, στον 'Α ἰν Τά φον
του Γρι στού να πας να προ σκυ νή σεις.

¹¹Το μουσικό απόσπασμα προέρχεται από την πιο κάτω πηγή, Πρωτόπαπα, Καλλιόπη, τόμος Β, σελ.187.

1.2 Χοροί και τραγούδια στο γάμο

Ο χορός ήταν αναπόσπαστο στοιχείο στον παραδοσιακό κυπριακό γάμο. Συνόδευε κάθε ενέργεια που είχε σχέση με τη γαμήλια τελετή. Από την προετοιμασία, που άρχιζε με το πλύσιμο των μαλλιών και της προίκας και τέλειωνε το Σάββατο το βράδυ, ως την Κυριακή του γάμου και όλες τις μέρες που ακολουθούσαν μέχρι τον αντίγαμο ο χορός ήταν απαραίτητος, συνυφασμένος με το κάθε τι (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Β): 358).

Οι Κυπριακοί παραδοσιακοί χοροί διακρίνονταν σε ανδρικούς και γυναικίους. Οι κυριότεροι κυπριακοί χοροί είναι οι δύο σουίτες των αντικριστών χορών, που αποτελούνται από πέντε κινήσεις η κάθε μια. Ο πρώτος, δεύτερος, τρίτος τέταρτος και πέμπτος ή ο μπάλος. Είναι γνωστοί με το όνομα «*Καρτσιλαμάδες*», αντικριστοί χοροί.

Η γυναικεία κυπριακή σουίτα διακρίνεται για τη σεμνότητα των κινήσεων και το αργό και λικνιστικό ρυθμό της. Στον πρώτο αντικριστό χορό, οι δύο γυναίκες παίρνουν θέση η μια αντίκρυ στην άλλη και σηκώνουν τα χέρια στο ύψος του στήθους με τις παλάμες κλειστές, κατά τέτοιο τρόπο και με κινήσεις που υποδηλώνουν κέντημα ή ράψιμο (Αβέρωφ 1986:33).

Κατά τη διάρκεια του πρώτου αντικριστού χορού, οι *βιολάρηδες* τραγουδούν προαιρετικά το παρακάτω τραγούδι.

Να σου αγοράσω μηχανή.

*Να σου γοράσω μηχανή
να ράβκεις, ρα περήφανη,
να μεν «ερκάζεσαι» καμιάν
μέσα σε τούν την γειτονιά*

*Να σου γοράσω μηχανή
να ράβκεις, ρα περήφανη,
να ράφκεις τα κεντήματα
τζίαι τα μεταξοντύματα.*

*Να σου γοράσω μηχανή
να ράβκεις, ρα περήφανη,
να ράβκεις τα ρουχούδκια σου
τζίαι τα πουκαμισούδκια σου*

*Να σου γοράσω μηχανή
να ράβκεις, ρα περήφανη,
γιατί είσαι πούλλα λεμονιά
φεγγάριν μες στη γειτονιά.*

Στο δεύτερο αντικριστό οι γυναίκες έβαζαν το ένα χέρι στη μέση και το άλλο με το σχήμα και τη στάση του ραψίματος χόρευαν με τη συνοδεία της μουσικής και του τραγουδιού (Αβέρωφ 1986: 33).

*Αγαπώ σε πεθανίσκω,
μα ζυπνώ τζιαι δεν σε βρίσω.*

*Τζιαι μαλλώνω με τα ρούχα
ακόμα τζιαι με την μαυλούχα.*

*Πέρτικα μου, τζι αν σε χάσω,
μαύρες στράτες εν να πιάσω.*

*Μα τζειαμαί που να σε φτάσω,
εν να φιλήσω να χορτάσω.*

*Έλα, έλα πέρτικα μου,
μες στ' αγκάλια τα δικά μου!*

Στον τρίτο γυναικείο αντικριστό παίρνει η κάθε μια γυναίκα ένα μαντήλι που στα δύο άκρα είναι διπλωμένο διαγωνίως, και το κινεί ρυθμικά την ώρα που χορεύει. Υποτίθεται ότι είναι αυτό που κέντησε η έραψε κατά τους δύο προηγούμενους χορούς.

Προαιρετικά τραγούδια στον 3^ο γυναικείο αντικριστό για τις κοπέλες που χορεύουν. Πιάστε κοπέλες στον χορό.

*Πιάστε, κοπέλες, στο χορό
τώρα που έσιετε τζιαιρόν.*

*Γιατ' άυριον παντρεύκεστε
τζι εν να νοικοτζυρεύκεστε.*

*Τζι εν θα σας 'φην' η πεθερά
να πάτε τζιει πουν ο χορός*

*Πιάστε χορέψετε τωρά,
τζι έθθα σας φήνουν τα μωρά*

*Τζι έθθα σας φήν ο άντρας σας
τζι εν να 'σαστε στην πάντα σας.*

Ακόμη ο τρίτος γυναικείος αντικριστός είναι και ο χορός του ανδρόγυνου, τον οποίο οι νεόνυμφοι χόρευαν προς τιμή των προσκεκλημένων το τελευταίο βράδυ του γάμου (Αβέρωφ 1986: 33).

Ακολουθούσε ο 4^{ος} αντικριστός με ρυθμό όπως τον 1^ο αντικριστό, για να καταλήξει στον 5^ο ή μπάλο, που ήταν ένα είδος χορευτικού περιπάτου. Η σειρά των γυναικείων χορών τελείωνε με ένα συρτό, από τους πιο συνηθισμένους και τους πιο δημοφιλείς ήταν ο «άρμα χορός» που είναι διαδεδομένο ως «Ψιντρή βασιλιτζιά μου» που μέχρι σήμερα δεν λείπει από καμιά διασκέδαση παραδοσιακού χαρακτήρα σε ολόκληρη την Κύπρο.

*Ψιντρή βασιλιτζιά μου τζιαι ματζουράνα μου,
εσύ θα με χωρίσεις από την μάνα μου.*

*Ψιντρή βασιλιτζιά μου τζιαι καρεφύλλι μου,
εσύ θα με χωρίσεις από τον τζύρη μου.*

*Ψιντρή βασιλιτζιά μου τζιαι αερούσα μου,
στην δίπλη των βυζιών σου να' ταν η σούσα μου.*

*Έλα στο παραθύρι, κόρη, το γυάλλενο
να δω το πρόσωπο σου το σιμιδάλλενο*

*Έλα στο παραθύρι κρυφά της μάνας σου
τζιαι κάμε πως ποτίζεις την μαντζουράνα σου.*

*Στην σκάλαν που ξεβαίνεις να ξέβαινα τζι εγιώ,
σκαλίν σκαλιν σκαλοπάτιν να σε γλυκοφιλώ (Αβέρωφ 1986: 36).*

Όταν χόρευαν οι γυναίκες δημιουργούσαν μια ατμόσφαιρα εξαιρετικού ενδιαφέροντος, χαράς και θαυμασμού. Οι παρευρισκόμενοι για να δείξουν την ευχαρίστηση τους έβαζαν χρήματα στο πιάτο που είχαν μπροστά τους οι *βιολάρηδες*, χαρακτηριστικό ήταν να κολλούν ασημένιο νόμισμα στο μέτωπο των μουσικών για να το δει όλος ο κόσμος. Το γυναικείο χορευτικό ρεπερτόριο ήταν κάπως περιορισμένο μιας και οι γυναίκες δεν χόρευαν τόσο συχνά, μεγαλύτερη ποικιλία είχε το ανδρικό χορευτικό ρεπερτόριο.

Ο χορός του ανδρογύνου

Ο χορός του ανδρογύνου γινόταν προς τιμή των καλεσμένων και για να «πλουμίσουν» το ανδρογύνο. Ο χορός του αντρογύνου ήταν η γυναικεία σουίτα των αντικριστών χορών, από τον 1^ο μέχρι τον 3^ο, και στη συνέχεια καθιερώθηκε να είναι ο τρίτος γυναικείος αντικριστός χορός. Πολλές φορές όταν το ζευγάρι χόρευε ο κόσμος καρφίτσωνε πάνω στο φόρεμα της νύφης ή στα ρούχα του γαμπρού χρήματα και κοσμήματα, συνήθεια που τα τελευταία χρόνια έχει αλλάξει. Στο χορό του αντρογύνου δινόταν με τα τραγούδια συμβουλές και επαίνους στους νεόνυμφους.

*Γαμπρέ, την νύφη ν αγαπάς να μεν την εμαλλώνεις
σαν την βασίλισσαν στη γην, να την εκαμαρώνεις.*

*Χόρευκε, νύφη, χόρευκε τζαι δία τον γυρόν σου
να σαίρεσαι τον νιόγαμπρον που στέκεται ομπρός σου.
Ποπάνω τρέσει το νερόν, πουκάτω γη τζαι χόρτα
τζαι σεις τα δκυο τσιαττίσετε σαν τα κλειδικιά στην πόρταν.
Είντα Θεός σας έπλασεν τζαι ποιοι γονιοί σας έχουν
τζαι που τ' αμμάτιν τ' άσσημον πρέπει να σας προσέχουν.
Τζι ώ Παναγία Δέσποινα, με τον μονογενήν σου,
σε τούτον το αντρόνον να δώσεις την ευχήν σου.
Τζι ο παντοδύναμος Θεός να σας χαρίζει χρόνια
τζι όπως χαρίζει στην ελιάν τα φύλλα τζαι τα κλώνια.*

*Χορέυκε, νύφη, χορέυκε να λύσεις τα παπούτσια
τζι ας εν' καλά ο νιόγαμπρος τζαι κάμνει σου τζινούρκα
Παίξε, βκιολάρη, το βκιολίν τες κόρτες σου να κόψεις
τζι εξέβηκεν τ' αντρόνον τωρά να μας χορέψει.
Δικλάτε πας τ' αντρόνον τζι αν εσει αίπιν πέτε
εν σαν τον ήλιον τον γρουσόν την ώραν που γεννιέται (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Β): 378).*

Για το χορό του αντρογύνου¹²

Συλλογή Σώζου Τομπόλη

Κυπριακοί Ρυθμοί και Μελωδίες 1966

Παραλλαγή Α', Τάσος Αναστασιάδης, Λευκωσία

$\text{♩} = 96$

Χό ρευ κε νύ φη χό ρευ κε, χό ρευ κε

6
νύ φη χό ρευ κε, τζαι δί α το γυ

11
ρό σου τζαι δί α το γυ ρό σου, λα

17
λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα

21
λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα

Το τραγούδι προέρχεται από τη Συλλογή του Σώζου Τόμπολη, *Κυπριακοί Ρυθμοί και Μελωδίες*, 1966. Είναι μια παραλλαγή για το χορό του ανδρογύνου. Το κομμάτι έχει ρυθμό 2/4.

¹² Το μουσικό απόσπασμα προέρχεται από την πιο κάτω πηγή Πρωτόπαπα, Καλλιόπη. *Έθιμα Του Παραδοσιακού Γάμου Στην Κύπρο*, τόμος Β, σελ.379.

Ανδρικοί αντικριστοί κυπριακοί χοροί «Καρτζιλαμάδες»

Οι ανδρικοί αντικριστοί χοροί, όπως και οι γυναικείοι, αποτελούν μια χορευτική σουίτα από πέντε μέρη ή κινήσεις, που όλα μαζί αποτελούν ένα ενιαίο σύνολο (Islanoglu – Ozur 2010: 83). Οι χοροί αυτοί χορεύονταν πάντα σε ζευγάρια. Οι δύο άντρες έπαιρναν θέση προκλητικά ο ένας απέναντι απ' τον άλλο και κατά κάποιο τρόπο συναγωνίζονταν για τον πιο ωραίο χορό. Σε αυτούς τους χορούς είχαν την ευκαιρία να δείξουν τη λεβεντιά και τη χάρη τους.

Ο πρώτος και ο δεύτερος χορός είναι καθαρά χορευτικοί. Ο τρίτος συνδέεται με τραγούδι, το γνωστό «τσιάττισμα». Στο τέλος του τρίτου χορού, ακολουθεί μια ανάπαυλα δίνοντας την ευκαιρία στους χορευτές να επιδείξουν μαζί με τα χορευτικά τους προσόντα, τα φωνητικά και τα ποιητικά τους χαρίσματα. Επάνω στα τραγούδια γίνονταν τα λεγόμενα «τσιάττισματα». Το τσιάττισμα είναι ένα είδος στιχομυθίας με διάφορα δίστιχα, πολλές φορές αυτοσχέδια εκείνη τη στιγμή με βάση κάποιο θέμα (Αβέρωφ 1986: 41). Ο τρίτος αντικριστός χορός συνοδεύεται με ένα τραγούδι που έχει τη μελωδία της «Παραλιμνίτισσας φωνής», σε ,σα παραλλαγή της πάνω στην οποία οι δύο χορευτές τραγουδούν (τσιαττίζουν) διάφορα δίστιχα. Της φωνής αυτής υπάρχουν πολλές παραλλαγές σε ότι αφορά τη μελωδία.¹³

Allegretto

1. Τζαί του - τοι πού χο - ρεύ - κου - σιν τζαί του - τοι -
2. τζ'είν τα θε - ός τους ε - πλα - σεν τζ'είν τα θε -
πού χο - ρεύ - κου - σιχ χο - ρεύ - κουμ πά' - στήν
ός τους ε - πλα - σεν τζ'είν τα γο - νιοί - τους
τρί - χα, χο - ρεύ - κουμ πά' στήν τρί - χα
εί - χαν τζ'είν τα - γο - νιοί τους εί - χαν

Παραλλαγή – Παραλιμνίτισσα – Τραγούδια για τον έπαινο των χορευτών

*Τζιαι τούτοι που χορεύκουσιν ήντα 'μορφα που σειούνται
να μεν τους τραουδήσουμεν, εν να παραπονιούνται.*

*Εε! Τζιαι τούτοι που χορεύκουσιν, μάσιαλλα και αφτονά τους,
καλάρουν τζαι τις όμορφες, τζαι παίρνουν τες μιτά τους.*

¹³ Το μουσικό παράδειγμα προέρχεται απο τη διδακτορική διατριβή του Γιωργούδη Πανίκου, *Η κοινωνική σημασία του Δημοτικού Τραγουδιού στους πρόσφυγες της Κύπρου*. Θεσσαλονίκη, 1988.

*Τζιαι τούτοι που χορεύκουσιν, πατούσιν πα' στα τέλια,
κορίτσιν είκοσι χρονών, παίρνουν το νουν του τέλεια.*

*Τζιαι τούτοι που χορεύκουσιν, πατούσιν πα'στες κάρτες,
κάμνουσιν και τες όμορφες και βκαίνουσιν στες πόρτες.*

*Τζιαι τούτοι που χορεύκουσιν ήντα 'μορφα μ' άρεσαν,
ανοίξαν το τριαντάφυλλον και 'βκάλαν τους που μέσα.*

*Τζιαι τούτοι που χορεύκουσιν εν και οι δκυο λεβέντες,
τούτοι την Κύπρο ρίζουν την, και τούτοι εν οι αφέντες (Αβέρωφ 1986: 85-86).*

Η πιο πάνω φωνή είναι τόσο συνηθισμένη στον παραδοσιακό γάμο και τις εκδηλώσεις του, ώστε πολλές φορές τα διάφορα δίστιχα που δημιουργούνται για το γαμπρό, τη νύφη, να τσιαττίζουν (ταιριάζουν) και να τραγουδιούνται είτε στη «φωνή» αυτή, είτε σε άλλες παραλλαγές τις.

Στη συνέχεια χόρευαν τον τέταρτο αντικριστό που ήταν καθαρά χορευτικός και αμέσως μετά τον πέμπτο αντικριστό ή μπάλο, που είναι τραγουδιστός και χορευτικός μαζί. Το τραγούδι του μπάλου είναι μακρόσυρτο, όπως και κάθε αμανές. Χαρακτηριστικό είναι ότι, κατά κανόνα τα δίστιχα που χρησιμοποιούνται για τον Μπάλο ήταν τραγούδια μελαγχολικά, συναισθηματικά, ή απαισιόδοξα με φιλοσοφική διάθεση.

*Τι να την κάμω τη ζωή, αν είναι κι άλλη τόση,
αφού υπάρχει θάνατος και το κορμί θα λιώσει;*

*Ποιος πλούσιος επέθανεν κι επήρεν τα μαζί του;
Τρεις πήχες άπλυτον παννίν έντυσεν το κορμίν του.*

*Οι βρύσες εστερέψασιν και τα πουλιά διψάσαν,
τζι ήπιασιν1 που τα μμάδκια μου δάκρυα τζιαι χορτάσαν (Islanoglu-Oznur 2010: 88).*

Αφού τελείωναν οι αντικριστοί χοροί συνέχιζαν με συρτούς και ζειμπέκικο. Ο συρτός αυτός μαζί με το τραγούδι του, εμφανίστηκε στην Κύπρο, λίγο μετά το τέλος του Πρώτου Παγκόσμιου πολέμου, το 1918. Τότε ήταν που ξεκίνησε ένα ρεύμα μεταναστών, τόσο από την Κύπρο όσο και από την Ελλάδα για την Αμερική. Στο τραγούδι αυτό φαίνεται η αντίδραση μιας κόρης που την προόριζαν για νύφη στην Αμερική και αυτή παρακαλεί τη μάνα της να μην τη στείλει και της εξομολογείται ότι αγαπάει κάποιον νέο από το χωριό της.

Συρτός: Μη με στείλεις μάνα, στην Αμερική.

*Μη με στείλεις, μάνα, στην Αμερική
και θα μαραζώσω να πεθάνω εκεί*

*Δολάρια δεν θέλω, πώς να σου το πω,
μόνον ψωμίν κρεμμύδιν και τζείνον που αγαπώ.*

*Αγαπώ, μανούλα, κάποιον στο χωριό,
όμορφο, λεβέντη και μοναχογιό*

*Μ' έχει φιλημένην, μες τις ρεματιές,
και αγκαλιασμένην κάτω απ' τες ιτιές.*

*Γιώργο μου, σ' αφήνω, πάω μακριά,
και θα με παντρέψουν μες στην ζενιτιά (Islanoglu-Oznur 2010: 90)*

Στη συνέχεια ακολουθούσαν οι ζειμπέκικοι χοροί. Το ζειμπέκικο είναι μικρασιατικής καταγωγής, εισήχθηκε στην Ελλάδα και από εκεί και στην Κύπρο και αποτέλεσε αναπόσπαστο μέρος του κυπριακού χορευτικού ρεπερτορίου. Πολλές φορές το όνομα του χορού μαρτυρεί την καταγωγή του. Υπάρχει το ζειμπέκικο Συμυρναϊκό, Πειραιώτικο, Αϊβαλιώτικο, Ανατολίτικο, αλλά και το Στείλε με, μάνα, στο νερό, ο Μπεκρής, «οι Παγλαμάδες» (Πειραιώτικο) και άλλα πολλά.

Μετά το ζειμπέκικο ακολουθούσαν και άλλοι χοροί όπως η Μάντρα, και το Μήλον που χορεύονταν σαν αντικριστοί χοροί. Το μήλον είναι καθαρά ανδρικός χορός, τόσο ως χορός που ανήκει στην κατηγορία των αντικριστών, όσο και σαν στίχοι και έχει καθαρά κυπριακό ιδίωμα. Το μέτρο είναι 9/8, μεικτό με 5/8 και 4/8 (Islanoglu-Oznur 2010: 92).

*Έσυρα το μήλον τζι εν ετσύλησεν
τζιαι να την φιλήσω εν εκαίλισεν*

*Έσυρα το μήλον, πάνω στην μιλιά,
τζι είπεν μου εν να έρτει τζεινη τζι άλλη μια.*

*Έσυρα το μήλον πα' στην τερασιά
τζι ένεσα της μιάλης τζι ήρτεν η μιτσιά*

*Έσυρα το μήλον πα στην αθασιά
τζι ήρτεν μια κοπέλλα, άσπρη τζιαι πασχιά.*

*Έσυρατο μήλον πα στο δώμαν της,
τζι είπεν μου εννα έρτει με το στόμα τη (Αβέρωφ 1986: 44).*

Παρατηρείτε μεγάλη ποικιλία κυπριακού χορευτικού ρεπερτορίου και αυτό οφείλεται σε ένα βαθμό και από την επίδραση που είχαν οι γειτονικές χώρες στην Κύπρο. Έτσι πολλά τραγούδια εισήχθησαν, αγαπήθηκαν, υιοθετήθηκαν και πολιτογραφήθηκαν, αφού πρώτα προσαρμόστηκαν στο κυπριακό ιδίωμα και χαρακτήρα. Τέτοιοι χοροί είναι: Ο Σέρβικος, ο Κόνιαλης, τα τσιφτετέλια, ο Αραπίες ή ο χορός της καντήλας, που χορεύεται με ένα η

περισσότερα ποτήρια στο κεφάλι του χορευτή (Αβέρωφ 1986: 45). Αυτοί όλοι οι χοροί δικαιολογούν και το τι χόρευαν τις τέσσερις ημέρες του γάμου.

Τα τραγούδια της Τάβλας

Τα τραγούδια της *τάβλας* ή αλλιώς τα τραγούδια του τραπεζιού. Στα περισσότερα χωριά της Κύπρου και κυρίως στα χωριά της περιοχής Αμμοχώστου, όπως το Παραλίμνι, και τα Κοκκινοχώρια, μετά το γάμο γινόταν η *τάβλα* (Πρωτόπαπα (τ. Α): 335). Ένας καλεσμένος του γάμου αναλάμβανε να συνθέσει εκείνη τη στιγμή δίστιχα για το ζευγάρι και τους συγγενείς.

Μετά το φαγητό και συνήθως τη Δευτέρα ή την Τρίτη του γάμου ο *τσιαττιστής* γύριζε το τραπέζι την *τάβλα*, και άρχιζε να τραγουδά τραγούδια για το ανδρόγυνο ή για κάθε ένα συγγενή ξεχωριστά επαινώντας την ομορφιά και την αξία του είτε με τη συνοδεία του βιολάρη είτε χωρίς. Οι συγγενείς συνήθιζαν να πλουμίζουν το *βιολάρη* και τον *τσιαττιστή*.

Τα τραγούδια της *τάβλας* ήταν μακρόσυρτα τραγούδια τα οποία συνοδεύονταν όχι απαραίτητα από μουσικά όργανα αλλά ως συνοδεία εννοούσαν την επανάληψη των στίχων από όλους τους παρευρισκόμενους στο τραπέζι.

Αραπιές

Ανδρέας Αριστείδου – βιολί
Καταγραφή Γεργία Νικολαού(24/1/2014)

♩ = 48

5

10

16

22

27

Ο *αραπιές* ή «ο χορός της καντήλας» όπως αλλιώς λέγετε είναι χορός που χορεύεται με ένα ποτήρι με νερό αναποδογυρισμένο πάνω στο κεφάλι του χορευτή. Είναι καθαρά ανδρικός σόλο χορός. Έχει ρυθμό 2/4, και η μελωδία κινείται στο ιωνικό τρόπο από ρε. Εκτελείται σε δύο μορφές. Η πρώτη είναι Οριεντάλ διάθεση (*tempo Orientale*) και η δεύτερη *allegro*.

Ο «πολογιαστός» η «μάντρα»

Ανδρέας Αριστείδου - βιολί

Καταγραφή Γεωργία Νικολάου (24/1/2014)

♩ = 96

The musical score is written for violin in 7/8 time, key of B-flat major. It consists of seven staves of music. The tempo is marked as quarter note = 96. The score includes various musical notations such as slurs, accents, and fermatas. The first staff starts with a treble clef, a key signature of one flat, and a 7/8 time signature. The music is characterized by a mix of eighth and sixteenth notes, often grouped with slurs and accents. The piece concludes with a double bar line and repeat dots at the end of the seventh staff.

(α)

(β)

(γ)

διατονικό χρωματικό χρωματικό διατονικό
τετράχορδο τετράχορδο τετράχορδο τετράχορδο

Μέτρα 1 – 19 μεικτή κλίμακα από τη νότα ρε η οποία αποτελείται από ένα διατονικό τετράχορδο και ένα χρωματικό

Μέτρα 19 – 21 Μεικτή κλίμακα από τη νότα λα η οποία αποτελείται από ένα χρωματικό και ένα διατονικό τετράχορδο

Μέτρα 21 – 23 μεικτή κλίμακα από τη νότα ρε (α)

Μέτρα 23 – 25 μεικτή κλίμακα από τη νότα λα (β)

Μέτρα 26 – 37 διάταξη φθόγγων σειράς (γ)

1.3 Η αμοιβή των μουσικών

Οι μουσικοί αναλάμβαναν να παίξουν σε ένα γάμο αμισθί, μόνο με τα τυχερά τους (πιάτο) εκτός και αν έκαναν κάποια συμφωνία από πριν. Με την έναρξη του γλεντιού ο βιολιστής και ο λαουτάρης έβαζαν ένα πιάτο μπροστά τους και άρχιζαν να παίζουν. Μέσα σε αυτό το πιάτο έριχναν νομίσματα οι χορευτές, οι συγγενείς, ο γαμπρός και όσοι παρευρισκόμενοι ήθελαν, και πάντοτε κατά βούληση. Η αμοιβή τους ήταν το πλούμισμα την ώρα που χόρευαν οι καλεσμένοι. Το πλούμισμα όμως για τους μουσικούς δεν ήταν μόνο αμοιβή για το παίξιμο τους αλλά είχε και άλλες προεκτάσεις.

Όταν ένα ζευγάρι από γυναίκες έβγαινε στο χορό προκαλούσε συγκίνηση και θαυμασμό όχι μόνο στους δικούς τους αλλά και σε πολλούς θαμώνες. Όταν αυτές χόρευαν και οι παρευρισκόμενοι κοιτούσαν, τότε οι ενδιαφερόμενοι γι' αυτές, σύζυγοι, πατέρες, μητέρες, αδελφοί αλλά και άλλοι οικείοι προχωρούσαν προς τους μουσικούς και τις «πλούμιζαν». Πίστευαν ότι όσο μεγαλύτερο ήταν το πλούμισμα τόσο πιο μεγάλη ήταν η εκτίμηση τους γι' αυτές. Αυτός ήταν και ένας τρόπος επίδειξης της οικονομικής κατάστασης της κάθε οικογένειας, γι' αυτό και αν κάποιος ήθελε να κάνει την αμοιβή αντιληπτή σε όλους, έβαζε το νόμισμα στο μέτωπο του μουσικού. Ενδεικτικά ένα ασημένιο νόμισμα εκείνη την εποχή αντιπροσώπευε σε αξία το ημερομίσθιο ενός εργάτη.

Οι μουσικοί τύγχαναν ιδιαίτερης μεταχείρισης, καθώς οι δύο αυτές μορφές πρωταγωνιστούσαν κατά τη διάρκεια των τεσσάρων ημερών που διαρκούσε το γλέντι του γάμου. Η άφιξη τους στο χωριό ή στην πόλη έφερε μεγάλη χαρά αλλά και ανακούφιση. Ακούραστοι και ευδιάθετοι ήταν πάντοτε πρόθυμοι να ικανοποιήσουν το κοινό. Φιλοξενούνταν από τους συγγενείς του γαμπρού, από το Σάββατο μέχρι την Τετάρτη το πρωί, έτρωγαν και έπιναν πάντα πρώτοι πριν ξεκινήσει το γλέντι. Σε μερικά χωριά, παρόλο που τέλειωνε ο γάμος την Τρίτη, δεν τους άφηναν να φύγουν και έφευγαν την Τετάρτη το πρωί αφού τους έκαναν πρώτα το τραπέζι και τους αποχαιρετούσαν .

1.4 Οι υπόλοιπες μέρες

Δεύτερα του γάμου

Τη Δευτέρα το πρωί οι συγγενείς και φίλοι πρόσφεραν τα δώρα στο ανδρόγυνο, στη συνέχεια ακολουθούσε τραπέζι. Το συμπόσιο αυτό ήταν σημαντικό μέρος του γάμου γιατί περιλάμβανε το χορό του αντρογύνου. Ο χορός του αντρογύνου γινόταν προς τιμή των καλεσμένων από τη μια αλλά και για το «πλούμισμα» του ανδρογύνου από την άλλη. Αφού τελείωνε ο χορός του αντρογύνου, ο γαμπρός έπρεπε να χορέψει με τον πρώτο κουμπάρο, η νύφη με την πρώτη κουμπάρα και μετά οι συμπέθεροι. Το γλέντι συνεχιζόταν ως αργά, μέχρι τη στιγμή που οι μουσικοί ανέκρουαν τον «πολογιαστόν»¹⁴ δηλαδή τον αποχαιρετιστήριο σκοπό, κι έτσι οι καλεσμένοι αποχωρούσαν.

Τρίτη του γάμου

Την Τρίτη γινόταν πάλι τραπέζι, αλλά μόνο για τους συγγενείς, και το κύριο φαγητό ήταν οι όρνιθες τις οποίες μάζευαν από τα συγγενικά σπίτια. Η Τρίτη του γάμου είχε κάτι το ιδιαίτερο, το πιο οικείο στην όλη εκδήλωση της βραδιάς.

Τετάρτη πρωί

Την Τετάρτη το πρωί ο γαμπρός καλούσε τους μουσικούς να προγευματίσουν και για να τους αποχαιρετίσει. Μετά το πρόγευμα ο γαμπρός συνήθιζε να δίνει στους μουσικούς σαν δώρο ένα μεταξωτό μαντήλι που στο ένα άκρο του είχε δεμένο ένα ασημένιο νόμισμα και στη συνέχεια τους αποχαιρέτούσε.

Ο Αντίγαμος

Ο αντίγαμος ήταν πολύ συνηθισμένος στην Κύπρο, μόνο σε λίγες περιπτώσεις δεν έκαναν αντίγαμο και κυρίως για οικονομικούς λόγους. Ήταν συνηθισμένο να γίνεται σε μεγάλες πόλεις. Τις περισσότερες φορές γινόταν μια βδομάδα μετά τον γάμο την επόμενη Κυριακή δηλαδή. Ο γαμπρός καλούσε στο σπίτι του τα πεθερικά του, τους γονείς και τα αδέρφια του, τους κουμπάρους και τις κουμπάρες καθώς και συγγενείς ή φίλους που για κάποιο λόγο δεν μπόρεσαν να παραβρεθούν και τους έκανε το τραπέζι. Ο αντίγαμος είχε γλέντι, φαγοπότι, και κάποιες φορές και μουσική. Η διασκέδαση μετά το γάμο ήταν ελεύθερη με αστεία και *τσιπατίσματα*. Με τον αντίγαμο ολοκληρώνονται τα έθιμα του γάμου και το ζευγάρι ξεκινούσε την κανονική του ζωή. Με τον καιρό ο αντίγαμος καθώς και η Τρίτη του γάμου σταμάτησαν να γίνονται για οικονομικούς κυρίως λόγους, και περιορίστηκε στο Σάββατο την Κυριακή και τη Δευτέρα, αργότερα ο γάμος πραγματοποιείτο σε μια μέρα το Σάββατο η την Κυριακή.

¹⁴ *Πολογιαστός* ο αποχαιρετιστήριο αυτός σκοπός παίζεται στο τέλος μιας διασκέδασης από τους μουσικούς και ουσιαστικά παίζεται για να γίνει αντιληπτό από τον κόσμο ότι τελείωσε το γλέντι.

1.5 Συμπεράσματα

Μέσα από τη μελέτη της εθιμικής ζωής της Κύπρου συναντούμε αρχέγονες μορφές ζωής, αντιλήψεις για τον κόσμο, για την πίστη του ανθρώπου στο Θεό, τους φόβους, τις ανησυχίες και τη σχέση του ανθρώπου με τις υλικές απολαύσεις μέχρι τη μουσική και τον χορό. Μέσα από όλη τη πορεία του γάμου η οποία αρχίζει από τα προξενιά και φτάνει στον αντίγαμο, παρακολουθούμε σε μικρογραφία όλες τις εκφάνσεις της παραδοσιακής ζωής της Κύπρου και συμπεραίνουμε πολλά στοιχεία γι' αυτήν.

Ιδιαίτερα μέσα από το γάμο και μέσα από τις διαδικασίες και τις τελετουργικές πράξεις του, βλέπουμε διάφορους συμβολισμούς και ενέργειες που έχουν σαν στόχο την προστασία από κάθε βλαπτική ενέργεια η οποία εκδηλώνεται με διάφορες μορφές. Παρατηρούμε ότι οι τελετουργικές πράξεις με συμβολικό χαρακτήρα ξεκινούν από τις προετοιμασίες του γάμου και φτάνουν μέχρι και τον αντίγαμο και στη συνέχεια μέχρι τη γέννηση του πρώτου παιδιού όπου και εκεί ολοκληρώνεται ουσιαστικά η γαμήλια διαδικασία (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Α.): 15). Ο περιττός αριθμός στις *μονοστέφανες* γυναίκες όταν ράβουν το κρεβάτι, οι πέντε σταυροί, ένα στις τέσσερις γωνίες και ένα στη μέση, οι τρεις κύκλοι όταν «χορεύουν» το κρεβάτι, το κόκκινο χρώμα της κλωστής, η ευλογία των ρούχων, το κάπνισμα του γαμπρού και της νύμφης πριν αποχωρήσουν για την εκκλησία, το ζώσιμο αντίστοιχα, είναι πράξεις με συμβολικό χαρακτήρα οι οποίες μαρτυρούν την πανάρχαια πίστη του ανθρώπου στο Θεό αλλά και την αποφυγή οποιουδήποτε κακού.

Ως πρώτο σημείο παρατηρούμε μια πορεία από σύντομα «θεατρικά» δρώμενα όπως το ντύσιμο και το στόλισμα της νύμφης, το ξύρισμα του γαμπρού, το πλύσιμο του ρεσιού κτλ, όλες αυτές οι «σκηνές» οι οποίες χορεύονται ή τραγουδιούνται με τη συνοδεία μουσικών οργάνων μαρτυρούν μια θεατρική πορεία.

Παρακολουθούμε επίσης ότι διαφαίνεται μια συνέπεια και συνέχεια στα έθιμα που πραγματοποιούνται. Το κόκκινο μαντίλι που αντάλλαζαν οι νέοι κατά τη διαδικασία του αρραβώνα το χρησιμοποιούν στη συνέχεια, σκεπάζοντας με αυτό τα προικιά της νύμφης, και αργότερα θα το χρησιμοποιούσαν την ώρα του ζωσίματος πριν αναχωρήσει για την εκκλησία, κάτι το οποίο συνέβαινε αντίστοιχα και στην περίπτωση του άνδρα.

Μεγάλο ενδιαφέρον εντοπίζεται επίσης παρατηρώντας την ανθρωπολογική σκοπιά των χορών η οποία μας μαρτυρά πολύ σημαντικά στοιχεία. Οι χοροί αυτοί κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας του γάμου χορεύονται σε πιο αργή αγωγή(tempo), από εκείνη με την οποία χορεύονται στο γάμο ή στα διάφορα γλέντια και επίσης χορεύονται σε ήπια ένταση και χωρίς καμία προσπάθεια επίδειξης χορευτικής δεξιοτεχνίας και στοχεύουν στο να προστατεύσουν το νέο ζευγάρι από τα κακά πνεύματα. Τα βήματα, η θέση των χεριών και γενικότερα οι κινήσεις των ανθρώπων μαρτυρούν το τελετουργικό χαρακτήρα και αφήνουν έξω την «αρρώστια» και το βάσκανο μάτι. Αντίθετα μετά το τέλος του μυστηρίου στο γλέντι ο χορός και το τραγούδι έχουν ένταση, δύναμη, και η άμιλλα μεταξύ των χορευτών αλλά και των τραγουδιστών γίνεται

ιδιαίτερα εμφανής. Η συγκέντρωση αυτή έχει κοινωνικό χαρακτήρα και το κλίμα αλλάζει και αρχίζει η διασκέδαση.

Παρατηρούμε ότι το γεγονός του γάμου βγαίνει έξω από τα στενά όρια του χωριού και ότι η γραφικότητα αλλά και η καθιέρωση του στην ευρύτερη κοινωνία της Κύπρου ήταν στοιχεία ζυμωμένα με μια βαθιά θρησκευτικότητα και πίστη.

Μελετώντας τα έθιμα στην Κύπρο σε σύγκριση με τον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο παρατηρούμε ότι υπάρχει ομοιότητα με τα νησιά, ιδιαίτερα τα Δωδεκάνησα και την Κρήτη, αλλά και με το μικρασιατικό χώρο και τον Πόντο (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Α.): 16).

Μουσικολογικές Παρατηρήσεις

Η δημοτική μουσική της Κύπρου είναι πλούσια και παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία μορφών. Πολλά από τα τραγούδια έχουν κεντρικό πυρήνα τον κύκλο τραγουδιών του γάμου και πολλές χορευτικές μελωδίες από τις οποίες πολλές είναι ενόργανες, είτε παίζονται μόνο από όργανα είτε τραγουδιούνται και συνοδεύονται από όργανα.

Από τις πιο πάνω καταγραφές και μουσικά παραδείγματα, διαπιστώνουμε κάποια στοιχεία όσο αφορά τη δομή των δημοτικών τραγουδιών της Κύπρου και τους «δρόμους» που χρησιμοποιούνται.

Η κυπριακή μουσική παραδοσιακά βασίζεται στις κλίμακες που είναι γνωστές ως «τρόποι», όρος που έχει τις ρίζες του στην αρχαία Ελληνική μουσική. Ο τρόπος έχει χαρακτηριστικά διαστήματα και η χρήση ενός συγκεκριμένου τρόπου υποδεικνύει τη χρήση συγκεκριμένων φραστικών καταλήξεων, μελωδικών γραμμών και κυρίως νοτών.

Επιπρόσθετα, ορισμένες κυπριακές μελωδίες βασίζονται πάνω σε μείζονες και ελάσσονες κλίμακες όπως κυριαρχεί στην Ευρωπαϊκή μουσική και έχουν αφομοιωθεί στην παραδοσιακή μουσική κουλτούρα. Σε ότι αφορά το περιεχόμενο των τραγουδιών τα περισσότερα πηγάζουν μέσα από θέματα όπως η αγάπη, ο έρωτας, την ξενιτιά κτλ

Στα παλιά χρόνια η Κυπριακή μουσική ήταν καθαρά φωνητική, αφού τα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι Κύπριοι λόγω των πολλών κατακτητών δεν τους έδιναν τη δυνατότητα να εξελίξουν και να εμπλουτίσουν τη μουσική τους. Με την πάροδο του χρόνου άρχισαν να χρησιμοποιούν μουσικά όργανα, όπως το πιθικιάνι (αυλός) η φλογέρα, η ταμπουτσιά (κρουστό), ενώ αργότερα στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα (γύρω στο 1850) εισήχθησαν το βιολί και το λαούτο, τα οποία καθιερώθηκαν στη λαϊκή ορχήστρα μέχρι σήμερα.

Το παραδοσιακό τραγούδι της Κύπρου είναι τροπικό και μονόφωνο. Το ύφος και ο χαρακτήρας του στηρίζονται πάνω στην αρχαία και τη βυζαντινή παράδοση. Οι αρχαίοι τρόποι (*modes*) όπως ο Δώριος, ο Υποδώριος, Ο Φρύγιος, ο Λύδιος, ο Αιολικός και άλλοι καθώς και οι

βυζαντινές κλίμακες των διαφόρων ήχων κυριαρχούν στο μεγαλύτερο μέρος της Κυπριακής παραδοσιακής μουσικής (Milem, 2005:11).

Παρ' όλο που πολλοί φωνητές και συλλέκτες έχουν αποδώσει τη μελωδική γραμμή των δημοτικών τραγουδιών στην ευρωπαϊκή μουσική σημειογραφία, πιο κατάλληλη για παρουσιάζεται είναι η βυζαντινή μουσική. Και αυτό γιατί η παραδοσιακή μουσική χρησιμοποιεί πληθώρα διαστημάτων μικρότερων του ημιτονίου, που είναι το μικρότερο διάστημα στην ευρωπαϊκή μουσική.

Οι βυζαντινές κλίμακες των διαφόρων ήχων κυριαρχούν σε μεγάλο μέρος της Κυπριακής Μουσικής κάτι το οποίο συναντάμε στις «φωνές». Ο Κώστας Ιωαννίδης στην εισαγωγή του στην έκδοση «Κυπριακά Δημώδη Άσματα» του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, αναφέρει ότι οι «Φωνές» είναι κατάλοιπα των αρχαίων ελληνικών «τρόπων», τους οποίους οι βυζαντινολόγοι μετονόμασαν σε «ήχους».

Παρατηρούμε ότι οι ρυθμοί που χρησιμοποιούνται έχουν ανατολική προέλευση καθώς και οι χρόνοι και οι υποδιαρέσεις των μέτρων διαφέρουν κατά πολύ από αντίστοιχους της Ευρωπαϊκής μουσικής. Συναντάμε συχνά το δίσημο, τρίσημο, τετράσημο ρυθμό, όπως και τους ρυθμούς 5/8, 7/8, και 9/8.

Η ρυθμική ποικιλία μαζί με τη ζωντανή προφορά των διπλών συμφώνων της κυπριακής διαλέκτου, συμβάλουν στην ιδιαίτερη φυσιογνωμία(ρυθμική και μελωδική) της κυπριακής φωνητικής μουσικής.

Τέλος διαπιστώνουμε ότι οι μελωδίες είναι περιοδικού ρυθμικού τύπου ή ελεύθερου ρυθμικού τύπου. Οι πρώτες χαρακτηρίζονται από την περιοδική επανάληψη ενός ορισμένου ρυθμικού σχήματος, όπως όλες οι χορευτικές μελωδίες, ενώ οι δεύτερες χαρακτηρίζονται από την ελεύθερη (όχι περιοδική) ροή διαφόρων σχημάτων, όπως τα τραγούδια της τάβλας κ.α.

2. Κυπριακοί παραδοσιακοί χοροί στο Γάμο¹⁵

Οι κυπριακοί παραδοσιακοί χοροί χορεύονταν σε γλέντια, πανηγύρια, γιορτές, ‘τραπέζια’, και στον παραδοσιακό γάμο. Η γυναίκα, λόγω των κοινωνικών συνθηκών, χόρευε λιγότερο κυρίως στους γάμους.

Γύρω στο 1900 μέχρι και τη δεκαετία του 1970 βασικός χορός για τους άνδρες αλλά και τις γυναίκες είναι ο «*καρτσιλαμάς*» ο αντικριστός χορός. Σύμφωνα με τις πληροφορίες των παραδοσιακών εκτελεστών οι χοροί αυτοί έχουν πρώτο δημιουργηθεί στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Οι χοροί αυτοί λέγονται αντικριστοί ή *καρτζιλαμάδες* από τη θέση που έχουν οι άνδρες και οι γυναίκες που τους χορεύουν, βρίσκονται δηλαδή ο ένας «αντίκρυ ή καρτζίν» από τον άλλον κατά την εκτέλεση. Ο *καρτσιλαμάς* αποτελείται από μία σειρά χορών με μικρές διαφορές από ζευγάρι σε ζευγάρι, από περιοχή σε περιοχή και από εποχή σε εποχή. Οι χοροί αυτοί, που στην ουσία είναι δύο χορευτικές σουίτες, καθιερώθηκαν να αναφέρονται ως *καρτσιλαμάς* ή αλλιώς ως πρώτος, δεύτερος, τρίτος, τέταρτος, πέμπτος ή μπάλος, που στη συνέχεια συμπληρώνονται από χορούς όπως συρτός, ζειμπέκικος, και μάντρα. Το γλέντι συνήθιζε να τελειώνει με τον πανελλήνιο καλαματιανό όπου όλοι μπορούσαν να συμμετέχουν σε αυτόν.

Οι κυπριακοί χοροί είναι κυρίως αντικριστοί, που τους χορεύουν αποκλειστικά δύο άτομα που χορεύουν ο ένας απέναντι από τον άλλο, δύο άνδρες ή δύο γυναίκες (δεν υπήρχαν δηλαδή μεικτοί χοροί). Υπήρχαν ακόμη και οι ατομικοί χοροί δεξιοτεχνίας από τους άντρες, που πολλές φορές χορεύονται σε συνδυασμό με κάποιο εξάρτημα (δρεπάνι, μαχαίρι, ποτήρι, κτλ).

Σε ότι αφορά τα πατήματα και γενικά στη μορφή (κίνηση κορμιού, χεριών κ.λπ.) παρατηρούμε κοινά στοιχεία με χορούς του ιστορικού ελληνικού νησιώτικου χώρου (μικρασιατικά παράλια, νησιά και πόλεις του Αιγαίου, Ιόνια νησιά). Εκτός από αυτά τα κοινά στοιχεία, συναντά κανείς και ιδιαίτερα τοπικά πατήματα, που χαρακτηρίζουν τον κυπριακό χορό, όπως π.χ. τα επιτόπου σταυρωτά πατήματα - κτυπήματα των ποδιών στο έδαφος του δεύτερου και ιδιαίτερα του τρίτου και του συρτού αντρικού χορού.

Ένα άλλο στοιχείο του κυπριακού χορού είναι ο αυτοσχεδιασμός, που μπορεί να οφείλεται στο ότι χορεύουν μόνο δύο άτομα, γι' αυτό και κυριαρχεί έντονα το στοιχείο της σύγκρισης και κατ' επέκταση του ανταγωνισμού. Όμως, πρέπει να σημειωθεί ότι ο αυτοσχεδιασμός και η ελευθερία που έχει ο χορευτής «να κάνει τα δικά του», γίνονται μέσα σε αυστηρό στις κρίσεις του για υπερβολές κοινωνικό περίγυρο. Μάλιστα όσο πιο κλειστή είναι η κοινωνία, τόσο πιο αυστηρός είναι και ο έλεγχος.

¹⁵ Το κεφάλαιο αυτό έχει γραφτεί σύμφωνα με τις πιο κάτω πηγές, Άλκης Ράφτης, *Χορός και Ιστορία στην Κύπρο*, σελ. 80-81, Ασισιώτης, Γρηγόρης. *Κυπριακοί χοροί, ανδρικοί και γυναικείοι*. Λευκωσία, σελ. 60.

Μια σημαντική διάφορα που διακρίνει τους ανδρικούς από τους γυναικείους χορούς παρότι είναι όλοι αντικριστοί είναι το αγέρωχο βλέμμα των ανδρικών που δεν υπάρχει στους γυναικείους..

2.1 Ανδρικοί χοροί

Μιλώντας για τους *καρτσιλαμάδες*, οι χορευτές χορεύουν ο ένας απέναντι από τον άλλο, συνήθως στον δικό τους περιορισμένο χώρο ή αλλάζοντας θέση με τον συγχορευτή τους. Χαρακτηριστική είναι η θέση και η κίνηση των χεριών που συνήθως κρατούν ανοικτά στα πλάγια (Ράφτης 2004: 81). Επίσης οι χοροί αυτοί, είναι ζωνηροί και δίνουν την ευκαιρία στους χορευτές να δείξουν την παλληκαριά και τη λεβεντιά τους με κύριο σκοπό να προκαλέσουν τον θαυμασμό και την εκτίμηση των θεατών και προπαντός του ωραίου φύλου.

Οι χορευτές αρχίζουν με τον *καρτσιλαμά* ή πρώτο σε ρυθμό 9/8, στη συνέχεια ακολουθεί ο δεύτερος σε ρυθμό 7/8, ο τρίτος σε ρυθμό 2/4, ο τέταρτος σε ρυθμό 9/8 και ο πέμπτος σε ρυθμό 3/4 ή 7/8. Σε μερικά χωριά της ορεινής Κύπρου κυρίως, ο δεύτερος και ο τρίτος αποτελούν ένα χορό, το δεύτερο, με αποτέλεσμα ο επόμενος χορός να θεωρείται ως τρίτος αντί τέταρτος. Ο πρώτος και ο δεύτερος είναι καθαρά χορευτικοί. Συνήθως μεταξύ τρίτου και του τέταρτου, και σε χωριά κυρίως της Πάφου μετά τον τέταρτο να παρεμβάλλεται ο *τραουδιστός*¹⁶ ή της *τραουδικιάς* ως προέκταση του τρίτου ή του τέταρτου (Ράφτης 2004: 82). Εδώ οι χορευτές έχουν την ευκαιρία να επιδείξουν μαζί με τα χορευτικά και τα φωνητικά τους χαρίσματα. Ο *τραουδιστός* ή «η φωνή του τραγουδιστού χορού» όπως αλλιώς λέγεται είναι συνήθως δίστιχα της στιγμής, τα οποία προσαρμόζουν ανάλογα με την περίπτωση, τραγουδιούνται είτε από τους χορευτές είτε από τον κόσμο.

Οι χοροί ο πρώτος και ο τέταρτος αντικριστός έχουν το ίδιο βασικό πάτημα (βήμα) και πάνω σε αυτό οι χορευτές αυτοσχεδιάζουν. Ο τέταρτος διαφέρει από τον πρώτο στο ότι έχει μεγαλύτερη ποικιλία χορευτικών κινήσεων (Ράφτης 2004: 83).

Στη συνέχεια οι χορευτές συνεχίζουν με τον πέμπτο ή μπάλο και μετά ακολουθεί ο συρτός. Ο μπάλος είναι χορός συνυφασμένος με τραγούδι, μακρόσυρτο, τύπου αμανέ, με κλίμακα βυζαντινή και με αυτοσχέδια μελωδία (Αβέρωφ 1989: 72).

Ο συρτός χορεύεται και αυτός σε ζευγάρι, πρώτα από τον ένα χορευτή, ενώ ο άλλος τον βοηθά κρατώντας του το μαντίλι η κτυπώντας παλαμάκια, κι έπειτα από τον άλλο. Ο κυπριακός συρτός διαφέρει από τους ελλαδικούς νησιώτικους συρτούς στο ότι είναι περισσότερο ατομικός χορός, ενώ εκείνοι είναι κυρίως ομαδικοί και κυκλικοί χοροί. Σε αρκετά μέρη η *μάντρα* είναι ο τελευταίος χορός που χορεύει το ζευγάρι. Μεταξύ συρτού και μάντρας οι χορευτές χόρευαν και ατομικούς χορούς, όπως ο *ζεϊμπέκικος*, ο *καροτσέρης*, το *μαχαίριν*, το *δρεπάνιν*, το *ποτήριν* ή αλλιώς ο *αραπιές*, ή ο χορός της *καντήλας*, χοροί που χορεύονταν συνήθως στην ίδια μελωδία.

¹⁶ Τραουδιστός, ο τραγουδιστός

Ο ζεϊμπέκικος είναι ατομικός ανδρικός χορός που επιτρέπει στο χορευτή να δημιουργεί τις δικές του ‘φιγούρες’ και να κινείται στο χώρο πιο ελεύθερα απ’ ότι στους υπόλοιπους χορούς (Ράφτης 2004: 83). Επίσης, έχει πιο σύνθετα πατήματα στο βασικό βηματισμό, και δίνει την ευκαιρία στο χορευτή να δείξει περισσότερο τη δεξιοτεχνία του. Το Κυπριακό ρεπερτόριο περιλάμβανε πληθώρα από Ζεϊμπέκικους χορούς. Οι ζεϊμπέκικοι χοροί εκτελούνται συνήθως ύστερα από τους *καρτσιλαμάδες* και το *συρτό*. Στα μέρη που δεν χορευόταν η μάντρα, ο ζεϊμπέκικος ήταν ο τελευταίος χορός.

2.2 Γυναικείοι χοροί

Το κύριο χαρακτηριστικό των γυναικείων αντικριστών χορών είναι ότι το βλέμμα των γυναικών προδίδει σεμνότητα και είναι κατά κανόνα χαμηλοβλεπούσες. Το αντίκρισμα, η ντροπαλότητα και η σεμνότητα σε όλες τις κινήσεις των γυναικών είναι πράγματα μοναδικά και ελκύουν την προσοχή και την εκτίμηση των ανδρών (Ασσιώτης 1962: 60).

Οι γυναίκες χορεύουν τον *καρτσιλαμά* σε τέσσερις φάσεις ή μέρη και το *συρτό*. Σε μερικά μέρη της ορεινής Κύπρου, το *συρτό* τον χόρευαν ομαδικά σε κύκλο. Οι *καρτσιλαμάδες* χορεύονται από δύο γυναίκες που στέκουν η μια απέναντι από την άλλη. Τα χέρια παίρνουν διάφορες θέσεις. Στον πρώτο γυναικείο αντικριστό γίνεται η επίδειξη της σεμνότητας της χαμηλοβλεπούσας Κυπριοπούλας. Στο δεύτερο και τρίτο αντικριστό οι κινήσεις των ποδιών και των χεριών υποδεικνύουν το κέντημα των προικιών, κρατώντας ένα άσπρο μαντήλι. Ο χορός αυτός λέγεται ακόμη και ο χορός του μαντηλιού. Στον τέταρτο αντικριστό παραμερίζεται το μαντήλι και αρχίζει το ράψιμο του κρεβατιού. Γενικά στα πατήματα, ο πρώτος ταιριάζει με τον τέταρτο και στις περισσότερες περιοχές ο δεύτερος με τον τρίτο και το *συρτό* (Ράφτης 1962: 85).

Η σούστα στα περισσότερα μέρη χορευόταν από τις δύο κοπέλες όπως οι άλλοι *καρτσιλαμάδες*. Ο μπάλος χορεύεται ως πέμπτη φάση του *καρτσιλαμά* και είναι ένα είδος χορευτικού περιπάτου και στη συνέχεια οδηγεί στο *συρτό*. Ο «γυναικείος μπάλος» είναι ένας και δεν έχει αμανέ. Στο *συρτό*, όπως ακριβώς γίνεται και στους άντρες, πρώτα χορεύει η μια κοπέλα και η άλλη τη βοηθά κρατώντας της το μαντίλι, και μετά αλλάζουν για να χορέψει η άλλη (Ράφτης 1962: 86). Οι *συρτοί* χοροί, παρόλο που στο χορό δεν έχουν διαφορά, μερικοί επικράτησαν να θεωρούνται γυναικείοι και άλλοι ανδρικοί. Η λεπτή διαφορά έγκειται κυρίως στο ύφος του χορού και στη ρυθμική αγωγή.

Οι κινήσεις των γυναικών γενικά είναι, αργές σοβαρές και σεμνές χωρίς απότομες κινήσεις του κορμού, πηδήματα και χτυπήματα των ποδιών που υποδήλωναν ανηθικότητα.

Η μόνη περίπτωση που χόρευαν μαζί ο άντρας και η γυναίκα στους κυπριακούς παραδοσιακούς χορούς, είναι όταν χόρευε η νύφη με το γαμπρό στο γάμο τον «χορό του ανδρογύνου». Σε κάποια χωριά μετά το χορό του ο ανδρογύνου συνήθιζε να χορεύει ο γαμπρός με τη νύφη γυναικείους χορούς, *συρτό* ή *αντικριστούς* μιας και η γυναίκα δεν ήταν σωστό να

χορέψει αντρικούς χορούς. Ο χορός του αντρογύνου λέγεται επίσης και ο «χορός της νύφης» και τις περισσότερες φορές χορεύεται στη μελωδία του τρίτου γυναικείου αντικριστού ή και ακόμα στη γυναικεία σουίτα των αντικριστών χορών από τον πρώτο μέχρι τον τρίτο. Οι *βιολάρηδες* συνήθιζαν κατά τη διάρκεια του χορού του αντρογύνου να τραγουδούν δίστιχα επαινώντας το ανδρόγυνο και οι καλεσμένοι και οι συγγενείς να «πλουμίζουν» το ανδρόγυνο με διάφορα χρυσαφικά, υφάσματα, και αργότερα με χρήματα. Στη συνέχεια ο γαμπρός έπρεπε να χορέψει με τον πρώτο κουμπάρο, η νύφη με την πρώτη κουμπάρα και μετά οι συμπέθεροι, στη συνέχεια οι δυο συμπέθερες πλούμιζαν τους μουσικούς και ο χορός συνεχιζόταν για όλους. Το κάθε χωριό είχε τα δικά του ξεχωριστά έθιμα τα οποία περιέκλειναν το χορό του ανδρογύνου. Ο χορός αυτός είναι από τους λίγους παραδοσιακούς χορούς που χορεύεται μέχρι και σήμερα σε κάποιους γάμους.

2.3 Συμπεράσματα

Ο χορός ήταν αναπόσπαστο στοιχείο στον παραδοσιακό κυπριακό γάμο, εκτός από τους χορούς που υπήρχαν στις προετοιμασίες του γάμου υπήρχαν και οι παραδοσιακοί χοροί που χορεύονταν προς τιμή του αντρογύνου. Οι χοροί αυτοί θεωρούνται από τους παραδοσιακούς εκτελεστές το αποκορύφωμα της μουσικής παράδοσης της Κύπρου ιδιαίτερα στην οργανική μουσική (Γιωργούδης 1988: 95).

Μέσα από τα έθιμα που σχετίζονται με το χορό στο γάμο διαφαίνεται ο ρόλος και η θέση της γυναίκας και του άνδρα στην παραδοσιακή αγροτική κοινωνία που είχε καθαρά πατριαρχικό χαρακτήρα. Οι γυναίκες δεν είχαν συχνά την ευκαιρία να χορεύουν παρά μόνο σε μερικά γλέντια και στο γάμο. Σε ότι αφορά στο γάμο, χόρευαν τις ώρες και τις ημέρες που δεν είχε πολύ κόσμο συγκεντρωμένο, σε μερικά χωριά χόρευαν το πρωί ή απόγευμα της Κυριακής, της Δευτέρας, ή της Τρίτης. Σε κάποια χωριά χόρευαν μόνο το Σάββατο γιατί θεωρούσαν το ράψιμο του κρεβατιού γυναικεία υπόθεση οπότε συγκεντρώνονταν μόνο γυναίκες. Πιο παλιά οι γυναίκες χόρευαν σε χωριστό μέρος, συνήθως μέσα στο σπίτι, και οι άνδρες έξω στην περίπτωση αυτή έπαιζε πρώτα το βιολί εναλλάξ, τότε μέσα τότε έξω. Στις περιπτώσεις που οι άνδρες και οι γυναίκες χόρευαν στον ίδιο χώρο, τότε οι άνδρες χόρευαν πρώτοι και οι γυναίκες μετά. (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Β): 365).

Σημαντικοί διαφορά παρατηρούμε στους παραδοσιακούς χορούς παρόλο που και οι δυο ήταν αντικριστοί, οι κινήσεις των γυναικών έπρεπε να ήταν μετρημένες και σοβαρές χωρίς καμία επίδειξη σε αντίθεση με τους άνδρες που ήταν πιο ελεύθεροι να δείξουν την λεβεντιά και την παλικαριά και τη χάρη τους. Όταν τελείωναν οι αντικριστοί χοροί άρχιζαν οι υπόλοιποι χοροί όπως συρτό, ζειμπέκικο, τη βράκα, το ποτήρι κτλ οι ανδρικοί χοροί, και οι γυναίκες παρακολουθούσαν. Γενικά, οι άνδρες είχαν την ευκαιρία να χορέψουν πιο πολύ στους γάμους αλλά και στα διάφορα γλέντια καθώς οι γυναίκες χόρευαν πιο περιορισμένα, και αυτό φαίνεται και από το ρεπερτόριο των χορών, ενδεικτικά οι παντρεμένες γυναίκες σπάνια σηκώνονταν να χορέψουν.

3. Η παραδοσιακή μουσική

3.1 Οι «Βιολάρηδες» του γάμου

Το βιολί και το λαούτο είναι τα δύο βασικά όργανα στην Κυπριακή παραδοσιακή μουσική. Τα όργανα αυτά αποτελούν το απαραίτητο σύνολο για κάθε διασκέδαση, γλέντι, γάμο, πανηγύρι. Το βιολί και το λαούτο υπολογίζεται ότι εισήχθηκε στην Κύπρο από τα νησιά του Αιγαίου, την Κρήτη και τη Μικρά Ασία γύρω στο 1850.

Οι παλιοί εκτελεστές του βιολιού και του λαούτου ήταν κατά κανόνα πρακτικοί, αυτοδίδακτοι. Την εποχή εκείνη, όταν ένας νέος ήθελε να γίνει επαγγελματίας «βιολάρης»¹⁷, πήγαινε στο «μάστρο»¹⁸. Ο *μάστρος* ύστερα από μια δοκιμή που του έκανε, στη φωνή του αλλά και ως προς το μουσικό αυτί του, τον αποθάρρυνε ή το έπαιρνε για μαθητή. Τα μαθήματα ήταν καθημερινά και συχνά. Με αυτό τον τρόπο, μέσα σε ένα χρόνο ένας καλός μαθητής έπρεπε να κατέχει τη βασική τεχνική του βιολιού ή του λαούτου και να γνωρίζει ένα αρκετά μεγάλο μέρος του κυπριακού μουσικού ρεπερτορίου. Αν ο *μάστρος* έκρινε ότι ο μαθητής του μπορεί να «κάνει γάμο» μόνος του, τον έστελλε να εργασθεί για λογαριασμό του. Στο μεταξύ ο μαθητής συνέχιζε τα μαθήματα για να συμπληρώσει τις ελλείψεις που τυχόν παρατηρούσε κατά την διάρκεια της εργασίας του. Αυτός ήταν ο τρόπος που οι παλιοί «μαστόροι» μάθαιναν βιολί και λαούτο στους νεότερους.

Ένας καλός «βιολάρης» θα έπρεπε να είναι άξιος του ονόματος του και αντάξιος του «δασκάλου» του, και θα έπρεπε να γνωρίζει ολόκληρο το κυπριακό λαϊκό μουσικό ρεπερτόριο (Αβέρωφ 1989: 21).

Η γραφή της μουσικής σε ότι αφορά τους κυπριακούς λαϊκούς χορούς, κατά την εποχή εκείνη ήταν δευτερεύον ζήτημα, και δεν απασχολούσε κανέναν.

Το βιολί που χρησιμοποιείται στην Κύπρο έχει τέσσερις διπλές χορδές κουρδισμένες σε λα – ρε - σολ – ντο, όπως το κούρδισμα του βιολιού στην Ευρωπαϊκή μουσική.

Από τους τύπους λαούτου, ο επικρατέστερος και ο μοναδικός που εισήχθη στην Κύπρο και που διατηρήθηκε σταθερός και αμετάβλητος, είναι ο σημερινός τύπος λαούτου με το μεγάλο αχλαδόσχημο ηχείο, μακρύ και λεπτό χέρι και τις τέσσερις διπλές χορδές κουρδισμένες σε λα – ρε – σολ – ντο. Στο πρώτο και στο τρίτο ζεύγος οι χορδές είναι κουρδισμένες στο ίδιο ύψος, ενώ στο δεύτερο και στο τέταρτο ζεύγος οι χορδές είναι κουρδισμένες σε διάστημα 8^η.

¹⁷ Βιολάρης λεγόταν ο βιολιστής και ο λαουτάρης.

¹⁸ Μάστρος είναι ο μάστορας, ο επαγγελματίας μουσικός.

3.2 Ρυθμοί¹⁹

Οι ρυθμοί που χρησιμοποιούνται στους περισσότερους χορούς και τραγούδια στην παραδοσιακή κυπριακή μουσική είναι κυρίως οι ρυθμοί των 9/8, 7/8 και 2/4.

Στους ζεϊμπέκικους χορούς χρησιμοποιείται ο ρυθμός των 9/8. Στη κυπριακή μουσική το μέτρο των εννέα όγδοων υποδιαιρείται σε τέσσερα μέρη ή κτυπήματα, με διαρκέστερο το μέρος που περιλαμβάνει τρία όγδοα, και τα άλλα μέρη ανά δύο όγδοα. Οι ζεϊμπέκικοι χοροί έχουν μικρές διαφορές μεταξύ τους ως προς τη ρυθμική αγωγή κάποιιοι είναι ταχύτεροι και κάποιιοι άλλοι πιο αργοί (πχ. ζεϊμπέκικο βαρύ).

Μορφή Α 9/8	3/8	2/8	2/8	2/8
Μορφή Β 9/8	2/8	2/8	2/8	3/8
Μορφή Γ 9/8	2/8	3/8	2/8	2/8

Υπάρχει και μια άλλη εκδοχή για το μέτρο των 9/8 ότι είναι ένα μέτρο μικτό, από 3/8 και από 3/4. Το ρυθμό των 9/8 τον συναντούμε κυρίως στους ζεϊμπέκικους χορούς και στον πρώτο γυναικείο και αντρικό αντικριστό καθώς και στον τέταρτο γυναικείο και ανδρικό αντικριστό χορό.

Μορφή Α 9/8 = (3/8+3/4)	3/8	2/8	2/8	2/8
Μορφή Β 9/8 = (3/8+3/4)	2/8	2/8	2/8	3/8
Μορφή Γ 9/8 = (3/8+3/4)	2/8	3/8	2/8	2/8

Το μέτρο των 7/8 είναι πολύ συνηθισμένο στην Κυπριακή παραδοσιακή μουσική και πιο ασυνήθιστο στην ευρωπαϊκή μουσική. Το μέτρο αυτό χρησιμοποιείται στους πανελλήνιους καλαματιανούς χορούς. Οι Κύπριοι λαϊκοί μουσικοί ονόμασαν το μέτρο αυτό «τριάμισι» καθότι χωρίζεται σε τρία μέρη, το ένα μέρος περιέχει τρία όγδοα και τα άλλα δύο από δύο όγδοα το καθένα. Το μέτρο των 7/8 το συναντάμε στα τραγούδια, η μάντρα, το *ρέσιν*, ο χορός των προικιών, στον δεύτερο γυναικείο και ανδρικό αντικριστό, στο γυναικείο και ανδρικό μπάλο κτλ.

Μέτρο 7/8	3/8	2/8	2/8
-----------	-----	-----	-----

¹⁹ Το κεφάλαιο αυτό έχει γραφτεί σύμφωνα με την πιο κάτω πηγή, Αβέρωφ Γεώργιος, *Κυπριακοί Λαϊκοί χοροί*, σελ.9.

Σε μερικούς χορούς αν και πιο σπάνια συναντάμε το μέτρο τον 5/8, το οποίο χωρίζεται σε δύο μέρη, κινήσεις ή κτυπήματα, που το ένα μέρος περιλαμβάνει δύο όγδοα και το άλλο τρία όγδοα. Το μέτρο των 5/8 το συναντάμε στο χορό «το πιέριν», του μαχαιριού η δρεπανιού και σε άλλα κυπριακά τραγούδια.

Μέτρο 5/8	2/8	3/8
Μέτρο 5/8	3/8	2/8

Άλλοι ρυθμοί που συναντάμε στους Κυπριακούς χορούς είναι οι συνηθισμένοι στην Ευρωπαϊκή μουσική ο ρυθμός των 2/4, των 3/4 και 4/4.

3.3 Η στιχουργική του Κυπριακού τραγουδιού²⁰

Τα τραγούδια που τραγουδιούνται στο γάμο περιλαμβάνονται στην κατηγορία των δίστιχων. Τα δίστιχα τραγούδια κατέχουν μια ξεχωριστή θέση μέσα στην πληθώρα των κυπριακών τραγουδιών. Η ανάπτυξη του δίστιχου συμπίπτει με την επίδοση της ομοιοκαταληξίας. Υποστηρίζεται ότι η ομοιοκαταληξία εξασφάλισε την ενότητα του δίστιχου και ότι η ομοιοκαταληξία γέννησε το δίστιχο ως ποιητική μορφή.

Το δίστιχο είναι η απλούστερη μορφή στροφής. Αποτελείται από δυο ομοιοκατάληκτους στίχους υπάρχει δηλαδή ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία.

Τα δίστιχα είναι γραμμένα σε ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο αλλά υπάρχουν και μερικές εξαιρέσεις. Τα ποιητικά μέτρα υπολογίζονται από το συνταίριασμα άτονων και τονισμένων συλλαβών και από τα μέτρα αυτά σχηματίζονται οι διάφοροι μετρικοί στίχοι. Όταν έχουμε συνταίριασμα άτονης και τονισμένης συλλαβής τότε το μέτρο είναι ιαμβικό. Στον ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο οι τονισμένες συλλαβές είναι η 2^η, 4^η, 6^η, 8^η, 10, κτλ.

Ο ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος παρουσιάζει μια χαρακτηριστική τομή στην όγδοη συλλαβή, διαιρείται σε δυο ιαμβικά ημιστίχια, από τα οποία το πρώτο είναι οκτασύλλαβο και το δεύτερο επτασύλλαβο.

Στην νησιώτικη Ελλάδα υπάρχουν πλήθος σκοποί(=φωνές) που προορίζονται για τα δίστιχα. Στην κατηγορία των αυτοσχεδίων δίστιχων που κινούνται σε συγκεκριμένες μελωδίες, τις «φωνές», ανήκουν τα τσιαττιστά του γάμου.

²⁰ Το κεφάλαιο γράφτηκε σύμφωνα με την πιο κάτω πηγή, Samuel Baud-Bovy, *Δοκίμιο για το Ελληνικό Δημοτικό τραγούδι*, σελ. 30-32.

3.4 Οι «Φωνές» της Κύπρου

Εκτός από τα χορευτικά είδη, ουσιαστικό στοιχείο στην Κυπριακή Δημοτική μουσική αποτελούν και οι διάφορες «Φωνές», όπως αποκαλούνται οι μελωδίες πάνω στις οποίες τραγουδιούνται διάφορα τετράστιχα ή και εξάστιχα ομοιοκατάληκτα τραγούδια, τα «Τσιαττίσματα», σε ποιητικούς διαγωνισμούς, σε γάμους, γιορτές και σε άλλες διασκεδάσεις (Αβέρωφ 1989: 202).

Οι «κυπριακές φωνές» είναι ορισμένες χαρακτηριστικές και ιδιότυπες παραδοσιακές μελωδίες, που μαζί με τις παραλλαγές τους, αποτελούν μελωδικά πρότυπα για τη δημιουργία τραγουδιών. Αυτό γίνεται με την προσαρμογή (το ταίριασμα) στα μελωδικά αυτά πρότυπα διαφόρων στίχων που αυτοσχεδιάζονται κατά τον εκτελεστή ή συνθέτονται πριν από αυτήν, από τον εκτελεστή. Οι δημιουργημένοι στίχοι αντικαθιστούν κάποιους άλλους που αποτελούν είτε το αρχικό ποιητικό κείμενο που διατηρεί η παράδοση, είτε νεότερο που προήλθε από τη διαδικασία της προσαρμογής στίχων στις «φωνές» (Γιωργούδης 1988: 38).

Από τις πιο γνωστές «φωνές» είναι η Ίσια και η Παραλιμνίτισσα με τις διάφορες παραλλαγές της, και χρησιμοποιείται κυρίως στα «Τσιαττίσματα». Οι «Φωνές» αυτές στην αρχή είχαν τοπικό χαρακτήρα και στη συνέχεια έγιναν Παγκύπριες, μερικές από αυτές είναι η Κοκκινοχωρίτισσα, η Αυγορίτισσα, η Ακαθιώτισσα, η Τηλλυρκώτισσα, η Ζωθκιάτισσα, η Παφίτισσα, η Πεγειώτισσα, κτλ.

Η πιο παλιά από όλες τις φωνές φαίνεται να είναι η «ποιητάρικη φωνή» με τις πολλές παραλλαγές τις, και αυτή τη φωνή τη χρησιμοποιούσαν οι λαϊκοί ποιητάρηδες για να τραγουδούν τα ποιήματα τους σε δρόμους, πλατείες, πεζοδρόμια, πανηγύρια, συγκεντρώσεις κτλ. Οι Κυπριακές «Φωνές» κατατάσσονται και ταξινομούνται σύμφωνα με την περιοχή της προέλευσης τους. Η «Ίσια Φωνή» είναι διαδεδομένη σε όλη την Κύπρο και κάθε παραλλαγή της παίρνει το όνομα της από την περιοχή της οποίας είναι δημιούργημα.

Ο Κώστα Ιωαννίδης στην εισαγωγή του στην έκδοση «Κυπριακά Δημώδη Άσματα» του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, αναφέρει ότι οι «Φωνές» είναι κατάλοιπα των αρχαίων ελληνικών «τρόπων», Λύδιου, Φρύγιου, Δώριου, κ.λπ., τους οποίους οι βυζαντινολόγοι τους μετονόμασαν σε «ήχους». Στην Κύπρο οι μελωδίες αυτές ονομάστηκαν «Φωνές». Οι βυζαντινές καταβολές είναι ιδιαίτερα αισθητές στις λεγόμενες «φωνές» που αποτελούν και το χαρακτηριστικό μουσικό-ποιητικό είδος του Κυπριακού μουσικοχορευτικού ρεπερτορίου.

Κάθε κυπριακή «Φωνή» πήρε την ονομασία της από α) τη γεωγραφική περιοχή της Κύπρου, β) από τη δραστηριότητα κατά τη διάρκεια της οποίας λεγόταν, (π.χ. η φωνή η «καμηλαρίσιμη» την οποία τραγουδούσαν οι καμηλιέρηδες), γ) από την περίσταση όπου συνήθως τραγουδιούνταν οι μελωδίες πχ «του τραπεζιού» (στο γλέντι, στο τραπέζι).

Βασική «Φωνή» είναι η «ίσια» με τις πολλές παραλλαγές τις. Η ίσια είναι μεν η κύρια φωνή αλλά δεν αντιπροσωπεύει μια κοινή μελωδία ή ένα κοινό δρόμο για ολόκληρη την Κύπρο.

Τις περισσότερες φορές όταν κάποιος αναφέρεται στην «ίσια» εννοεί τη φωνή της περιοχής του δηλαδή όταν κάποιος κατάγεται από την Πάφο «ίσια» εννοεί την «Παφίτισσα» φωνή.

Στις φωνές αυτές υπάρχουν κάποιες ιδιομορφίες. Στην Τηλλυρκώτισσα και στη Ζωδκιάτισσα φωνή υπάρχει η ιδιομορφία ότι γίνεται η χρήση των «Κατσουβέλλικων»²¹ δηλαδή μερικών συλλαβών χωρίς νόημα μεταξύ των στίχων. Τα «Κατσουβέλλικα είναι ένας τρόπος ομιλίας που χρησιμοποιούσαν στην Κύπρο από κάποιες ομάδες ανθρώπων σε περίοδο πριν το 1900. Υπάρχουν διάφορες εκδοχές για τη χρήση των «Κατσουβέλλικων», είτε ότι γινόταν χρήση για χάρη αστεϊσμού μεταξύ φίλων και συγγενών, αλλά και για παράνομες ενέργειες είτε ακόμη οι άνθρωποι της Κύπρου μιλούσαν τα «Κατσουβέλλικα» μεταξύ τους επί εποχής Τουρκοκρατίας.

Ιδιαιτερότητες παρουσιάζουν ακόμη οι φωνές Αυγορίτισσα και Κοκκινοχωρίτισσα που τραγουδιούνται με τρία ημιστίχια γι αυτό και μερικοί τις ονομάζουν «Ενάμιση». Τα κυριότερα θέματα που τραγουδούσαν επάνω στις Φωνές ήταν ο έρωτας, η ξενιτιά, ο αποχωρισμός κ.λ.π.

Ακαθκιώτισσα Φωνή

Η «Φωνή» αυτή προέρχεται από το κατεχόμενο σήμερα χωρίο Ακανθού. Η ιδιαιτερότητα της είναι ότι αντί να επαναλαμβάνεται το επτασύλλαβο ημιστίχιο, προστίθενται δύο επτασύλλαβα (ένα μετά από κάθε δεκαπεντασύλλαβο) τα οποία ομοιοκαταληκτούν μεταξύ τους. Επίσης χαρακτηριστικό είναι ο ψηλός τόνος στον οποίο τραγουδιέται η Φωνή. Σύμφωνα με το Θεόδουλου Καλλίνικο ο ψηλός τόνος αποδίδεται στη γενική καλλιφωνία των κατοίκων της περιοχής αυτής.

- 1. Καλώς ήρταμεν κι ηύραμεν, τα σπίδκια τα μεγάλα,
κι αφού τρέχει πόσσω τους το μέλιν και το γάλαν.*
- 2. Χίλια καλωσορίσετε, όσοι μας αγαπάτε,
κι εμεις καλώς σας ήβραμεν, κι εσείς καλά να φάτε,*
- 3. Στα σπίδκια που καθούμασταν, πέτρα να μεν ραϊσει,
κι ο νοικοκύρης του σπιδκιού, χιλια χρόνια να ζήσει.*
- 4. Τον χρόνον τον εφετεινόν, φονιάν θα το ιγράψω,
γιατί ενν έρεξεν στιγμή, να μεν αναστενάξω*
- 5. Ω Θεέ μου, καταξιώσε με, ας εν κι εις τ' όνομα μου,
μες τα χιονάτα στήθη της να γράψω τ' όνομα μου.*

²¹ «Κατσουβέλλικα» είναι τρόπος ομιλίας, παρεμβάλλονται μεταξύ των συλλαβών λεκτικά μόρια χωρίς νόημα.

Φωνές «Ενάμιση»:

α) Αυγορίτισσα Φωνή

Η προέλευση της Φωνής αυτής είναι από το χωριό Αυγόρου. Η Φωνή αυτή λέγεται και «Ενάμιση», γιατί μεταξύ του οκτασύλλαβου και του επτασύλλαβου παρεμβάλλεται ένα οκτασύλλαβο ημιστίχιο που ομοιοκαταληκτεί με το προηγούμενο. Σύμφωνα με τον Θεόδουλο Καλλίνικο ο λαϊκός ποιητής της Κύπρου Χρ. Παλαίσης είναι ο πρώτος που έκανε χρήση της «Φωνής» αυτής για να εκτελεί τα «τρίστιχα» του και στη συνέχεια διαδόθηκε σε όλη την Κύπρο. Η Φωνή αυτή τραγουδιέται στο τραπέζι, χωρίς ρυθμική αγωγή.

- 1. Που τον καιρόν που πλάστηκα,
δουλεύκω κι εν εσάστηκα
Ακόμη νάειν κλέφκω,
μα 'ν και ζωθκιάστηκα γιατρόν,
εν οι λεχνές που μου τα τρων,
στ' αγκάλια τους που πέφτω
Ρεφραίν
Τα ριάλια, ριάλια, ριάλια
τα σελίνια μονά και διπλά,
τα μονόλιρα, πεντόλιρα και πούν τα,
ρε χαράς τον που τάχει στην πούγκα.*
- 2. E ! λαλώ της κι εν μου κρώννεται,
κι άεις την να λαώννεται,
και να την πάρουν άλλοι.
Να την τσακρούν μες την δουλειάν,
να τρω ' ξερό ψουμίν κι ελιάν,
να χάσει τουν' τα κάλλη.*

β) Κοκκινοχωρίτισσα Φωνή

Η Κοκκινοχωρίτισσα φωνή πήρε το όνομα της από την περιοχή των Κοκκινοχωρίων.

- 1. Ω! κι αν βουληθώ να σ' αρνηθώ, καλλίτερα να τυφλωθώ,
στη γη να πασπατεύκω.
Ω! κι η γλώσσα που το στόμαν μου, να πέσει μες στο στρόμαν μου,
και γιω να τη γυρεύκω.*

*Μα την Αγιάν Μαρίναν μας, σαν την εφίλουν είδαν μας,
μα τη Αγιάν Παρασκευήν, έλα και πόψε και κανεί,
και μα τον Αην Γιώρκην μας, οι κορασιές εν γιώρκιν μας.*

2. *Ω! Μαυροματούσα και ζανθή, τα δκυο βυζιά σου εν αθθοί,
και μαχαιρκά το δειν σου.
Ω! χαράς τον που 'ν αξιωθεί, στ'αγκάλια σου να κοιμηθεί,
και να χαρεί μαζίν σου.*

Ζωδκιάτισσα Φωνή ή Τσιάκκαρα – Μάκκαρα

Από τις πιο παλιές Φωνές καθώς χρονολογείται πριν από το 1840 (Καλλίνικος 1951: 20). Η Φωνή αυτή ήταν αρχικά διαδεδομένη σε πολλά χωρία στην Πιτσιλιά, στη Ζώδια κτλ. Στο τραγούδι αυτό παρεμβάλλονται μεταξύ των συλλαβών, των λέξεων και των στίχων, λεκτικά μόρια όπως «τσιάκκααρα, μάκκαρα, φώσκερε» φαίνεται να ανήκει στην κατηγορία των «κατσουβέλλικων» όπως επίσης και η Τηλλυρκώτισσα φωνή.

1. *Γ'αγαπημένα φαίνονται, τσιάκκαρα, μάκκαρα, φώσκερε,
που την παρπατησιάν τους, χάιντε πουλλίν μου έρχουμαι,
τρα, λα, λα, λα, λα, λα, λα, λα,
κι απού το σούσμαν των χερκών, τσιάκκαρα, μάκκαρα, φώσκερε,
κι απού το λύγισμαν τους, χάιντε πούλλιν μου κι έρχουμαι
χάιντε πουλλίν μου κι έρχουμαι, κι αγκάλια, αγκάλια, ππέφτουσιν*
2. *Σαν το δεντρόν μες' τον βορκάν, το τέρτιν της με σούζει,
κι αν ταν να την αθθυμηθώ, τα σώθικα μου κρούζει*
3. *Κι αντάν την εγυρεύκασιν, στ αγκάλια μ' εκοιμάτουν,
κι εσήκωσα την για να πα, κι ελούθην του κλαμάτου.*
4. *Κι αντάν της είπαν έχε γειάν, εστάθηκεν και εθώρεν,
πέντε μαντήλια μούσιεψεν και την σαγιάν που 'φόρεν*

Τηλλυρκώτισσα Φωνή

Η φωνή αυτή πήρε το όνομα της από την περιοχή της Τηλλυρίας. Χαρακτηριστικό της «Φωνής» είναι η χρήση των «Κατσουβέλλικων». Στο τραγούδι αυτό όπως και στο προηγούμενο παρεμβάλλονται μεταξύ των συλλαβών και των λέξεων μερικά λεκτικά μόρια, όπως βερεβέ, βαραβά, βουρουβού. Η χρήση της ομιλίας αυτής γινόταν από κάποιες κοινωνικές ομάδες όταν

ήθελαν να μην καταλάβουν οι άλλοι τι λένε μεταξύ τους και σε πολύ γρήγορο ρυθμό, έτσι ώστε να μη μπορεί να καταλάβει κάποιος που δεν ήταν εξασκημένος.

1. *Εσει έναν άστρον κι εν μιτσίν, μες στους εφτά πλανήτες. Μαυρομμάτα μου
επιάσαν με μες την καρκιάν, τα λόγια που μου είπες. Γιαλλουρούδα μου!*
2. *Κι όσ' άστρα έχει ο ουρανός, εγιώ ννα τα μετρήσω, να πέσω στον λοβαρκασμόν, ισως σε
λησμονήσω.*
3. *Επήαν κι είπαν της πελλής, πως εν να πάω πέρα,
κι εμάεψεν την θάλασσαν κι έστησεν τον αέρα.*
4. *Αντάν της είπουν έχε γείαν, εστάθηκε κι εθώρεν,
εφτά μαντήλια μούχχεψεν και την σαγιάν που 'φόρεν.*

Με τη χρήση των Κατσουβέλλικων η πρώτη στροφή της «Τηλλυρκώτισσας» μετατρέπεται ως εξής:

Έσει έ – **βερεβε** – ναν ά – **βαραβά** – στρον τζ'έν – **βερεβέν** – μιτσύν,
μεσ' στους – **βουρουβούς** – εφτά – **βαραβά** – πλανή – **βηρηβή** – τες.
Μα – **βαρα** – υρομμά – **βαρα** – τα μου!
Επκιά – **βαραβά** – σαν με – **βερεβέ** – μες την – **βηρηβήν** – καρκιάν.
Τα λό – **βοροβό** – για πού – **βουρουβού** – μου εί – **βειρειβεί** – πες.
Για – **βαρα** – λλουρού – **βουρού** – δα μου!

Αν διαβαστεί η στροφή παραλείποντας τις επιπρόσθετες συλλαβές (με το έντονο χρώμα), βγαίνει το καθαρό κείμενο.

Ίσια Φωνή

Η «Ίσια» είναι η «Φωνή» που είναι διαδεδομένη σε όλη την Κύπρο. Σύμφωνα με τον Θεόδουλο Καλλίνικο είναι η πιο παλιά «Φωνή» με την οποία τραγουδιούνται τα διάφορα δίστιχα (τσιατιστιά), κυρίως τα ερωτικά. Με βάση τη «Φωνή» αυτή δημιουργήθηκαν πολλές άλλες παραλλαγές στις διάφορες περιοχές. Ανάλογα με την περιοχή προέλευσης είναι και η ονομασία της κάθε παραλλαγής.

Ίσια Φωνή - Παραλλαγή πρώτη ή Παραλιμνίτισα φωνή

*Ε, χαράν τα χείλη μου εν είδαν
που τον καιρόν π' ακρίστης,
ε, που να γίνει χαρράμιν της,
το μύρον που ' βαφτίστην.*

*Ε! ν' αλλάζουν τράντα νόστιμες,
κοντά της να σταθούσιν,*

*ε, κι εκείνη να ν'κακάλλακτη,
ούλλες θα ντροπιαστούσιν,*

*Ε! τον τόπον που φιλιούμασταν,
θωρώ τον κι εν να σκάσω,
ε, θαρκούμαι κι έππεσεν φιλίν
και σύβκω να το πιάσω,*

*Ε! εμές επία έσσω της,
κι ηύρα ρομανισμένα,
ε, κι εστράφηκα ομπρός-πίσω
με δκνό χείλη καμένα*

Καρπασίτισσα Φωνή

Η προέλευση της είναι από την κατεχόμενη Καρπασία.

- 1. Α Καρπασιτοπούλλα μου, την Κύπρον έκαψες την,
κι άνοιζες την Παράδεισον, και πάλε βάωσες την.*
- 2. Ω! κ' από τον Λεονάρισσον να πάω στην Γιαλούσαν,
δεν είδασιν τα 'μμάθκια μου τέθκοιαν μαυρομματούσαν.*
- 3. Α Καρπασιτοπούλλα μου και πάλε Καρπασίτα,
Αχ ! τα δκνό βυζιά του κόρφου σου, η φούχτα μου χωρεί τα.*

Μεσαρίτισσα Φωνή

Η φωνή αυτή τραγουδιόταν κυρίως στην περιοχή της Μεσαορίας.

- 1. Οι βρύσες εξεράνασιν, και τα πουλιά διψάσαν,
κι ήπιασιν που τ'αμμάδκια μου, δάκρυα και χορτάσαν,*
- 2. Αντάν μου είπεν έχε γειαν κ'έκαμεν κει να πάει,
ένωσα την καρτούλλα μου, που μέσα πως ερράην.*
- 3. Στους ουρανούς κ' αν περπατάς, στη θάλασσ' αν κοιμάσαι,
φτερά κ' αν κάμεις και πετάς, πάλε δική μου θα σαι.*

Παραλιμνίτισσα Φωνή

Τραγουδιέται στην περιοχή του Παραλιμνίου όπου από εκεί πήρε και το όνομα της και αργότερα διαδόθηκε σε όλη την Κύπρο. Είναι από τις πιο διαδεδομένες «Φωνές». Της «Φωνής» αυτής υπάρχουν πολλές παραλλαγές σε ότι αφορά τη μελωδία. Η παραλιμνίτισσα φωνή έχει

πολύ μικρές διαφορές σε ότι αφορά τη μελωδία από την Ίσια φωνή. Αρκετοί θεωρούν την Ίσια φωνή και την Παραλιμνίτισσα την ίδια φωνή.

Παραλλαγή – Παραλιμνίτισσα – «Τραγούδια για έπαινο των χορευτών»

1. *Και τούτοι που χορεύκουσιν ήντα 'μόρφα που
να μεν τους τραουδήσουμεν, εν να παραπονιούνται*
2. *Ε ! Και τούτοι που χορεύκουσιν, μάχαλλα κι άφτονα τους,
καλάρουν και τες όμορφες κα, και παίρνουν τες μιτά τους.*
3. *Και τούτοι που χορεύκουσιν, πατούσιν πα' στα τέλλια,
κορίτσιν είκοσιν χρονών, παίρνουν τον νουν του τέλεια.*
4. *Και τούτοι που χορεύκουσιν, πατούσιν πα' στες κόρτες,
κάμνουσιν και τες όμορφες και βκαίνουσιν στες πόρτες.*

Παφίτισσα Φωνή

Η Φωνή αυτή ήταν γνωστή στην πόλη της Πάφου και στα γύρω χωριά. Υπάρχουν αρκετές παραλλαγές της Φωνής αυτής. Στην Παφίτικη φωνή το μοτίβο που στην πρώτη στροφή, αντιστοιχεί στο πρώτο ημιστίχιο του δευτέρου στίχου, στη δεύτερη στροφή, πλατύνετε για να χωρέσει οκτασύλλαβο δίστιχο (Bony 2005: 32).

Α' στροφή:

*Περτίκιν μου κακκαριστόν, που γύρνεις το λαώνιν,
Πε μου που πίνεις το νερό,*

Β' στροφή:

*Πέ μου που βρίσκεις το νερό να πα να πιω και γιώνι.
Ωρή ρουσου, ωρή ρουσου,
κι ό, τι φυρήσεις πρέπουν σου.*

Πεγειώτισσα Φωνή

Ο Θεόδουλος Καλλίνικος αναφέρει στο βιβλίο του Κυπριακή Λαϊκή Μούσα ότι κατέγραψε τη μελωδία αυτή το 1936 από τον τραγουδιστή Κ. Τουμπή από το Κτήμα. Αναφέρει επίσης, ότι τότε η φωνή αυτή ήταν διαδεδομένη σε ολόκληρη την επαρχία Πάφου και στην περιοχή της

Τηλλυρίας. Ονομάζεται Πεγειώτισσα γιατί είναι βγαλμένη από την Πέγεια, και τραγουδιόταν πάντα ως η επίσημη φωνή του τραπεζιού.

Φωνή Πεγειώτισσα

1. *Η βρύση των Πεγειώτισσων, εν με το χιεντρουβάνιν,
κι απ' όχει πόνο στην καρκιάν, ας πάει να πιει να γιάννει*
2. *Η βρύση των Πεγειώτισσων εγέμωσεν αβτέλλες,
μα το νερόν της εν καλόν, βκάλλ' όμορφες κοπέλες.*
3. *Η βρύση των Πεγειώτισσων, εν με τες καμαρούες,
και πάσιν και γεμώννουσιν ούλες οι Πεγειωτούες, όμορφες Παφιτούες
(Αβέρωφ 1989: 220).*

Νεοελληνική γλώσσα

1. Η βρύση των *Πεγειώτισσων*, είναι με το χερούλι
και όσοι έχουν πόνο στην καρδιά, ας παν να πιούν να γιάνουν
2. Η βρύση των *Πεγειώτισσων* γέμισε με βδέλλες
μα το νερό της είναι καλό, βγάζει όμορφες κοπέλες
3. Η βρύση των *Πεγειώτισσων*, είναι με καμάρες
και πάνε και γεμίζουν όλες οι *Πεγειώτισσες*, όμορφες Παφιτούδες.

Στο πιο κάτω πίνακα παραθέτω κάποιες από τις πιο γνωστές κυπριακές «Φωνές» που στην αρχή είχαν τοπικό χαρακτήρα και διαδόθηκαν στη συνέχεια σε ολόκληρη την Κύπρο

Κατάλογος – Ταξινόμηση «Φωνών» – κατά περιοχή

Φωνή	Μέτρο	Περιοχή	Περιεχόμενο
Ακαθκιώτισσα	2/4	Ακανθού	Ερωτικό – της αγάπης
Αυγορίτισσα	2/4	Αυγόρου	Της αγάπης
Ζωθκιάτισσα	2/4	Από τη Ζώδια	Της αγάπης
Ίσια	2/4	Παγκύπρια	Της αγάπης
Καρπασίτισσα	2/4	Από την κατεχόμενη Καρπασία	Της αγάπης
Κοκκινοχωρίτισσα	2/4	Από τα Κοκκινοχώρια	Της αγάπης
Μεσαορίτισσα	2/4	Από την κατεχόμενη Μεσαορία	Της αγάπης
Παραλμνίτισσα	2/4	Από το Παραλίμνι	Της αγάπης
Παφίτισσα	2/4	Από την Πάφο	Της αγάπης
Πεγειώτισσα	2/4	Από την Πέγια της Πάφου	Της αγάπης
Πιτσιλίσσιμη	2/4	Από την Πιτσιλιά	Της αγάπης
Τηλλυρκώτισσα	2/4	Από την κατεχόμενη Τηλλυρία	Της αγάπης

3.5 Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας στην Κυπριακή παραδοσιακή μουσική υπάρχουν οι λεγόμενες «φωνές», οι σκοποί όπως τους ονομάζουν στον Ελλαδικό χώρο. Είναι χαρακτηριστικές παραδοσιακές μελωδίες που χρονολογούνται από το 1800, και πάνω σε αυτές τις μελωδίες τραγουδούσαν οι τραγουδιστές και οι *τσιατιστάες* δίστιχα κυρίως ερωτικού περιεχομένου. Οι κυπριακές φωνές που εξετάστηκαν σε αυτό το κεφάλαιο πήραν το όνομα τους από τη γεωγραφική θέση από την οποία προέρχονται, αυτό όμως δεν αποτελεί κοινό δρόμο για όλες τις περιπτώσεις καθώς μέσα από τη μελέτη μου διαπίστωσα πως άλλη φωνή ονομάζει *Παραλιμνίτισσα* ο Θεόδουλος Καλλίνικος, άλλη φωνή ο Γεώργιος Αβέρωφ καθώς και οι γνώμες αρκετών άλλων μελετητών διαφέρουν. Αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι η Ίσια φωνή η κύρια δηλαδή φωνή, ονόμαζαν οι τραγουδιστές τη φωνή της περιοχής τους. Γι αυτό το θέμα θα πρέπει να γίνει μια βαθύτερη ανάλυση από τους νεότερους μελετητές.

Όσο αφορά τα «τσιατιστά» αυτά αποτελούν ένα από τα πιο ζωντανά κομμάτια της Κυπριακής Λαϊκής ποιητικής δημιουργίας και πρόκειται για αυτοσχέδια ποιητικά δημιουργήματα στιγμιαίας έμπνευσης, ως επί το πλείστο διαγωνιστικού χαρακτήρα. Ο *Τσιατιστής* συνταιριάζει στίχους με νόημα και περιεχόμενο σε έμμετρο δεκαπεντασύλλαβο. Εκτός από τα «τσιατιστάματα του παλιωμάτου» όπως ονομάζονται, υπάρχουν και άλλες υποκατηγορίες όπως τα ερωτικά, κοινωνικά πολιτικά κτλ. Τα αυτοσχέδια τραγούδια αυτά ποιητικά δημιουργήματα αποκαλούνται τραγούδια γιατί οι τραγουδιστές, οι ποιητάρηδες, οι τσιατιστάδες τα λένε τραγουδιστά με τη συνοδεία μουσικής (βιολί και λαούτο). Κυριότεροι συντελεστές της διατήρησης της παράδοσης είναι οι ποιητάρηδες οι οποίοι γύριζαν από χωριό σε χωριό διαλαλώντας την πνευματική γνώση που είχαν προσπαθώντας να πουλήσουν τα δημιουργήματα τους για το μεροκάματο.

Τα περισσότερα παραδοσιακά κυπριακά δημοτικά τραγούδια στηρίζονται στις «φωνές». Συχνά ακούμε από τους παραδοσιακούς εκτελεστές να λένε ότι παίζουν ένα τραγούδι σε μια «φωνή», εννοούν άλλα κείμενα, άλλους δηλαδή στίχους τραγουδιών τραγουδισμένα στη μελωδία μιας συγκεκριμένης φωνής. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που έχουμε, με τη χρήση των «φωνών» δηλαδή των διαφόρων προτύπων μελωδιών και των παραλλαγών τους ο παραδοσιακός εκτελεστής δημιούργησε τραγούδια χρησιμοποιώντας διάφορα ποιητικά κείμενα. Τέτοια είναι κυρίως τα δίστιχα του από το παραδοσιακό γάμο, από τις διάφορες επετείους, γιορτές κτλ (Γιωργούδης 1988: 54).

Ένας από τους κυριότερους κύκλος τραγουδιών στηρίζεται στις «φωνές του γάμου» και την προσαρμογή σ' αυτές δίστιχων που έχουν σχέση με τα διάφορα έθιμα του παραδοσιακού γάμου, την προετοιμασία για το γάμο, τη μέρα του γάμου το στόλισμα της νύφης, του γαμπρού, το ράψιμο του κρεβατιού, και το γλέντι του γάμου.

4. Ο γάμος στην Κύπρο πριν το 1974

4.1 Η επιρροή των Τουρκοκύπριων

Εκτός από τα αμιγώς κυπριακά δημοτικά τραγούδια υπάρχουν και πάρα πολλά επείσακτα τραγούδια καθώς και ξένοι χοροί που ήρθαν στην Κύπρο πριν περίπου ένα αιώνα και έχουν πια εισχωρήσει και ενσωματωθεί στο κυπριακό ρεπερτόριο. Η μακροχρόνια κατοχή των χωρών αυτών από το λαό μας δίνει το δικαίωμα να τους θεωρούμε δικούς μας. Τα τραγούδια και οι χοροί αυτοί προέρχονται κυρίως από την Ελλάδα (ελληνικοί συρτοί), τη Μικρά Ασία (ζεϊμπέκικοι), την Αραβία (αραπιέδες), τη Σερβία (σέρβικοι χοροί) και την Τουρκία (Τόμπολης 1966: 151).

Τα τραγούδια και οι χοροί αυτοί ήρθαν στην Κύπρο κυρίως με τις μετακινήσεις των μουσικών. Επίσης παλαιότερα επισκέπτονταν το νησί διάφορες κομπανίες και έπαιζαν στα κέντρα διασκέδασης και στις ταβέρνες έτσι κάποια τραγούδια τα πήραν οι ντόπιοι μουσικοί και τα προσάρμοσαν στο κυπριακό ηχόχρωμα και στυλ. Στη συνέχεια τα τραγούδια αυτά αλλά και κάποιοι χοροί ενσωματώθηκαν και πολιτογραφήθηκαν στην κυπριακή δημοτική μουσική. Πολλά από αυτά τα τραγούδια υπήρχαν και στην ελληνική και στην τουρκική γλώσσα.

Πριν από την τουρκική εισβολή του 1974²² στην Κύπρο, Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι συζούσαν αρμονικά. Ενδεικτικά ο πληθυσμός της Κύπρου πριν το 1974 ήταν ως εξής: οι Ελληνοκύπριοι ήταν το 82% του νησιού και οι Τουρκοκύπριοι το 18%. Στην κοινότητα των Ελληνοκυπρίων συμπεριλαμβάνονται και οι εθνικές μειονότητες των Μαρωνιτών, των Λατίνων, καθώς και η μειονότητα των Αρμενίων και στη μειονότητα των Τουρκοκύπριων, η θρησκευτική ομάδα Ρομά.

Υπήρχαν ορισμένα χωριά στην Κύπρο μεικτά αλλά και χωριά καθαρώς αμιγή, ελληνοκυπριακά και κάποια τουρκοκυπριακά. Παρά τις κάποιες διαφορές και τις εχθροπραξίες που είχαν (κυρίως σε πολιτικό επίπεδο) η συναναστροφή τους ήταν έντονη και υπήρχε τις περισσότερες φορές αρμονική συνεργασία σε όλους τους τομείς της ζωής. Οι τουρκοκύπριοι συμμετείχαν επίσης σε όλες τις εκδηλώσεις του παραδοσιακού πολιτισμού, όπως πανηγύρια, έθιμα θρησκευτικού περιεχομένου των Χριστιανών, γλέντια και άλλες γιορτές, ενώ παράλληλα διατηρούσαν και τα δικά τους έθιμα, θρησκευτικές γιορτές και συνήθειες, βασισμένες στη θρησκεία, τη γλώσσα την πατρίδα και τις παραδόσεις τους. Παράλληλα οι Τουρκοκύπριοι συμμετείχαν στους γάμους των Ελληνοκύπριων και τις περισσότερες φορές ενεργά και αυτό γινόταν και αντίστροφα.

²² Στις 20 Ιουλίου το 1974, σαράντα περίπου χιλιάδες Τούρκοι στρατιώτες εισέβαλαν παράνομα στις βόρειες ακτές της Κυπριακής Δημοκρατίας και κατέλαβαν το 37% της Κυπριακής Δημοκρατίας, κατάσταση που επικρατεί μέχρι και σήμερα στην Κύπρο.

Τόσο στα τραγούδια αλλά και σε αρκετούς χορούς παρατηρούμε πολλά κοινά. Για παράδειγμα οι χοροί του γάμου όπως είναι οι *Καρσιλαμάδες*, ο *Κιόρογλου*, τον *Καροτσέρην*, τον *Κόνιαλη*, ο *αραπιές*, αλλά και ζεϊμπέκικοι χοροί όπως το *Αττάλικο*, κ.α., ήταν χοροί κοινοί, και υπήρχε σεβασμός στην τήρηση των εθίμων και από τις δύο πλευρές.

Ωστόσο υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις και όσο αφορά τη μουσική. Σημαντική διαφοροποίηση παρατηρείται στα παραδοσιακά μουσικά όργανα Ελληνοκυπρίων-Τουρκοκυπρίων. Οι ζουρνάδες και τα νταούλια ήταν τα κύρια όργανα των Τουρκοκυπρίων σε αντίθεση με το βιολί και το λαούτο των Ελληνοκυπρίων που ήταν τα βασικά όργανα, και αυτός είναι λόγος σημαντικής διαφοράς για την ένταση τόσο ακουστικά, όσο και κινητικά ως προς τους χορούς.

Ο Κιόρογλου (Koroglu) – Ανδρικός αντικριστός χορός, παραλλαγή του «Μήλου»

Ο Κιόρογλου είναι αντικριστός χορός, παραλλαγή της μελωδίας του «Μήλου», χορευόταν κατά τον ίδιο τρόπο όπως και το «Μήλον», τόσο από τους Τούρκους όσο και από τους Έλληνες. Στο τραγούδι υπήρχαν στίχοι τόσο στην Ελληνική γλώσσα, σαν και αυτούς που λέγονται στο «Μήλο», όσο και στην τουρκική γλώσσα (Mahmut Islanoglu-Sevket Ozgur,σελ.95). Ο χορός αυτός είχε ρυθμό 9/8 μεικτός σε (5/8+4/8).

Ο Κόνιαλης (Konyali)

Ο χορός αυτός έχει εξωτερική προέλευση και το όνομα του φανερώνει καταγωγή από το Ικόνιον της Μ. Ασίας. Τόσο ο Κόνιαλης όσο και ο Ντέβελης χορεύονταν πολύ στους γάμους και στα πανηγύρια. Το τραγουδούσαν και το χόρευαν οι Τούρκοι και οι Αρμένιοι της Κύπρου. Το τραγούδι υπάρχει και στα τούρκικα και στα Αρμένικα. Παραλλαγή του «Κόνιαλη» είναι η «Βράκα», που είναι μια μεταγενέστερη διασκευή του χορού αυτού με κωμικά λόγια, με τα οποία σατίριζαν τους βρακάδες. Ο χορός χορεύεται σε ρυθμό 2/4.

Ο Αραπιές

Ο αραπιές ή όπως λέγεται αλλιώς «ο χορός της καντήλας», είναι καθαρά ανδρικός χορός και χορεύεται σόλο από ένα χορευτή. Ο χορός αυτός χορεύεται με ένα ποτήρι με νερό αναποδογυρισμένο επάνω στο κεφάλι του χορευτή. Για να συγκρατείται το νερό μέσα στο ποτήρι, ο χορευτής βάζει από κάτω, πάνω από το κεφάλι του, ένα μαντήλι διπλωμένο (Islanoglu-Ozgur 2010: 111). Η αρχική προέλευση του χορού προήλθε από τις αραβικές χώρες όπως μαρτυρεί και το όνομα του. Ο χορός αυτός εκτελείται σε δύο μορφές σε «Orientale» και «allegro». Σαν συνέχεια στον *αραπιέ* προστίθεται το χορευτικό «Ο τοίχος ο παλιότοιχος».

Σήμερα οι χορευτές προσθέτουν πολλά ποτήρια χάρη επίδειξης, ανάλογα και με τις ικανότητες και τη δεξιοτεχνία του κάθε χορευτή. Ο χορός χορεύεται σε ρυθμό 2/4.

Kocan Mars – Κοζάν Μαρς η Κοκιάν Μαρς (Συρτός) – Εμβατήριο συνοδείας του ανδρόγυνου και της γαμήλιας πομπής προς και από την εκκλησία

Το εμβατήριο αυτό παιζόταν τόσο από τους Τουρκοκύπριους όσο και από τους Ελληνοκύπριους μουσικούς στις πομπές των γάμων αλλά και σε άλλες εκδηλώσεις. Στους γάμους ακόμη παιζόταν και σαν συρτός χορός τόσο από τους Τουρκοκύπριους όσο από τους Ελληνοκύπριους. Ο χορός αυτός χορεύεται σε ρυθμό 2/4.4

Ο Καροτσέρης

Ο Καροτσέρης είναι χορός πολύ γνωστός και αγαπητός στον Κυπριακό λαό. Χορεύεται σαν σόλο με δύο χορευτές ή με ομάδα, είναι χορός πολύ ζωηρός και εντυπωσιακός, και αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του κυπριακού χορευτικού ρεπερτορίου. Χορευόταν στους γάμους και στα πανηγύρια και από τους Ελληνοκύπριους και από τους Τουρκοκύπριους. Η καταγωγή του χορού αυτού είναι ρουμανική. Σήμερα ο χορός αυτός είναι πολιτογραφημένος και ενσωματωμένος στο κυπριακό χορευτικό ρεπερτόριο. Ο χορός χορεύεται σε ρυθμό 2/4.

Ήθελα στην Ζωή μου (Katife)

Το τραγούδι αυτό πρωτοπαρουσιάστηκε με το όνομα «Κατιφέ» και είναι ένα από τα τραγούδια που τραγουδιόντουσαν και από τους Έλληνες και από τους Τούρκους και με ελληνικούς στίχους και με τουρκικούς. Ο χορός χορεύεται σε ρυθμό 2/4 σε ρυθμική αγωγή (*tempo Orientale*).

1. *Ήθελα στην ζωή μου, νάσουνα το ταίρι μου,
να μου στρώνεις να κοιμούμαι, άσπρον περιστέριν μου.*
2. *Κι ήθελα να 'ρτω βράδυ, κι έπιασε ψιλή βροχή,
τον Θεόν παρακάλουν να την εύρω μοναχή.*
3. *Όπως της ελιές τες μαύρες, έτσι εν τα 'μμάδκια της,
κι έτσι μαύρη εν η καρκιά μου, από τα γινάθκια της.*

4.2 Έθιμα παραδοσιακού γάμου στο Καπούτι (Μόρφου)

Ο Κυπριακός Γάμος στον κύριο κορμό του εμφανίζει μια μεγάλη ομοιομορφία από τη μια άκρη της Κύπρου μέχρι την άλλη άκρη. Παρατηρούμε πολύ μικρές διαφορές από περιοχή σε περιοχή. Τα γεγονότα που ακολουθούν είναι καταγραφή του κ. Μιχάλη Ττερλικά²³ από προσωπικά του βιώματα όταν ήταν παιδί στο χωριό του το Καπούτι²⁴ πριν από την εισβολή του 1974.

Πριν τον γάμο

Οι γάμοι γίνονταν Οκτώβρη και πάντοτε Κυριακή. Λίγες μέρες πριν το γάμο μαζεύονταν οι γειτόνισσες, οι συγγενείς και οι φίλες της νύφης για να τη βοηθήσουν να πλύνει το μαλλί του κρεβατιού. Οι ετοιμασίες του γάμου ήταν πολλές και όλο το χωριό συμμετείχε σε αυτές.

Το κάλεσμα

Το χωριό ήξερε από πολύ νωρίς ποιοι και πότε θα παντρευτούν το κάλεσμα ήταν μέρος της τελετουργίας του γάμου και για να δείξουν την εκτίμηση προς τους καλεσμένους. Η διαδικασία ήταν ως εξής: οι συγγενείς πήγαιναν στα σπίτια του κόσμου ράντιζαν τον κόσμο με ροδόσταγμα και του έδιναν την *γλυσταρκά*²⁵ και τους καλούσαν στον γάμο. Η *γλυσταρκά* ήταν στρόγγυλα κουλούρια με διάφορα στολίσματα από πάνω. Στη συνέχεια το κάλεσμα άλλαξε και καλούσαν τον κόσμο στο γάμο δίνοντας του ένα κερί, και λίγο πριν το 1974 το έθιμο άλλαξε και έγιναν τα προσκλητήρια.

Σάββατο του γάμου

Το Σάββατο πριν το γάμο ο καθένας είχε τη δουλειά του. Οι άντρες έπρεπε να ετοιμάσουν το κρέας του γάμου, ο κουμπάρος και η κουμπάρα να πλέξουν τα στεφάνια και οι γυναίκες να στήσουν τη «Μάνασσα».

Η «μάνασσα»

Η μάνασσα ήταν το στόλισμα του δωματίου που θα πήγαινε ο κόσμος να χαιρετήσει το νιόπαντρο ζευγάρι μετά το γάμο. Σήμαινε όμως και το στόλισμα ολόκληρου του σπιτιού. Το στόλισμα γινόταν με τα προικιά της νύφης για να τα δει ο κόσμος. Στο δωμάτιο υπήρχε ένα βάθρο όπου οι νεόνυμφοι καθόντουσαν εκεί για να τους χαιρετά ο κόσμος και δίπλα τους καθόταν ο κουμπάρος και η κουμπάρα. Στις δύο άκρες του δωματίου υπήρχαν δύο λαμπάδες όπου έπρεπε να ήταν αναμμένες όλο το βράδυ και να βλέπουν όλα προς την ανατολή, «προς ανατολάς». Στη θέση όπου θα έμπαιναν τα στεφάνια τοποθετούσαν ένα κουλούρι και αυτό ήταν το «κουλούρι της νύφης» και θα έπρεπε να το φάει το πρώτο μωρό του ζευγαριού όταν θα γινόταν 7 μηνών. Στους τοίχους γύρω-γύρω κρεμούσαν διάφορα κεντητά.

²³ Βλ. <http://www.mousalyra.com.cy/el/cv/michalis-terlikkas>

²⁴ Κατεχόμενο χωριό της Μόρφου από το 1974 από τα τουρκικά στρατεύματα της εισβολής, βρίσκεται στην επαρχία Λευκωσίας.

²⁵ Γυρισταρκά ή γλυσταρκά είναι ειδικό ψωμί με σησάμι, που προσφερόταν για το κάλεσμα του γάμου.

Το ράψιμο του κρεβατιού

Το ράψιμο του κρεβατιού γινόταν το Σάββατο ή την Κυριακή πριν το μυστήριο. Στη συνέχεια καταργήθηκε όπως και πολλά άλλα. Όταν ήτανε όλα έτοιμα και μαζευόταν ο κόσμος καλούσαν τους βιολάρηδες (βιολί και λαούτο) για το ράψιμο του κρεβατιού και ο παπάς ευλογούσε την δουλειά. Τα δίστιχα είχαν τη σειρά και τη σημασία τους και όπως σε όλες τις τελετές του γάμου ξεκινούσαν όλα με την επίκληση με τη βοήθεια του θεού.

*Ωρα καλή, τζ' ώρα γρουσή τζ' ώρα ευλο(γ)ημένη
Τούτ' η δουλειά π'αρκέψαμεν να βκεί στερεωμένη.*

*Ελα θεέ τζαι παναγία με τον μονογεννή σου
Τζ' ευλόα μας τούν την δουλειάν να 'ναι πού την βουλή σου.*

Στη συνέχεια τραγουδούσαν δίστιχα που περιγράφαν την διαδικασία, και έδιναν οδηγίες στις γυναίκες και στον κόσμο, συγχρόνως παίνευαν τη νύφη και τη μάνα της.

*Γέμωσε το κρεββάτιν τους μαλλιά που τες κουέλλες
Τζαι να 'ρτουν να το ραψουσιν εφτά καλές κοπέλλες.*

*Τζ'ώ! Λεμονιά μου φουντωτή που 'σαι στο κατεβάτην
Σούστου τζαι ρίψε τους αθθούς να γεμωστεί κρεββάτιν.*

*Φωνάζετε της μάνας της να φέρει τα σεντόνια
Που της τα προικοδόρησεν που τα μιτσιά της γρόνια.*

Όταν τελείωνε η διαδικασία στρωσίματος του κρεβατιού με κάμποσα σεντόνια πλούμιζαν το κρεβάτι. Πρώτα πλούμιζε ο παπάς με 5 νομίσματα, μετά οι γονείς και οι συγγενείς και μετά οποίος άλλος ήθελε. Υπήρχε ξεχωριστό μαντίλι πάνω στο κρεβάτι όπου εκεί πλούμιζαν τους μουσικούς.

*Ο ήλιος εχαμήλωσεν τζαι πα'κατά την δύσην
Φωνάζετε τον τζύρην της κρεββάτιν να πλουμίσει*

*Φωνάζετε τους συγγενείς να 'ρτουν να το πλουμίσουν
Στον άην τάφον του Γριστού να πα' να προσκυνήσουν*

Όταν τελείωνε και το πλούμισμα η κουμπάρα τύλιγε τα χρήματα μέσα στο μαντίλι χωρίς να το δέσει γιατί ο κόμπος στο κρεβάτι θεωρείτο κακό στοιχείο και τα έβαζε μέσα στο κρεβάτι όπου έπρεπε να μείνουν εκεί τουλάχιστον 40 ημέρες. Τραγουδούσαν πάλι οι μουσικοί δίστιχα για το κάπνισμα του κρεβατιού:

*Φέρτε καπνιστομέρρεχα, καπνίστε το κρεββάτιν.
Καπνίστε το με την ελλιάν να μεν το πκιά' τα'αμμάτιν.*

Η μητέρα της νύφης «κάπνιζε» και ράντιζε το κρεβάτι και τις κοπέλες που το έραβαν. Όταν τέλειωναν όλα αυτά πριν αρχίσει ο χορός έβαζαν να ξαπλώσει ένα μωρό αρσενικό πάνω στο κρεβάτι για να κάνει το ζευγάρι πολλούς γιούς. Στο τέλος ο κουμπάρος έπαιρνε το κρεβάτι στους ώμους χόρευε και το έπαιρνε στο σπίτι του ανδρογύνου.

Το γλέντι του Σαββάτου

Το Σάββατο δεν είχε φαγοπότι. Τη νύχτα έπαιζαν οι μουσικοί. Η μουσική στο γλέντι του γάμου ήταν η ίδια για πολλά χρόνια μέχρι τη δεκαετία του πενήντα που άρχισαν τα πράγματα να αλλάζουν κάπως, και τη δεκαετία του εξήντα που πλέον άλλαξαν πολλά πράγματα από την παράδοση. Τα τραγούδια στο γλέντι του γάμου ήταν συγκεκριμένα. Το πρώτο ήταν ο χορός και για τους άντρες και για τις γυναίκες. Ο χορός ήταν η ευκαιρία που είχαν οι άντρες να δείξουν την λεβεντιά τους και οι γυναίκες την ομορφιά και την προκοπή τους. Ήταν η ευκαιρία οι ελεύθεροι να δουν κοπέλες ή τη μια που τους ενδιαφέρει. Οι μουσικοί μετά από ειδική περιποίηση (καλό φαγητό και ποτό) ξεκινούσαν τη μουσική, έπαιζαν πρώτα για τους άντρες τους «ανδρώπους».

Οι άντρες έβγαιναν να χορέψουν σε ζευγάρια τους λεγόμενους «καρσιλαμάδες» τον 1^ο, 2^ο, 3^ο, 4^ο, και 5^ο (μπάλος). Συνηθισμένος χορός και πολύ αγαπητός ήταν το τραγούδι «Έσυρα το μήλον» που χορεύεται αντικριστά. Στη συνέχεια ακολουθούσαν οι συρτοί και ο ζεϊμπέκικος. Αυτή ήταν η σειρά που χόρευαν. Τελείωνε το ένα ζευγάρι και έβγαινε το επόμενο. Επάνω στον 3^ο αντικριστό τραγουδούσαν τον «Τραουδιστόν» τα γνωστά «τσιαττιστά». Πάνω στον «τραουδιστόν» τραγουδούσαν οι χορευτές ερωτικά δίστιχα, και υπήρχε συναγωνισμός από τους χορευτές ποιος θα πει το καλύτερο δίστιχο. Στο τραγούδι έμπαιναν και οι μουσικοί είτε για να τους παινέσουν είτε για να τους πειράζουν.

*Τζαι τούτοι που χορεύκουσιν μάσσιαλλα τζ' άφτονά τους
Καλάρουσιν τες όμορφες τζαι παίρνουν τες μιτά τους.*

*Τζαι τούτοι που χορεύκουσιν είντα 'μορφα που σσιούνται
Αν μεν τους τραουδήσουμεν έννα παραπονιούνται*

*Παίζεις βκιολάρη το βκιολίν τζαι κάμνεις το τζαι κλαίει
Όπως τζαι η καρτούλλα μου, πονεί 'δίχα να φταίει.*

*Παίξε βκιολάρη το βκολιν τζαι το χωρκόν μας εν πολλόν
τζαι λείπει μια τζ' έννα 'ρτει.*

Κάθε ζευγάρι που τελείωνε το χορό έβαζε λεφτά σε ένα πιάτο που είχαν μπροστά τους οι μουσικοί. Αν κάποιος χορευτής ήταν πολύ ευχαριστημένος από τους μουσικούς κολλούσε στο μέτωπο του μουσικού ένα νόμισμα εις ένδειξη ευχαρίστησης.

Ύστερα ξεκινούσαν οι γυναικείοι αντικριστοί. Οι γυναίκες χόρευαν σε ζευγάρια τον 1^ο, 2^ο, 3^ο, 4^ο και ύστερα διάφορους συρτούς με το πιο γνωστό τραγούδι «Ψιντρή Βασιλιτζιά μου».

Παρόλο που ο χορός και για τους άντρες και για τις γυναίκες είχε το ίδιο σκοπό τη διασκέδαση ωστόσο ο ρόλος τους έπρεπε να ήταν διαφορετικός. Οι άντρες να βλέπουν ψηλά και να είναι καμαρωτοί και οι γυναίκες να κάνουν μετρημένα βήματα, να είναι σεμνές και χαμηλοβλεπούσες. Οι γυναίκες δεν πλούμιζαν, δεν είχαν το δικό τους πορτοφόλι, πλούμιζαν οι δικοί τους γι' αυτές.

Όταν τελείωναν οι γυναίκες έβγαιναν πάλι κάποιοι άνδρες χόρευαν «καντήλαν» με τη συνοδεία του τραγουδιού «τον τοίχο τον παλιότοιχον». Το χορό της «καντήλας» το χόρευαν είτε σε ζευγάρια είτε ο καθένας μόνος του. Έπαιρναν ένα ποτήρι και το γέμιζαν με νερό έβγαζαν το μαντήλι και σκέπαζαν το ποτήρι και στη συνέχεια το τοποθετούσαν αναποδογυρισμένο πάνω στο κεφάλι τους και άρχιζαν το χορό. Τις περισσότερες φορές το τραγούδι το τραγουδούσαν οι ίδιοι οι χορευτές, τότε ένας - ένας τότε και οι δύο μαζί.

*Τον τοίχο τον παλιότοιχο έν να τον ασπρογιάσω
και την αγάπη την παλιά εν να την πολογιάσω.*

Κυριακή του γάμου

Την Κυριακή του γάμου από πολύ πρωί ήταν όλη στο πόδι για τις ετοιμασίες του γάμου. Πριν το μεσημέρι σαν αντίδωρο για το κάλεσμα έπαιρναν στο σπίτι τους συμπεθέρους μια κούπα σιτάρι, το λεγόμενο «κάλεσμα».

Το στόλισμα της νύφης

Πριν το γάμο μαζεύονταν οι συγγενείς της νύφης στο σπίτι της για να τη βοηθήσουν να ντυθεί και να τη στολίσουν. Η νύφη κατά τη διάρκεια του στολίσματος όπως και στη «μάνασσα» καθόταν σε θέση που έπρεπε να βλέπει την ανατολή. Το ίδιο γινόταν και με το γαμπρό αλλά και σε διάφορες άλλες περιπτώσεις. Η ανατολή σήμαινε την αρχή της ζωής, την ελπίδα της νέας ημέρας που πάντα περιμένουμε να είναι καλύτερη. Στη συνέχεια έρχονταν και οι μουσικοί και ξεκινούσε το στόλισμα. Όπως και στο ράψιμο του κρεβατιού, άρχιζαν τα τραγούδια με την επίκληση για τη βοήθεια του θεού.

*Όρα καλή, τζ' ώρα γρουσή τζ' ώρα ευλο(γ)ημένη
Τούτ' η η δουλειά π'αρκέψαμεν να βκεί στερεωμένη*

*Ω! παναία Δέσποινα με τον μονογενή σου
Έλα τζ' εσου βοήθα μας τζαι δώς μας την ευτζήν σου*

Τα τραγούδια μιλούσαν για τη μεγάλη μέρα και για την ομορφιά της νύφης.

*Σήμεραρον λάμπει ο ουρανός σήμεραρον λάμπ' η μέρα
Στολίζουν τζαι την νιονυφην με την πολλήν μαννιέραν*

*Άγια στολίστε την καλά την μαρκαριταρένην
Απού την έσσ' η μάνα της κάθε οκτώ λουμένην*

*Η μάνα που σ'εγέννησεν εγύριζεν τα όρη
Τζ' έτρωεν μούττες των δεντρών τζ' έκαμεν τέθοικιαν κόρην.*

Άλλα τραγούδια μιλούσαν για τον αποχαιρετισμό της μάνας ο οποίος ήταν δύσκολος γιατί το δέσιμο με τη μάνα της και γενικότερα με την οικογένεια ήταν πολύ δυνατός.

*Μέσ' την αυλήν η μάνα σου εφύτεψεν λεβάνταν
Να κόφκει να μυρίζεται να σ' αθυμάται πάντα.*

*Τόσον τζαιρόν ο τζύρης σου είσεν τζ' ετάιζεν σε
Τωρά, πως τζαι εκίαρεν του ζένου τζ' έδωκεν σε;*

*Μεν κλαίεις νύφη, μεν κλαίεις τζ' εν τζ' εννά πάει πέρα
Η μάνα σου εν δαχαμαί τζ' έρκεται κάθ' ημέρα*

Όταν τελείωνε το στόλισμα ακολουθούσε το ζώσιμο της νύφης με ένα κόκκινο μαντίλι. Το ζώσιμο γινόταν από τη μητέρα και τον πατέρα της νύφης και απ' τη γιαγιά.

*Φωνάζετε την μάναν της να 'ρτει να την ιζώσει.
Τζαι να της δώκει την ευτζήν να την κατευοδώσει.*

Η μητέρα πήγαινε στη νύφη κρατώντας το μαντίλι, έκανε το σχήμα το σταυρού πάνω στο στήθος της νύφης και μετά περνούσε το μαντίλι τρεις φορές απ' τη μέση της νύφης από τα αριστερά προς τα δεξιά χωρίς να κάνει κόμπο και το έβαζε στον ώμο της νύφης. Το ίδιο έκανε και ο πατέρας της με το κάλεσμα του βιολιού.

*Να 'ρτει ο τζύρης της κοντά τωρά να την ιζώση
Τζαι να της δώκει την ευτζήν τζαι να την παραδώσει.*

Στη συνέχεια ακολουθούσε το κάπνισμα με την προτροπή του βιολιστή. Η μάνα και ο πατέρας καπνίζουν τη νύφη αποχαιρετώντας την, το κάπνισμα γίνεται πάνω από το κεφάλι της τρεις φορές.

*Φωνάζετε της μάνας της να 'ρτει να την καπνίσει
Τζαι να της βάλει την ευτζήν να την ποσαιρετήσει.*

Μετά το κάπνισμα και το στόλισμα ήταν όλα έτοιμα για την εκκλησία. Το τελευταίο τραγούδι από τους μουσικούς ήταν:

*Νιόνυφη, λάμνε στο καλόν τζαι καλήν σου ώραν.
Τζει που πατάς ν' αθθίζουσιν γυρών – γυρών τα φκιόρα.*

Το ξύρισμα του γαμπρού

Στο σπίτι του γαμπρού όπως και στις νύφης μαζεύονταν οι συγγενείς και οι φίλοι για να τον ξυρίσουν να τον χτενίσουν και να τον καμαρώσουν μαζί με τη συνοδεία της μουσικής φυσικά. Στην αρχή ξύριζαν το γαμπρό μετά τον έντυναν το χτενίζαν και μετά όπως και στη νύφη ακολουθούσε το ζώσιμο και το κάπνισμα. Το ζώσιμο αυτή τη φορά ήταν με άσπρο μαντίλι.

Δίστιχα για την διαδικασία του ξυρίσματος:

*Βάρτου καμπόσην σαπουνιάν να τρέσει το ζουράφιν
Για να γαλλίς' η βούκκα του σαν τ' αδολον γρουσάφιν*

*Παρπέρη το ζουράφιν σου καλά να το κονίσεις
Για να ζουρίσεις τον γαμπρόν να μεν τον τυρανήσεις.*

Στο δρόμο για την εκκλησία

Ξεκινούσε πρώτα ο γαμπρός μαζί με τους συγγενείς του και τους μουσικούς. Αφού έφταναν στην εκκλησία άφηναν οι μουσικοί το γαμπρό και ξεκινούσαν για το σπίτι της νύφης. Μετά τη δεκαετία του 60' ο γαμπρός έπαιρνε της νύφης μια λιτή ανθοδέσμη προσφέροντας της τη με ένα φιλί στο μάγουλο.

Από την εκκλησία μέχρι το σπίτι

Ξεκινούσε η πομπή μετά την εκκλησία με το ζευγάρι πλέον παντρεμένο. Οι μουσικοί να παίζουν, ο παπάς και οι ψάλτες να ψάλουν και ο κόσμος ολόχαρος να ακολουθεί.

Το πλούμισμα στους μουσικούς

Πριν ξεκινήσει το ανδρόγυνο να χαιρετά τον κόσμο οι μουσικοί άρχιζαν τα τραγούδια και ο κόσμος τους πλούμιζε. Χαρακτηριστικά δίστιχα ήταν:

*Κάμετε τόπον άρκοντες τζαι κύκλον οι παπάες
Να πα' να δω τα' αντρόνον που τες αναρκομάες.*

*Κάμετε τόπον κάμετε τζ' εγιώ 'ννα προχωρήσω.
Να πά να βρώ τ' ανρόνον για να του τραουδήσω.*

*Νίογαμπρε που να σαίρεσαι νίογαμπρε που να ζήσεις
Αν θέλεις το χαττήριν μας τωρά να μας πλουμίσεις*

*Νίογαμπρε που να σαίρεσαι νίογαμπρε που να ζήσεις
Αν θέλεις το χαττήριν μας τωρά να μας πλουμίσεις.*

Το γλέντι της Κυριακής

Οι μουσικοί όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω είχαν διαφορετική μεταχείριση. Αφού έτρωγαν πρώτοι άρχιζαν τη μουσική. Η μουσική και ο χορός ήταν όπως το Σάββατο το βράδυ μέχρι πρωίας. Διάφοροι χοροί της Κυριακής ήταν ο Νικολής, το πιπέρι, ο Γανωμάτης, η Γαουρίτσα ή ο πολογιαστός.

Το γλέντι της Δευτέρας και ο χορός του αντρογύνου

Οι μουσικοί έπαιζαν όπως και τις προηγούμενες νύχτες και ο κόσμος να χορεύει. Όταν σταματούσε ο κόσμος να χορεύει ερχόταν η σειρά του αντρογύνου. Χόρευαν τους γυναικείους αντικριστούς χορούς τον 1^ο, 2^ο, 3^ο, 4^ο και μετά όποιος ήθελε. Τα τραγούδια μιλούσαν για το ανδρόγυνο.

*Γρουσή καντήλα κρέμμεται, στον Άην Αναστάση
Τ' αντρόννον π' αρμάσαμεν, να ζήσει να γεράσει*

*Αγγόνια τζαι δισάγγονα ν' αξιωθεί ν' αρμάσει.
Έναν τραούδιν θα σας πω απάνω στο ρεβύθθιν*

*Χαρά στα μμάθκια του γαμπρού, που δκιάλεξεν την νύφη
Τ' αντρόννον π' αρμάσαμεν εν' ταιρκαστόν ζευκάριν*

*Ο ένας εν ο ήλιος τζαι τ' άλλον το φεγγάριν
Δεικλάτε πα' στο αντρόννον τζ' αν εσ' αίπιν πέτε*

Με το που ξεκινούσαν τα τραγούδια οι συγγενείς πρόσφεραν διάφορα δώρα στο ζευγάρι. Αργότερα άλλαξαν κάπως οι συνήθειες και κρεμούσαν στο ζευγάρι χρήματα.

Τρίτη του γάμου

Ήταν για τους κουμπάρους τις κουμπάρες και τους στενούς συγγενείς, πάλι σπίτι των νιόπαντρων με φαγητό ποτό και μουσική. Οι μουσικοί ήταν πάλι παρόντες.

Επόμενη Κυριακή – Αντίγαμος

Πάλι φαγητό και διασκέδαση για τους στενούς συγγενείς τους κουμπάρους και τις κουμπάρες. Και εδώ τελείωνε ο γάμος.

Ο γάμος διαρκούσε πέντε μέρες. Το Σάββατο την Κυριακή τη Δευτέρα την Τρίτη και την επόμενη Κυριακή που ήταν ο «αντίγαμος». Σιγά-σιγά καταργήθηκε ο «αντίγαμος» και η Τρίτη και αργότερα το Σάββατο και έκαναν τους γάμους μόνο Κυριακή και Δευτέρα. Γύρω στο 1972 λίγο πριν την εισβολή κατάργησαν και τη Δευτέρα και τα έκαναν όλα την Κυριακή. Οι αλλαγές προέκυψαν πιο πολύ για πρακτικούς και οικονομικούς λόγους.

4.3 Τα τραγούδια και οι χοροί του παραδοσιακού γάμου

Το τραγούδι και ο χορός στον παραδοσιακό Γάμο ήταν συνυφασμένα με κάθε διαδικασία και αποτελούσαν αναπόσπαστο κομμάτι κάθε ενέργειας από την έναρξη των προετοιμασιών του γάμου μέχρι και τον αντίγαμο. Τα τραγούδια και οι χοροί συνόδευαν όλες τις φάσεις του γάμου και κατείχαν ξεχωριστή θέση σε όλη τη διοργάνωση. Ο παραδοσιακός γάμος περιείχε ένα ολόκληρο κύκλο τραγουδιών ένα για την κάθε περίπτωση. Η πληθώρα των κυπριακών παραδοσιακών τραγουδιών και χορών δικαιολογεί και το γεγονός το τι χόρευαν και τραγουδούσαν στους τριήμερους παραδοσιακούς γάμους.

Πιο κάτω παραθέτω ένα συγκεντρωτικό πίνακα με όλα τα τραγούδια και τους χορούς που υπήρχαν σε ένα παραδοσιακό γάμο στην Κύπρο από την έναρξη των διαδικασιών μέχρι και τον αντίγαμο. Τα περισσότερα δεν επικράτησαν και δεν παίζονται ούτε χορεύονται σήμερα στους γάμους παρά μόνο σε «αναπαραστάσεις παραδοσιακών γάμων» είτε σε εκδηλώσεις παραδοσιακού χαρακτήρα. Όπως παρατηρούμε μέσα από τον πίνακα, υπάρχει μια ποικιλία παραδοσιακών τραγουδιών και χορών και κύρια εστία τους ήταν ο παραδοσιακός γάμος.

Διαπιστώνουμε ότι τα τραγούδια που επικράτησαν να ακούγονται σήμερα στους περισσότερους γάμους είναι κυρίως τα τραγούδια που περιλαμβάνονται στις προετοιμασίες του γάμου πριν από τη γαμήλια τελετή. Τα τραγούδια που ακούγονται στο στόλισμα της νύφης και στο ξύρισμα του γαμπρού, στη διαδικασία ζωσίματος και στη διαδικασία του καπνίσματος του ανδρογύνου. Σε κάποιες περιπτώσεις μέχρι σήμερα ανάλογα με το χαρακτήρα του γάμου χορεύεται «ο χορός του ανδρογύνου» στον χώρο που υποδέχεται το ζευγάρι τους φίλους και τους συγγενείς μετά τη γαμήλια τελετή.

Ως προς το ρυθμό παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο μέρος της παραδοσιακής μουσικής της Κύπρου χρησιμοποιεί πολύ σύνθετα μέτρα ογδών, χωρίς να λείπουν και τα απλά μέτρα. Στους ζειμπέκικους χορούς χρησιμοποιείται ο ρυθμός των 9/8. Επίσης συναντάμε το ρυθμό των 7/8 και σε μερικούς χορούς το ρυθμό των 5/8. Πολύ συνηθισμένος είναι ο ρυθμός των 2/4.²⁶

Στον πίνακα στα στοιχεία παραθέτω αν είναι τραγούδι ή χορός ή ορχηστρικό κομμάτι. Ορχηστικά κομμάτια είναι «ο χορός των προικιών», το τραγούδι «για το ρέσι» και «το γαμήλιο εμβατήριο» του ανδρογύνου.

²⁶ Βλ. Κεφάλαιο 3.2 ρυθμοί, σελ.47.

	Ρυθμός	Τραγούδια και Χοροί	Τι επικράτησε μέχρι σήμερα	Στοιχεία
1	Χορεύεται γύρω από το κρεβάτι σε ρυθμό 7/8	Ο χορός των προικιών	Δεν επικράτησε	Χορός (Ορχηστρικό)
2	2/4	Για το ράψιμο του κρεβατιού	Δεν επικράτησε	Τραγούδι
3	7/8	Για το «ρέσι»	Δεν επικράτησε	Ορχηστρικό
4	2/4	«Το τραγούδι του γάμου» για το στόλισμα της νύφης	Επικράτησε	Τραγούδι
5	2/4	«Το τραγούδι του γάμου» για το στόλισμα του γαμπρού	Επικράτησε	Τραγούδι
6	2/4	Το «ζώσιμο»	Επικράτησε	Τραγούδι
7	2/4	Το «κάπνισμα»	Επικράτησε	Τραγούδι
8	2/4	Γαμήλιο εμβατήριο	Δεν επικράτησε	Ορχηστρικό
9	7/8	Είσοδος στο σπίτι	Δεν επικράτησε	Τραγούδι
10	2/4	<i>Νιόνυμφη που να χαίρεσαι</i>	Δεν επικράτησε	Τραγούδι
11	7/8	Το πλούμισμα του αντρογύνου <i>«Πόθεν να κάμω την αρκήν»</i>	Δεν επικράτησε	Τραγούδι
12	9/8 (2+3+2+2) 8	Πρώτος γυναικείος αντικριστός	Δεν επικράτησε	Χορός

13	7/8	Δεύτερος γυναικείος αντικριστός	Δεν επικράτησε	Χορός
14	2/4	Τρίτος γυναικείος αντικριστός	Δεν επικράτησε	Χορός
15	9/8 (2+2+2+3) 8	Τέταρτος γυναικείος αντικριστός	Δεν επικράτησε	Χορός
16	7/8	Πέμπτος η Μπάλος γυναικείος	Δεν επικράτησε	Χορός
17	Προαιρετικό τραγούδι στο πρώτο γυναικείο αντικριστό. Σε ρυθμό 9/8	Να σου αγοράσω μηχανή	Δεν επικράτησε	Τραγούδι
18	Προαιρετικό τραγούδι στο δεύτερο γυναικείο αντικριστό	Αγαπώ σε <i>πεθανίσκω</i>	Δεν επικράτησε	Τραγούδι
19	Προαιρετικό τραγούδι στο τρίτο γυναικείο αντικριστό	Πιάστε κοπέλες στον χορό	Δεν επικράτησε	Τραγούδι
20	Συρτός σε 2/4	«Άρμα Χορός» γνωστό ως <i>Ψιντρή Βασιλιζιά μου</i>	Δεν επικράτησε	Δημοφιλές Τραγούδι
21	Ο 3 ^{ος} γυναικείος αντικριστός 2/4	Χορός του ανδρογύνου <i>Χόρευκε νύφη χόρευκε</i>	Επικράτησε	Τραγούδι και χορός
22	9/8 (2+3+2+2) 8	Πρώτος ανδρικός αντικριστός	Δεν επικράτησε	Χορός
23	7/8	Δεύτερος ανδρικός αντικριστός	Δεν επικράτησε	Χορός

24	2/4	Τρίτος ανδρικός αντικριστός	Δεν επικράτησε	Χορός
25	9/8 (3+2+2+2) 8	Τέταρτος ανδρικός αντικριστός	Δεν επικράτησε	Χορός
26	7/8	Πέμπτος ανδρικός αντικριστός (μπάλος)	Δεν επικράτησε	Χορός
27	2/4	Συρτός «Αμερική»	Δεν επικράτησε	Χορός
28	Ανδρικός χορός. Χορεύεται σαν αντικριστός σε 9/8.	Το Μήλον	Δεν επικράτησε	Τραγούδι και χορός
29	Χορεύεται σαν αντικριστός σε 7/8	Η Μάντρα	Δεν επικράτησε	Τραγούδι και χορός
30	9/8	Ζείμπέκιος «Ανατολίτικο»	Δεν επικράτησε	Χορός
31	9/8	Ζείμπέκιος «Οι Παγλαμάδες»	Δεν επικράτησε	Χορός
32	9/8	Ζείμπέκιος «Βαρύ»	Δεν επικράτησε	Χορός
33	9/8	Ζείμπέκιος «Αϊβαλιώτικο»	Δεν επικράτησε	Χορός
34	9/8	Ζείμπέκιος «Ο μπεκρής»	Δεν επικράτησε	Χορός
35	9/8	Ζείμπέκιος «Στείλε με μάνα στο νερό»	Δεν επικράτησε	Δημοφιλές τραγούδι
36	9/8	Ζείμπέκιος «Σμυρνέικο»	Δεν επικράτησε	Χορός
37	2/4	Αραπιές	Δεν επικράτησε	Χορός

38	Ατομικός χορός σε ρυθμό 2/4	Η «Βράκα»	Δεν επικράτησε	Δημοφιλές Τραγούδι και χορός
39	Ατομικός χορός σε ρυθμό 5/8	«Το πιπέρι»	Δεν επικράτησε	Χορός
40	Ατομικός χορός σε ρυθμό 2/4	«Ο χορός του μαχαιριού»	Δεν επικράτησε	Χορός
41	Ατομικός χορός σε ρυθμό 2/4	«Ο χορός του Νικολή»	Δεν επικράτησε	Χορός
42	Ατομικός χορός σε ρυθμό 2/4	«Ο πολογιαστός»	Δεν επικράτησε	Χορός

4.4 Συμπεράσματα

Μέσα από τα έθιμα του γάμου βλέπουμε να εκτυλίσσονται στιγμές από όλους τους τομείς της ζωής, και με τον τρόπο αυτό μπορούν να μελετηθούν τόσο η κοινωνία και η οικονομία, όσο και οι αρχές και οι αξίες που τις διέπουν (Πρωτόπαπα 2005 (τ. Α.): 17). Διαπιστώνουμε γενικά μεγάλες αλλαγές στον εθιμικό τομέα, που ακολουθούν τις κοινωνικές-οικονομικές αλλά και τις πολιτιστικές μεταβολές που πραγματοποιούνται κατά τα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20ού αιώνα στο νησί.

Καθοριστικό για την Κύπρο στάθηκε το 1974. Μετά την τουρκική εισβολή καταστράφηκαν πολλοί παραδοσιακοί οικισμοί και αστικοποιήθηκε βίαια το μεγαλύτερο μέρος των προσφύγων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη σύγχυση στον εθιμικό τομέα. Τέλος, η υπέρμετρη τουριστική ανάπτυξη, που περιορίστηκε αναγκαστικά ένα συγκεκριμένο τμήμα του νησιού λόγω της κατοχής, επηρέασε αρνητικά τη συνέχιση των τοπικών εθίμων και σε πολλές περιοχές της ελεύθερης Κύπρου (Πρωτόπαπα 2005: 12).

Σιγά-σιγά άλλαξαν οι παλιές συνήθειες και ο τρόπος ζωής των Κυπρίων. Τα πανηγύρια έχασαν την λάμψη τους αλλά και τη μεγάλη σημασία που είχαν στα παλαιότερα χρόνια. Η γεωργό-κτηνοτροφία υποχώρησε μπροστά στη βιομηχανοποίηση, και οι συναθροίσεις καθώς και οι αφορμές για παραδοσιακό γλέντι και χορό λιγόστεψαν αισθητά. Αναπόφευκτα λοιπόν, άλλαξε ο πατροπαράδοτος τρόπος ζωής των Κυπρίων και διαφοροποιήθηκαν σημαντικά οι ανάγκες των ανθρώπων.

Όπως ήταν φυσικό μετά τον 20^ο αιώνα άλλαξαν πολλά πράγματα και στον παραδοσιακό κυπριακό γάμο κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 50' και του 60' εκμοντερνίστηκε και πολλές συνήθειες και έθιμα που κρατούσαν για αιώνες, παραμερίστηκαν.

Πολλά από αυτά διαφοροποιήθηκαν επίσης και για οικονομικούς λόγους, για παράδειγμα η διάρκεια του γάμου. Όπως είδαμε παλαιότερα ο γάμος διαρκούσε πέντε ημέρες. Το Σάββατο την Κυριακή, τη Δευτέρα, την Τρίτη και την επόμενη Κυριακή που ήταν ο «αντίγαμος». Σίγα σιγά ο «αντίγαμος» σταμάτησε να γίνεται την επόμενη Κυριακή και γινόταν την Τρίτη, και στη συνέχεια τόσο αυτός όσο και οι εορτασμοί της Δευτέρας καταργήθηκαν εντελώς και τα έθιμα του γάμου μαζί με την τελετή και το γλέντι περιορίστηκαν μόνο σε μια ημέρα το Σάββατο ή την Κυριακή.

Ο κυπριακός γάμος πραγματοποιείται σήμερα σε μια ημέρα, εκτός από κάποιες εξαιρέσεις όπου γίνονται τριήμερη παραδοσιακοί γάμοι σε κάποια χωριά και πόλεις της Κύπρου. Οι αλλαγές αυτές αναφορικά με τη διάρκεια του γάμου προέκυψαν πιο πολύ για πρακτικούς αλλά και για οικονομικούς λόγους.

Όπως ήταν φυσικό άλλαξαν πολλά πράγματα τα οποία είχαν σχέση με τον τρόπο ζωής των κατοίκων του νησιού. Κάποια από αυτά ήταν τα φαγητά και τα διάφορα εδέσματα που

σερβίρονταν στους γάμους, ο τρόπος με τον οποίο μετέβαινε το ζευγάρι στην εκκλησία, η μουσική που παιζόταν στους γάμους καθώς και η περίοδος της διάρκειας αυτών.

Καθώς περιορίζονταν οι ημέρες του γάμου όπως ήταν φυσικό επακόλουθο περιορίστηκε και η μουσική. Πολλά παραδοσιακά τραγούδια που ήταν συνυφασμένα με τις τελετουργίες που πραγματοποιούνταν πριν το μυστήριο του γάμου χρόνο με τον χρόνο ξεθώριασαν, αλλά και πολλά τραγούδια που χόρευαν και τραγουδούσαν τις μέρες αυτές έπαψαν πλέον να ακούγονται μιας και το γλέντι περιορίστηκε μόνο σε ένα βράδυ.

Οι κυπριακοί παραδοσιακοί χοροί και τα ευχετήρια τραγούδια τα «τσιαττιστά» δίνουν πλέον το παρόν τους μόνο σε ορισμένα χωριά και σε συγκεκριμένες μουσικές εκδηλώσεις, καθώς στις πόλεις τα ζευγάρια προτιμούν πιο μοντέρνα ακούσματα ως προς τη μουσική για το γλέντι τους.

Παρ' όλες όμως τις αλλαγές που έγινε με την πάροδο του χρόνου, κάποια έθιμα επικράτησαν και συνεχίστηκαν μέχρι και σήμερα. Τα κυριότερα έθιμα που πραγματοποιούνται από το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού στην Κύπρο είναι κυρίως τα έθιμα που λαμβάνουν χώρα πριν την τέλεση του γάμου (μυστηρίου).

Ένα από αυτά είναι το έθιμο του ξυρίσματος του γαμπρού και του στολίσματος της νύφης με τη συνοδεία του βιολιού και του λαούτου. Οι νεόνυμφοι υποδέχονται μέχρι και σήμερα τους συγγενείς και φίλους στα σπίτια τους και υπό τη συνοδεία των μουσικών στολίζονται για την εκκλησία. Οι συγγενείς ξυρίζουν τον γαμπρό και στη συνέχεια τον καπνίζουν και τον ζώνουν τραγουδώντας συγχρόνως και τα καθιερωμένα δίστιχα. Στο σπίτι της νύφης επικρατεί η ίδια ατμόσφαιρα. Τη νύφη στολίζουν οι συγγενείς και φίλοι και στη συνέχεια την αποχαιρετούν οι γονείς με τη συνοδεία της μουσικής.

Το «κάπνισμα» και το «ζώσιμο» των νεόνυμφων από τους γονείς και τους συγγενείς πριν πάνε στην εκκλησία υπό τη συνοδεία μουσικής, αλλά και το γεγονός ότι όλες οι ενέργειες από τους νεόνυμφους θα πρέπει να γίνονται «κατά ανατολάς» να βλέπουν δηλαδή προς την ανατολή είναι έθιμα που παρόλο που υπέστησαν κάποιες αλλαγές επιβίωσαν, και μέχρι σήμερα πραγματοποιούνται σε όλο το νησί.

Τα παραδοσιακά τραγούδια του γάμου που επικράτησαν είναι «το τραγούδι του γάμου», τα τραγούδια που έπαιζαν οι μουσικοί κατά τη διάρκεια του στολίσματος της νύφης και του ξυρίσματος του γαμπρού. Επιβίωσαν ακόμη ορισμένα δίστιχα που τραγουδιούνται στο «κάπνισμα» και στο «ζώσιμο» των νεόνυμφων πριν αναχωρήσουν για την εκκλησία αλλά και ο χορός του ανδρογύνου ο οποίος σε κάποιους γάμους συνηθίζετε να χορεύεται μέχρι σήμερα.

Παρατηρούμε ότι παρ' όλες τις μεταβολές κάποια έθιμα διατηρήθηκαν και παραμένουν τα ίδια μέσα στους αιώνες, όπως είναι η πίστη του ανθρώπου στο Θεό, η επαφή του με την ύλη αλλά και το πνεύμα. Ενδεικτικά σήμερα σε ορισμένα χωριά της Κύπρου, αν και σπάνια, πραγματοποιούνται τριήμεροι παραδοσιακοί γάμοι από νεαρά ζευγάρια που επιθυμούν να αναβιώσουν τα παραδοσιακά έθιμα του νησιού που τείνουν πλέον να εξαφανιστούν.

5. Η πολιτιστική κληρονομιά της Κύπρου

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ένα έντονο ενδιαφέρον για την πολιτιστική κληρονομιά, για τη λαογραφία και τη λαϊκή παράδοση του τόπου μας και μια στροφή προς την αναβίωση και προβολή των εθίμων της Κύπρου.

Μέσα από το «Λαϊκό πολιτισμό» της Κύπρου εκφράζεται ο εσωτερικός κόσμος και ο χαρακτήρας των Κυπρίων. Ο λαϊκός πολιτισμός έχει αποτυπωθεί μέσα σε ένα πλούσιο φάσμα δραστηριοτήτων που μέσα σε αυτά είναι οι παραδοσιακοί χοροί, η δημόδης μουσική καθώς και άλλα πολλά.

Μεγάλος αριθμός συγκροτημάτων δραστηριοποιείται σήμερα στον τομέα της παραδοσιακής μουσικής και του χορού. Με εμφανίσεις στην Κύπρο και το εξωτερικό, καθώς και με τη διοργάνωση σεμιναρίων και συνεδρίων, οι φορείς αυτοί συμβάλλουν στη διατήρηση και προβολή του σημαντικού αυτού τομέα. Αρκετές από τις δραστηριότητες αυτές επιχορηγούνται από το Κράτος μέσα από τα προγράμματα χορηγιών των Πολιτιστικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.²⁷

Μεγάλη προσφορά παρατηρείται και από τους λαογραφικούς και πολιτιστικούς ομίλους, με τη συνεχή προσπάθεια που καταβάλουν στην προβολή του λαϊκού πολιτισμού μέσα από πληθώρα εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου.

Στον τομέα της επιστημονικής έρευνας, τόσο το Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών όσο και οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού επιδεικνύουν μια σειρά εξειδικευμένων εκδόσεων που καλύπτουν πολλούς τομείς της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, προσφέροντας στη μετάδοση της γνώσης και στη συντήρηση της μακριάς παράδοσης της Κύπρου στην τέχνη και στον πολιτισμό.

Ακόμη η Κύπρος από το 1995, συμμετέχει στη διοργάνωση των εκδηλώσεων για τις Ευρωπαϊκές Ημέρες Κληρονομιάς. Πρόκειται για ένα θεσμό, που καθιερώθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης το 1991 και υποστηρίζεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, και έχει σκοπό να δώσει τη δυνατότητα στο ευρύ κοινό να γνωρίσει και να εκτιμήσει την αρχιτεκτονική και γενικά την πολιτισμική κληρονομιά. Αυτή την ημέρα, ανοίγονται προς το κοινό ιστορικοί και παραδοσιακοί χώροι, ιδιαίτερα αυτοί που η πρόσβαση τους δεν είναι πάντα κατορθωτή. Παράλληλα την ίδια μέρα, διοργανώνεται και πληθώρα άλλων εκδηλώσεων, όπως εκθέσεις, διαλέξεις μουσικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις κ.τ.λ. με στόχο την επαφή του κόσμου με την παράδοση του κάθε τόπου.²⁸

²⁷ <http://www.aboutcyprus.org.cy/gr/culture/folk-culture>

²⁸ http://www.moi.gov.cy/moi/tph/tph.nsf/page29_gr/page29_gr?OpenDocument

«Τσιαττιστά» - Στοιχείο Άυλης²⁹ Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO

Τα τσιαττιστά ήταν διαδεδομένα σ' ολόκληρη την Κύπρο, γνώρισαν όμως ιδιαίτερη άνθιση στην περιοχή των Κοκκινοχωριών. Οι απαρχές του είδους και των διαγωνισμών ποιητικού αυτοσχεδιασμού ανάγονται από τα Ομηρικά χρόνια. Αργότερα εντοπίστηκαν αναφορές από ξένες και κυπριακές πηγές για Κύπριους χωρικούς που «τσιαττιζαν» σε συνάξεις και πανηγύρια, ήδη από τον 15^ο αιώνα

Τα τσιαττιστά ("tsiattista poetic dueling") αποτελούν στοιχείο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας της UNESCO από το 2011. Πρόκειται για ποιητικούς αυτοσχεδιασμούς ανταγωνιστικού χαρακτήρα, γι' αυτό άλλωστε αποκαλούνται και «τσιαττιστά του παλιωμάτου». Οι «τσιαττιστάες» διαγωνίζονται στο συνταίριασμα (δι)στίχων στιγμιαίας έμπνευσης, στην κυπριακή διάλεκτο, συνήθως σε έμμετρο δεκαπεντασύλλαβο και με συνοδεία μουσικής (βιολί – λαούτο).³⁰ Αυτού του είδους οι ποιητικοί διαγωνισμοί πραγματοποιούνται στη διάρκεια παραδοσιακών γλεντιών (γάμοι, πανηγύρια) και ιδιαίτερα στο χρονικό πλαίσιο του «τραγουδιστού» αντικριστού χορού, κυρίως σε γάμους, πανηγύρια, μεγάλα γλέντια κτλ.³¹ συμβάλλοντας έτσι στην ενίσχυση των συνεκτικών δεσμών μεταξύ των συμμετεχόντων και προσδίδοντας ζωντάνια, δημιουργικότητα και αμεσότητα.

²⁹Ο όρος <<άυλη πολιτιστική κληρονομιά>> αναφέρεται σε παραδόσεις ή ζωντανές εκφράσεις που έχουν κληροδοτηθεί από τους προγόνους μας, όπως προφορικές παραδόσεις, παραστατικές τέχνες, κοινωνικές πρακτικές, γιορτές και τελετές, γνώσεις και πρακτικές που σχετίζονται με τη φύση και το σύμπαν ή γνώσεις και τεχνικές για δημιουργία χειροποίητων κατασκευών.

³⁰ <http://www.aboutcyprus.org.cy/gr/culture/folk-culture>

³¹ <http://www.unesco.org.cy/Downloads.aspx?Language=GR>

5.1 Ετήσια Φεστιβάλ

Φεστιβάλ Αγίας Νάπας

Το φεστιβάλ της Αγίας Νάπας είναι η δημοφιλέστερη εκδήλωση στην Αγία Νάπα και μια από τις γνωστότερες εκδηλώσεις του νησιού. Το πρώτο φεστιβάλ έγινε το Σεπτέμβριο του 1985 και έκτοτε έχει καθιερωθεί ως μια ετήσια εκδήλωση που γίνεται πάντοτε την τελευταία εβδομάδα του Σεπτεμβρη, ώστε να συμπίπτει με την Παγκόσμια Ημέρα Τουρισμού. Το φεστιβάλ διεξάγεται στην Πλατεία Αγίας Νάπας και περιμετρικά του ιστορικού Μοναστηριού. Οι εορταστικές αυτές εκδηλώσεις αντικατοπτρίζουν τις Ιστορικές, Πολιτιστικές και γεωργικές παραδόσεις της Αγίας Νάπας και ολόκληρης της Κύπρου. Οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν τα ήθη και έθιμα του Κυπριακού λαού, τις μουσικές του παραδόσεις και τη λαϊκή του τέχνη και προπαντός να απολαύσουν τη θερμή Κυπριακή φιλοξενία. Κατά τη διάρκεια των εκδηλώσεων αυτών χιλιάδες άνθρωποι από την Κύπρο και το εξωτερικό επισκέπτονται την Αγία Νάπα. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει, ανάμεσα σε άλλα, Κυπριακούς παραδοσιακούς χορούς και τραγούδια.

Μέσα στα πλαίσια του φεστιβάλ οργανώνονται ποικιλόμορφες εκδηλώσεις όπως εκθέσεις ζωγραφικής και φωτογραφίας, καθώς και εκθέσεις οστράκων, λουλουδιών και πεταλούδων, ενώ εκθέσεις γεωργικών προϊόντων οργανώνονται από το Υπουργείο Γεωργίας. Επίσης σε περίπτερα παρουσιάζονται επιδείξεις που προβάλλουν την δερματοτεχνία, καλαθοπλεκτική, αγγειοπλαστική και άλλα. Ο χώρος του Αγροτόσπιτου στην κεντρική πλατεία της Αγίας Νάπας λειτουργεί ως εκθεσιακός χώρος με όλο τον εξοπλισμό, τα έπιπλα, τα γεωργικά εργαλεία, την οικιακή υποδομή και διακόσμηση ενός Παραδοσιακού Κυπριακού Σπιτιού του 19^{ου} αιώνα. Στην αυλή του Αγροτόσπιτου διεξάγονται επιδείξεις διαφόρων οικιακών αγροτικών και γεωργικών ασχολιών όπως παρασκευή ζιβανίας,³² χαλουμιών, μακαρονιών, παστών, ψωμιού και παλουζέ³³. Στις εκδηλώσεις αυτές δημιουργείται μια ζεστή ατμόσφαιρα που αντικατοπτρίζει τη φιλικότητα και φιλοξενία των κατοίκων της Αγίας Νάπας.³⁴

Πολιτιστικός Χειμώνας Αγία Νάπα

Ο Πολιτιστικός Χειμώνας, που για πρώτη φορά εγκαινιάστηκε το 1997 από το Δήμο Αγίας Νάπας σε συνεργασία με τον Κυπριακό Οργανισμό Τουρισμού, είναι πολύ δημοφιλής και σίγουρα ένα από τα γνωστότερα προγράμματα πολιτιστικών εκδηλώσεων στο νησί. Το πρόγραμμα είναι καλά οργανωμένο και τυγχάνει μεγάλης δημοσιότητας σ' ολόκληρο το νησί για προσέλκυση κόσμου τόσο από την Κύπρο όσο και από το εξωτερικό. Το Πολιτιστικό Τμήμα του Δήμου Νάπας πιστεύει ότι ο πολιτισμός και ο τουρισμός συμβαδίζουν και ως εκ τούτου

³² Παραδοσιακό κυπριακό απόσταγμα από υπόλειμμα σταφυλιών.

³³ Παραδοσιακό γλυκό παρασκεύασμα από χυμό σταφυλιού.

³⁴ <http://www.cyprusevents.net/el/events/29th-agia-napa-festival/>

αλληλοσυμπληρώνονται.³⁵ Στόχος των εκδηλώσεων είναι η ευρύτερη παρουσίαση της κουλτούρας της Κύπρου και η αναβάθμιση του Χειμερινού τουριστικού προϊόντος της περιοχής. Τα ήθη και έθιμα, η Πολιτιστική παράδοση και γενικά η Πολιτιστική αισθητική καλλιέργεια του λαού της Κύπρου προβάλλονται μέσα από τις εκδηλώσεις του Πολιτιστικού Χειμώνα. Ο θεσμός καλύπτει την περίοδο από τον Νοέμβριο μέχρι τον Μάρτιο συμπεριλαμβανομένων των Χριστουγεννιάτικων Εκδηλώσεων.

Φεστιβάλ Αγλαντζιάς (Λευκωσία)

Το φεστιβάλ Αγλαντζιάς διοργανώνεται κάθε Σεπτέμβρη και έχει διάρκεια από 4 μέχρι 10 μέρες. Οι εκδηλώσεις αγγίζουν ένα ευρύ φάσμα καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων, με σκοπό να ικανοποιήσουν όλα τα γούστα και όλες τις ηλικιακές ομάδες. Σε τέτοιες περιόδους οικονομικής ύφεσης, ο Δήμος προωθεί και στηρίζει τους Κύπριους δημιουργούς, συμβάλλοντας έτσι στην ανάδειξη του τοπικού ταλέντου και του εγχώριου παραδοσιακού πολιτισμού. Οι εκδηλώσεις που εντάσσονται στο πλαίσιο του Φεστιβάλ περιλαμβάνουν μουσική, θέατρο, χορό και εικαστικά, στοχεύοντας στην ανάδειξη του τοπικού πλούτου, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.³⁶

Η γιορτή του Κρασιού στην Λεμεσό – Wine Festival

³⁵ [http://www.agianapa.org.cy/\(S\(iliye5uzoc1mtg553vvy55ye\)\)/AyiaNapa/EventsPeriodDescription.aspx?pagenb=19830](http://www.agianapa.org.cy/(S(iliye5uzoc1mtg553vvy55ye))/AyiaNapa/EventsPeriodDescription.aspx?pagenb=19830)

³⁶ <http://www.aglantzia.com/>

Η γιορτή του κρασιού είναι από το 1961 ένα από τα πιο χαρακτηριστικά γεγονότα της Λεμεσού, που θεωρείται η κυπριακή πρωτεύουσα του κρασιού. Η γιορτή διοργανώνεται στο Δημόσιο Κήπο της Λεμεσού και διαρκεί 12 ημέρες. Η Γιορτή του κρασιού είναι εμπνευσμένη από τις αρχαίες γιορτές προς τιμήν του θεού του κρασιού Διόνυσου και τιμά μια μακρά παράδοση παραγωγής κρασιού στην Κύπρο. Η γιγάντια φιγούρα ενός παραδοσιακά ντυμένου Κύπριου στην είσοδο του Δημόσιου Κύπριου στην είσοδο του Δημόσιου Κήπου κατά τη διάρκεια της γιορτής καλωσορίζει τους ντόπιους και ξένους επισκέπτες. Στο χώρο της εκδήλωσης οι επισκέπτες μπορούν να δοκιμάσουν τα κυπριακά κρασιά, καθώς και παραδοσιακά κυπριακά φαγητά. Στο χώρο μπορεί επίσης να δει κανείς ένα παραδοσιακό πατητήρι και να χαρεί στο υπαίθριο θέατρο του Κήπου παραδοσιακούς χορούς και τραγούδια, καθώς και θεατρικές παραστάσεις από κυπριακά και ξένα σχήματα.³⁷ Κάθε χρόνο πολλοί χορευτικοί, πολιτιστικοί, και λαογραφικοί όμιλοι, καθώς και χορωδίες δίνουν το παρόν τους προσφέροντας ένα πλούσιο θέαμα στο κοινό. Η τελετή λήξης είναι άκρως πανηγυρική, καθώς περιέχει άφθονο ποτό, μουσική και χορό.

Μουσικές Κυριακές – Musical Sundays³⁸

Ο Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού (Κ.Ο.Τ) είναι ο διοργανωτής των μουσικών Κυριακών, οι οποίες ξεκίνησαν σαν θεσμός το 1995. Οι εκδηλώσεις αυτές διοργανώνονται κάθε Κυριακή τους μήνες Ιανουάριο με Μάιο, ή Φεβρουάριο με Μάιο και Νοέμβριο με Δεκέμβριο σε όλο το νησί. Περιλαμβάνουν ένα πλούσιο καλλιτεχνικό πρόγραμμα, όπου ξένοι και ντόπιοι έχουν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν εντελώς δωρεάν.

Ο Κ.Ο.Τ μαζί με τις τοπικές αρχές της Λάρνακας από το δήμο Λάρνακας, της Πάφου από το Δήμο της Πάφου, και της Λεμεσού από το κοινοτικό συμβούλιο του Αγίου Τύχωνα συνεργάζονται για την πραγματοποίησι των εκδηλώσεων.

Οι μουσικές Κυριακές περιλαμβάνουν μαζί με άλλα, αναπαραστάσεις Κυπριακού Παραδοσιακού γάμου από διάφορους λαογραφικούς, πολιτιστικούς και χορευτικούς Ομίλους, καθώς και εκδηλώσεις με τους παραδοσιακούς χορούς της Κύπρου, και θεατρικές παραστάσεις. Οι εκδηλώσεις αυτές έχουν μεγάλη επιτυχία καθώς κάθε χρόνο αρκετοί επισκέπτες ντόπιοι και ξένοι παρακολουθούν τις εκδηλώσεις με μεγάλο ενθουσιασμό.

³⁷ <http://www.cyprusevents.net/el/annual/limassol-events>

³⁸ Οι Πληροφορίες προέρχονται από τηλεφωνική επικοινωνία με την υπεύθυνη των «Μουσικών Κυριακών» του Κ.Ο.Τ, Ειρένα Επαμεινώνδου.

5.2 Συμβολή Λαογραφικών Ομίλων

5.2.1 Όμιλος Λαογραφικών Ερευνών Λεμεσού³⁹

Ο όμιλος Λαογραφικών Ερευνών Λεμεσού ιδρύθηκε στη Λεμεσό το 1987, από ομάδα ανθρώπων που ασχολούνταν με την παράδοση και τη Λαογραφία του τόπου μας. Εμπνευστής της όλης προσπάθειας είναι ο Κυριακός Ζίττης, γνωστός χοροδιδάσκαλος, λάτρης και ερευνητής της παράδοσης και κουλτούρας του τόπου μας.

Στους στόχους του Ομίλου περιλαμβάνεται και η διατήρηση και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς μας και η δημιουργία αρχείων προς καταγραφή όλων των θεμάτων που αφορούν τον πολιτισμό, τα ήθη και τα έθιμα μας.

Κύρια δραστηριότητα του Ομίλου είναι η διατήρηση χορευτικού συγκροτήματος που ερευνά και παρουσιάζει τους παραδοσιακούς χορούς της Κύπρου, καθώς επίσης και χορούς από διάφορες περιοχές του ευρύτερου Ελληνικού χώρου. Μέσα σε λίγο χρονικό διάστημα έχει δημιουργήσει αξιόλογη χορευτική ομάδα, με πλούσιο βεστιάριο από παραδοσιακές αυθεντικές ενδυμασίες, η οποία εμφανίστηκε με επιτυχία σε πάρα πολλές παραστάσεις στην Κύπρο και το εξωτερικό με μεγάλη επιτυχία.

Το χορευτικό συγκρότημα του Ομίλου έχει επιλεγεί κατ' επανάληψη από τον Κυπριακό Οργανισμό Τουρισμού για παραστάσεις σε διεθνείς εκθέσεις και σεμινάρια που είχαν σαν στόχο την προβολή της Κύπρου στο εξωτερικό, με επιστέγασμα την τιμητική διάκριση του Δήμου ENGHIEEN του Παρισιού με το μετάλλιο της Πόλης.

³⁹ Οι πληροφορίες προέρχονται από τον κ. Κυριακό Ζίττη, πρόεδρο του Ομίλου Λαογραφικών Ερευνών Λεμεσού.

5.2.2 Λαογραφικός Όμιλος «Βασιλιτζια»⁴⁰

Ο Όμιλος ιδρύθηκε το 1967 στην Αμμόχωστο. Ανέπτυξε έντονη δράση και ήταν ένα από τα πιο ενεργά συγκροτήματα της Κύπρου. Μετά το πραξικόπημα και την τούρκικη εισβολή του 1974 ο Όμιλος διέκοψε τη λειτουργία του για λίγο χρονικό διάστημα και δραστηριοποιήθηκε ξανά το 1977 στη Λάρνακα μαζί με καλλιτέχνες από την Λάρνακα.

Στόχος του Ομίλου είναι η υγιής απασχόληση της νεολαίας, η διάδοση και διάσωση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, τόσο στο χορό όσο και στη μουσική αλλά και η νέα δημιουργία με βάση την παράδοση. Η προσφορά όλων των μελών αλλά και συντελεστών του είναι εθελοντική. Τα αποτελέσματα της δουλειάς του Ομίλου είναι πρωτοποριακά και παρουσιάζουν μια μοναδικότητα για τα κυπριακά δεδομένα.

Σημαντικά γεγονότα αποτελούν η μετατροπή του Συγκροτήματος σε Σωματείο και Πολιτιστικό Όμιλο το 1990 με δικό του καταστατικό, διοικητικό συμβούλιο και μέλη.

Σήμερα ο Π.Ο. Βασιλιτζιάς συγκαταλέγεται ανάμεσα στα καλύτερα συγκροτήματα παραδοσιακών χορών και μουσικής του τόπου μας. Αποτελείται από δύο βασικά τμήματα, το μουσικό και το χορευτικό.

Ο Όμιλος είναι μέλος της Διεθνούς Οργάνωσης C.I.O.F.F. της UNESCO (Διεθνής Σύνδεσμος Φεστιβάλ και Παραδοσιακών Τεχνών) και είναι ιδρυτικό μέλος της ίδιας Οργάνωσης στην Κύπρο. Επίσης είναι μέλος της I.O.V. (Διεθνής Οργάνωση Φολκλορικών Τεχνών), η οποία έχει λειτουργικές σχέσεις με την UNESCO, ως μη κυβερνητική οργάνωση (NGO).

Σε ζητήματα επαναπροσέγγισης ο όμιλος είναι πρωτοπόρος. Λαμβάνει μέρος σε δεκάδες δικοινοτικές εκδηλώσεις για σκοπούς επαναπροσέγγισης με τους τουρκοκύπριους όπως στο Πέργαμος, Πύλα, Λήδρα Πάλας, Λάρνακα, Τζιάος, Κυθραία, Τράχωνα, κτλ. Ακόμη πρωτοστάτησε ιδρύοντας τον δικοινοτικό συγκρότημα «steps for the peace».

Το 2004 ίδρυσε το δικοινοτικό συγκρότημα «CYPRUS» που αποτελείτε από τη «ΒΑΣΙΛΙΤΖΙΑ» και το Τουρκοκυπριακό συγκρότημα «TUFAT» και μαζί έκαναν και κάνουν πάρα πολλές εκδηλώσεις και δραστηριότητες με κύριο σύνθημα «ΜΙΑ ΠΑΤΡΙΔΑ-ΜΙΑ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ»

Ο Όμιλος διοργανώνει διαλέξεις, σεμινάρια και συζητήσεις με διάφορα θέματα γενικότερου ενδιαφέροντος, όπως πολιτιστικά, κοινωνικά, θέματα υγείας κ.α. Επίσης διοργανώνονται διάφορες ψυχαγωγικές εκδηλώσεις (εκδρομές κ.α.) για τα μέλη του. Διαθέτει πλούσια βιβλιοθήκη στεγασμένη στο οίκημα, με βιβλία γενικού ενδιαφέροντος προσιτά στα μέλη για ανάγνωση ή/και μελέτες. Επίσης, υπάρχουν στον ίδιο πάντοτε χώρο, διάφορα υλικά εκτεθειμένα, με σκοπό την εξοικείωση των νέων μας με αυτά, όπως παλιά γεωργικά εργαλεία (ξυλόλετρο, βουκάνη, δουλάππι με ανέμη, τατσιές, φερνιάτζια, πανέρια, κουπποσάνιδο κ.α.).

⁴⁰ Βλέπε <http://vasilitzia.org.cy/>

Τακτικά διοργανώνονται εκδηλώσεις προς τιμή λαϊκών ποιητών, τσιαττιστάδων, άλλων καλλιτεχνών, όπως επίσης και εκδηλώσεις πολιτιστικού περιεχομένου.

Μελλοντικοί στόχοι του Ομίλου είναι η συνεχής ποιοτική δημιουργία με βάση την παράδοση, η καταγραφή των ηθών και εθίμων, το ανέβασμα τους στη σκηνή και γενικά η παρουσίαση ποιοτικού θεάματος στην Κύπρο και το εξωτερικό, με παραδοσιακή μουσική και χορούς της Κύπρου.

Φωτογραφία από την παράσταση με θέμα: Μια πατρίδα μια Κουλτούρα

Ενδεικτικός κατάλογος του πολιτιστικού Ομίλου «Βασιλιτζιά», με θέμα: Αναπαράσταση του παραδοσιακού κυπριακού γάμου.⁴¹

Αρχείο παραστάσεων:

- 1) 13/4/2014 Μουσικές Κυριακές, Δήμος Λάρνακας (Κ.Ο.Τ)
- 2) 19 & 20/10/2013 Φεστιβάλ Ε.ΚΥ.ΣΥ (Ενωση Κυπρίων Συνταξιούχων) στο MONTE ΚΑΠΟΥΤΟ (Λεμεσό).
- 3) 11/9/2013 Μουσικοχορευτική εκδήλωση στη Λάρνακα. Διοργανωτής: ΠΕΟ Λάρνακας
- 4) 14/07/2013 Κρουαζιέρα Ε.ΚΥ.ΣΥ παράσταση σε κρουαζιερόπλοιο
- 5) 28/4/2013 Μουσικές Κυριακές. Ο Δήμος Λάρνακας σε συνεργασία Κ.Ο.Τ στην Εξέδρα Φοινικούδων (Λάρνακα).
- 6) 12/1/2012 Πολιτιστικός Χειμώνας Αγία Νάπα 2011-2012
- 7) 17/04/2011 Παράσταση για τον Κ.Ο.Τ στην εξέδρα Φοινικούδων στη Λάρνακα
- 8) 7/2010 Λιβάδια Λάρνακας
- 9) 29/05/2010 Δημοτικό σχολείο Λατσιών με πρόσκληση συνδέσμου γονέων
- 10) 17/09/2010 Στην Αγλαντζιά (Λευκωσία) με πρόσκληση του Δημαρχείου
- 11) 25/10/2008 Στο Πολιτιστικό Κέντρο της Κοινότητας Αγίας Μαρίνας Ευλιάτου. Μουσικοχορευτική εκδήλωση «Μια Πατρίδα – Μια Κουλτούρα». Χορηγός της εκδήλωσης: Υπουργείο Παιδείας Και Πολιτισμού Πολιτιστικές Υπηρεσίες.
- 12) 16/04/2008 Παράσταση για Κ.Ο.Τ στην εξέδρα Φοινικούδων στη Λάρνακα
- 13) 13/10/2007 Στο πολιτιστικό κέντρο κοινότητας Αγίας Μαρίνας Ευλιάτου. Χορηγός: Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.
- 14) 28/08/2006 Στο Μαζωτό (δήμος Λάρνακας) με πρόσκληση Κοινοτικού Συμβουλίου
- 15) 05/05/2005 Δημοτικό θέατρο Λάρνακας στο χορόδραμα «ΑΡΕΤΟΥΣΑ»
- 16) 06/05/2005 Δημοτικό θέατρο Λάρνακας στο χορόδραμα «ΑΡΕΤΟΥΣΑ»
- 17) 01/07/2004 Πλατεία Γεροσκήπου (Πάφο) με πρόσκληση Δημαρχείου. Χορηγός: Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού.
- 18) 14/02/2002 Πολιτιστικός Χειμώνας Αγία Νάπα
- 19) 17/05/2000 Δημοτικό θέατρο Λάρνακας στο χορόδραμα «ΟΙ ΣΑΡΑΤΖΙΗΝΟΙ ΣΤΟΝ ΓΑΜΟΝ»
- 20) Μέρη του γάμου παρουσιάστηκαν στις πιο κάτω ημερομηνίες στην παρουσίαση του χοροδράματος «ΤΟ ΔΙΤΖΙΗΜΗΝ»

1	Πέμπτη	04/02/99	"Διτζιμήνη" Αγία Νάπα
2	Τετάρτη	17/02/99	Δάλι. "Διτζιμήνη"
3	Σάββατο	01/05/99	"Το Διτζιμήνη" Λακατάμια
4	Τετάρτη	05/05/99	"Το Διτζιμήνη" Γεροσκήπου
5	Παρασκευή	10/09/99	"Το Διτζιμήνη" Στρόβολο

⁴¹ Τα στοιχεία του καταλόγου δόθηκαν από τον κ. Αντώνη Λαζάρου πρόεδρο του «Λαογραφικού Ομίλου Βασιλιτζιά».

5.3 Συμπεράσματα

Σε μια εποχή όπου οι πολιτιστικές ταυτότητες του κάθε λαού ξεθωριάζουν μέρα με τη μέρα οι δραστηριότητες πολιτιστικού και ιδιαίτερα λαογραφικού χαρακτήρα, καθώς και οι Όμιλοι και τα Σωματεία που είναι οι φορείς τους, αποκτούν σήμερα ιδιαίτερη σημασία. Τόσο από πλευράς λαογραφικού και ιστορικού ενδιαφέροντος όσο και από πλευράς επιστημονικής έρευνας κλάδων όπως η Ανθρωπολογία και η Κοινωνιολογία. Οι φορείς αυτοί λειτουργούν ως μορφές αντίστασης στην πολιτισμική αλλοτρίωση που χαρακτηρίζει σήμερα τις σύγχρονες κοινωνίες και ως μέσα υπενθύμισης, και προαγωγής του πολιτισμού της Κύπρου.

Οι Λαογραφικοί, Πολιτιστικοί, Χορευτικοί Όμιλοι και σύλλογοι πραγματοποιούν σήμερα μια σημαντική προσπάθεια στην προώθηση της πολιτισμικής κληρονομιάς με μεγάλο αριθμό συμμετοχών σε εκδηλώσεις, παραστάσεις, φεστιβάλ κτλ. Παρατηρούμε την έντονη ανάγκη για δημιουργία μιας συνεχούς καλλιτεχνικής δραστηριότητας αλλά και την ευαισθητοποίηση στα θέματα παράδοσης και κουλτούρας. Το ίδιο εξίσου και το κράτος μέσω των φορέων του προωθούν ποικίλες ενέργειες οι οποίες έχουν στόχο την πολιτιστική αναβάθμιση της Κύπρου και την συνεχή προβολή της. Τα τελευταία χρόνια πραγματοποιούνται αξιοσημείωτες προσπάθειες από το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού μέσω κάποιων ιδικών προγραμμάτων σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση, να επιχορηγούνται φεστιβάλ και εκδηλώσεις με θέμα την «αναπαράσταση κυπριακού παραδοσιακού γάμου» τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Επιπλέον το Υπουργείο Παιδείας και πολιτισμού μέσω προγραμμάτων ετήσιων επιχορηγήσεων φορέων, δήμων, και κοινοτήτων καλύπτει όλους τους τομείς του πολιτισμού (γράμματα, μουσική, θέατρο, εικαστικά κτλ.).

Η μακρά συνέχεια ηθών και εθίμων, καθώς και η διάσωση τους είναι οι πρωταρχικοί στόχοι κάθε συλλόγου αλλά και ένας από τους κύριους σκοπούς του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.

6. Τελικά συμπεράσματα – Αποτελέσματα έρευνας

Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί το σημαντικότερο ζωντανό θησαυρό ενός λαού και μέσω αυτής εκφράζεται η ταυτότητα του και διαμορφώνεται η ιστορία του. Μέσα από τη διπλωματική αυτή εργασία παρακολουθούμε ότι με την πάροδο του χρόνου πολλά παλαιά έθιμα σταδιακά εγκαταλείπονται, έθιμα τα οποία μας ενώνουν με τις ρίζες και την ιστορία του παρελθόντος και μαζί με αυτά και οι μουσικές αλλά και οι χοροί, οι οποίοι συνδέονται με τις διάφορες τελετουργίες. Διαπιστώνουμε ότι με το πέρασμα του χρόνου κάποιες από τις παραδόσεις ξεθωριάζουν μέρα με τη μέρα αλλά και ότι ο κυπριακός γάμος αποτελεί ένα «κράμα» παλαιού και νέου στοιχείου.

Πιο συγκεκριμένα, σήμερα δεν υπάρχει η ανάγκη πλυσίματος μαλλιών του κρεβατιού αφού στις μέρες μας υπάρχει η παραγωγή έτοιμων στρωμάτων, ούτε της κατασκευής *γλισταρκών* ή διαφόρων άλλων παρασκευασμάτων για το κάλεσμα στο γάμο αφού αντί γι αυτού υπάρχουν τα προσκλητήρια. Επίσης, ο χορός του ανδρογύνου υπάρχει στον κυπριακό γάμο σαν έθιμο αλλά δεν υπάρχει με το νόημα και τη σημασία που υπήρχε παλαιότερα. Τις περισσότερες φορές οι νιόπαντροι τον χορεύουν αγκαλιασμένοι και όχι στη μελωδία του τρίτου γυναικείου αντικριστού χορού όπως στον παραδοσιακό γάμο. Τα έθιμα του παραδοσιακού γάμου πραγματοποιούνται από το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού στις προετοιμασίες πριν την τέλεση του μυστηρίου και αυτά είναι το ντύσιμο της νύφης και το ξύρισμα του γαμπρού, το ζώσιμο των νεόνυμφων και το κάπνισμα με τη συνοδεία βιολιού και λαούτου και φυσικά των καθιερωμένων δίστιχων.

Η παραδοσιακή μουσική της Κύπρου είναι ανυπολόγιστης αισθητικής αξίας αν υπολογίσουμε το γεγονός ότι η λαϊκή μας τέχνη τόσο η μουσική όσο και ο λόγος στην Κύπρο, ήταν πάντα λιτή όμως ταυτόχρονα με βαθιά νοήματα. Η παρουσία του δεκαπεντασύλλαβου, και του ιαμβικού στοίχου είναι κάτι το αξιομνημόνευτο στα τραγούδια της Κύπρου.

Ένας από τους πιο βασικούς πυλώνες για τη διατήρηση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς είναι η παιδεία και μέσω αυτής θα πρέπει να γίνει βίωμα στα παιδιά μας από πολύ μικρή ηλικία η πολιτιστική μας ταυτότητα. Το επίπεδο κουλτούρας στην Κύπρο δεν βρίσκεται σε ψηλά επίπεδα και η παιδεία είναι παραμελημένη ξεκινώντας από τα κονδύλια που αφιερώνονται για τον πολιτισμό μέχρι την επέμβαση της τηλεόρασης στα σπίτια μας, τα πολιτιστικά προγράμματα στα ηλεκτρονικά και έντυπα μέσα ενημέρωσης. Τα παιδιά μας θα πρέπει από τη προ-δημοτική εκπαίδευση μέχρι και την ανώτατη να έχουν ως μέγιστη προτεραιότητα τόσο τη διάδοση όσο και την αναβίωση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω εκδηλώσεων και διαλέξεων στα σχολεία επιμορφωτικού χαρακτήρα και μέσω δημιουργικών δραστηριοτήτων, διαγωνισμών και εκθέσεων κτλ.

Ο πολιτισμός είναι πανανθρώπινη αξία και πρέπει να διαφυλαχτεί ως κόρη οφθαλμού. Λαοί που δεν επιστρέφουν στις ρίζες τους, λησμονούν το παρελθόν τους, είτε πολιτικό είτε πολιτιστικό το μέλλον τους δεν θα είναι ευοίωνο. Για το λόγο αυτό η διάσωση και διάδοση του

Πολιτισμού, των παραδόσεων και των εθίμων μέσα στα χρόνια δεν θα πρέπει να είναι θέματα που αφορούν μόνο λίγους.

Συνοψίζοντας θα ήθελα να κλείσω τη διπλωματική αυτή εργασία αφήνοντας ένα μήνυμα. Ο λαϊκός πολιτισμός και η παράδοση του κάθε τόπου είναι μια ζωντανή πηγή έμπνευσης και δημιουργίας και έτσι πρέπει να αντιμετωπίζεται σήμερα σαν ένα εξελίξιμο προϊόν και όχι σαν κάτι μνημειακό (μουσειακό) και αποστασιοποιημένο. Ο πολιτισμός της Κύπρου φέρει μια μακρά παράδοση και μια ιστορία 9 χιλιάδων χρόνων, και έχει να επιδείξει ένα πλούτο ιστορίας και πολιτισμού γι αυτό και θα πρέπει πάντοτε σαν λαός να ανατρέχουμε σε αυτόν και να τον προσαρμόζουμε στις σημερινές συνθήκες.

Η σύνδεση με τις ρίζες μας, την ιστορία και την παράδοση της Κύπρου είναι κάτι που οι παλαιότεροι θα πρέπει να μεταλαμπαδεύουν στους νεότερους και οι νεότεροι με τη σειρά τους να συνεχίσουν την παράδοση του τόπου τους και το πλούσιο πολιτιστικό παρελθόν του. Η παράδοση δε σημαίνει οπισθοδρόμηση, αλλά πηγή γνώσεων, αρχών και αξιών από το παρελθόν για μια σωστή πορεία στο μέλλον.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Κατάλογος με εκδηλώσεις και festivals 2009 – 2014

Πιο κάτω παραθέτω ένα συγκεντρωτικό⁴² κατάλογο από εκδηλώσεις και φεστιβάλ που έλαβαν χώρα σε όλη την Κύπρο την περίοδο από το 2009 – 2014 με θέμα την «Αναπαράσταση παραδοσιακού κυπριακού γάμου», τους παραδοσιακούς χορούς και τραγούδια της Κύπρου. Παρατηρούμε σημαντικό αριθμό ομίλων και συλλόγων να δραστηριοποιείτε τα τελευταία χρόνια στην Κύπρο με συχνές παραστάσεις τόσο στο εσωτερικό της Κύπρου όσο και στο εξωτερικό. Ακόμη διοργανώνονται αρκετές ημερίδες, συνέδρια και ομιλίες με θέματα που αφορούν την παράδοση και τον πολιτισμό της Κύπρου ως μια προσπάθεια ενημέρωσης αλλά και προβολής της κυπριακής κουλτούρας. Ο πιο κάτω κατάλογος αποτελεί ένα μικρό δείγμα της όλης προσπάθειας.

- 17/7/2009 Το κοινοτικό συμβούλιο Δοράς⁴³ σας προσκαλεί στην εκδήλωση που διοργανώνει την Παρασκευή 17 Ιουλίου με θέμα Αναπαράσταση κυπριακού παραδοσιακού γάμου. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει: α) Στόλισμα νύφης-γαμπρού σε παραδοσιακά σπίτια, β) άλεσμα σιταριού και ετοιμασία για το ρέσι, γ)στόλισμα κρεβατιού και όλη η διαδικασία. Στην συνέχεια ακολουθεί το γλέντι του γάμου. Η εκδήλωση τελεί υπό την αιγίδα του Υπουργού Υγείας. Χορηγός: Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού. Χορηγοί επικοινωνίας την εκδήλωσης: Η τηλεόραση και το ραδιόφωνο Κάπιταλ (capital) και η εφημερίδα Λεμεσός.⁴⁴
- 21/10/2009 Ο Λαογραφικός όμιλος Κυθρέας παρουσίασε στη δημοσιογραφική εστία Λευκωσίας αναπαράσταση κυπριακού γάμου με την ευκαιρία των εκδηλώσεων «Κυθρέας μνήμες» από τον Όμιλο γυναικών Κυθρέας και τη συμμετοχή του δήμου Ρεθύμνου Κρήτης.⁴⁵
- 26/11/2009 Πραγματοποιήθηκε στο Μέγαρο Κυπριακής Επιτροπής η παρουσίαση των Ψηφιακών Δίσκων του κ. Βάσου Κωνσταντίνου, με θέμα: «Κυπριακός Παραδοσιακός Γάμος με όλα τα ήθη και έθιμα του».⁴⁶
- 25/3/2010 Α' Λαογραφική Ημερίδα Κατωκοπιάς. Το κοινοτικό Συμβούλιο Κατωκοπιάς και η «Εταιρεία Πολιτιστικής Κληρονομιάς Κατωκοπιάς» οργάνωσαν την Α' Λαογραφική Ημερίδα Κατωκοπιάς στον Αστρομερίτη. Ένα από τα λαογραφικά θέματα της Ημερίδας ήταν και τα έθιμα του κυπριακού παραδοσιακού γάμου με εισηγήτρια την κ. Καλλιόπη Πρωτοπαπά. Το καλλιτεχνικό πρόγραμμα περιλάμβανε την αναπαράσταση από την πομπή

⁴² Ο κατάλογος είναι ενδεικτικός αποτέλεσμα της δικής μου έρευνας και όχι τελικός.

⁴³ <http://www.dora.org.cy/history.shtm>

⁴⁴ http://www.dora.org.cy/announcements_arheio.shtm

⁴⁵ http://kythrea.info/viewpage.php?page_id=9

⁴⁶ <http://www.simerini.com.cy/simerini/politismos/215067>

του γάμου από το Χορευτικό Συγκρότημα του Πανεπιστημίου Κύπρου και την απαγγελία παραδοσιακών ποιημάτων. Προβλήθηκε ταινία για τα «Ζυμώματα γάμου και την γιορτή της Κατωκοπιάς». Χορηγός της Ημερίδας το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού.⁴⁷

- 23/6/2010 Το κέντρο νεότητας Τσάδας σε συνεργασία με το μουσικοχορευτικό εργαστήριο Κονιών παρουσιάζει εκδήλωση με θέμα: Αναπαράσταση του κυπριακού παραδοσιακού γάμου. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει: άλεσμα ρεσιού, ξύρισμα γαμπρού, στόλισμα νύφης, ράψιμο και στόλισμα κρεβατιού, γλέντι και πλούμισμα αντρογύνου.
- 30/7/2010 Ο Πολιτιστικός οργανισμός του δήμου Καλλιθέας σας προσκαλεί στην εκδήλωση που διοργανώνει την Παρασκευή 30 Ιουλίου στην πλατεία Καλλιθιών στη Ρόδο. Με θέμα την αναπαράσταση του κυπριακού παραδοσιακού γάμου από τον λαογραφικό όμιλο Κυθρέας Κύπρου.⁴⁸
- 30/9/2010 Το χορευτικό συγκρότημα Δήμου Δερύνειας σας προσκαλεί στην αναπαράσταση Κυπριακού Γάμου που θα πραγματοποιηθεί μέσα στα πλαίσια του 3^{ου} Παραδοσιακού Γλεντιού στην Πλατεία Ιερού Ναού Παναγίας στη Δερύνεια. Χορηγός Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.
- 13/5/2011 Το Κέντρο Νεότητας Αγίων Τριμμυθιάς διοργάνωσε στις 13 Μαΐου εκδήλωση με θέμα την Αναπαράσταση του Κυπριακού παραδοσιακού γάμου. Στην εκδήλωση τραγούδησε ο Μιχάλης Τερλικάς και το σχήμα του. Έγινε αναβίωση και αναπαράσταση όλων των εθίμων που αφορούσαν τη διαδικασία του γάμου, σε μια προσπάθεια διατήρησης και γνωριμίας με την παράδοση και τις ρίζες μας.⁴⁹
- 15/6/2011 Για άλλη μια φορά ο Σύλλογος Κυπρίων Νομού Λάρισας σε αгаστή συνεργασία με τον Κυπριακό Οργανισμό Τουρισμού και το Κέντρο Λαογραφικών Ερευνών Λάρισας (ΚΕΛΕ) παρουσίασαν μια ξεχωριστή νότα από την Κυπριακή Λαϊκή παράδοση, με την αναπαράσταση του παραδοσιακού γάμου της Μεγαλονήσου. Την επιτυχία της παρουσίασης επιβεβαίωσε ζεστό, αυθόρμητο και καθολικό χειροκρότημα των πολυπληθών θεατών που βρέθηκαν κάτω από την κεντρική γέφυρα του Πηνειού ποταμού, την νύκτα της 15ης Ιουνίου 2011. Η εκδήλωση ήταν μέρος των πολλαπλών δράσεων του Συλλόγου Κυπρίων της Λάρισας και του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού, πάντα μέσα στα πλαίσια των ετήσιων εορτών του Πηνειού στις οποίες συμμετέχουν πάντοτε με μεγάλη επιτυχία.⁵⁰

⁴⁷ http://www.katokopia.org/announcements_archive.shtm

⁴⁸ http://kalithies.blogspot.com/2010_07_28_archive.html

⁴⁹ <http://www.cyprusyouth.org/el/wordpress/?p=4219>

⁵⁰ Palmografos.com - Σύλλογος Κυπρίων Νομού Λάρισας: Αναπαράσταση παραδοσιακού γάμου

- 19/6/2011 Το δικοινοτικό Μουσικοχορευτικό Συγκρότημα «Dance for piece» διοργανώνει το 5^ο Δικοινοτικό Σεμινάριο «Κύπρος Κυπριανού» με θέμα: «Κυπριακός Παραδοσιακός Γάμος». Το θέμα θα αναπτύξουν ο Art Director του Dance of Cyprus Tanju Hastunc και ο ερευνητής-Δημοσιογράφος Γιώργος Σοφοκλέους.⁵¹
- 13/11/2011 Αναπαράσταση κυπριακού παραδοσιακού γάμου από το λαογραφικό όμιλο Αφροδίτη στα πλαίσια των Musical Sundays, στην κάτω Πάφο, από τον Κυπριακό Οργανισμό Τουρισμού.
- 22/4/2012 Μουσικές Κυριακές. Ο δήμος Λάρνακας μαζί με τον Κ.Ο.Τ διοργανώνουν την αναπαράσταση Κυπριακού Παραδοσιακού Γάμου από το χορευτικό συγκρότημα «Καροτσέρης».⁵²
- 14/7/2012 5^ο Πολιτιστικό festival Κοφίνου. Ο κυπριακός παραδοσιακός γάμος, ήταν το θέμα του πέμπτου πολιτιστικού φεστιβάλ της Κοφίνου, που πραγματοποιήθηκε χθες βράδυ στην πλατεία της κοινότητας. Ντόπιοι και επισκέπτες παρακολούθησαν θεατρικά δρώμενα, διασκέδασαν με μουσική και χορούς, και απόλαυσαν πλούσια τοπικά εδέσματα. Στο σκοπό της εκδήλωσης αναφέρθηκαν η Πρόεδρος του Κοινοτικού Συμβουλίου Κοφίνου Δέσπω Χαραλάμπους, και ο Πρόεδρος του Πολιτιστικού Ομίλου Κοφίνου Αντρέας Χριστοδούλου.⁵³
- 14/8/2012 Κέντρο Νεότητας Κονιών (Πάφος). Το Κέντρο Νεότητας Κονιών διοργάνωσε Αναπαράσταση Κυπριακού Παραδοσιακού Γάμου στις 14/08/2012 στην παραδοσιακή βρύση της κοινότητας. Η εκδήλωση προσέλκυσε μεγάλο αριθμό καλεσμένων, όπου παρουσιάστηκαν τα βασικά έθιμα που γίνονταν το τριήμερο του γάμου στην Κύπρο με κορύφωση το γλέντι στο γάμο προς τιμή του ανδρόγυνου.⁵⁴
- 11-15/8/2012 Παραδοσιακό Festival στο Κάμπο της Τσακίστρας⁵⁵ Πραγματοποιήθηκε αναπαράσταση κυπριακού γάμου, τελετή προετοιμασίας του ρεσιού ειδικού εδέσματος σε κυπριακό γάμο.
- 17/8/2012 Άρεσε αλλά και ενθουσίασε το κοινό της Αμφίκλειας και τους πολυάριθμους επισκέπτες της, η αναπαράσταση παραδοσιακού κυπριακού γάμου από τον εθνικό Σύλλογο Κυπριών Κάτω Πολεμιδιών «Ζήδρος». Η όμορφη εκδήλωση πραγματοποιήθηκε στις 17/8/2012 στην πλατεία Κουμπουριανών Αμφίκλειας, με φροντίδα του τοπικού συλλόγου Κουμπουριανών σε συνεργασία με τον Κυπριακό Σύλλογο, ο οποίος αποτελεί

⁵¹ <http://www.cyprusevents.net/el/events/cypriot-traditional-wedding-2011/>

⁵² http://issuu.com/visitecyprus/docs/cyprus_events_april_2012

⁵³ <http://www.antliwo.com/kypros/2012/07/14/5o-politistiko-festival-kofinoy/>

⁵⁴ <http://www.cyprusyouth.org/el/wordpress/?p=3059>

⁵⁵ http://demosthenous.blogspot.com/2012/09/blog-post_3679.html

παλαιό γνώριμο της Αμφίκλειας, την οποία επισκέφτηκε για τρίτη φορά. Το γλέντι που ακολούθησε ήταν τρικούβερτο και ασφαλώς όχι αναπαράσταση.⁵⁶

- 4/11/2012 Musical Sundays – Μουσικές Κυριακές. Ο δήμος Πάφου σε συνεργασία με τον Κ.Ο.Τ παρουσιάζει στα πλαίσια του πολιτιστικού χειμώνα 2012 αναπαράσταση κυπριακού παραδοσιακού γάμου από τον Όμιλο Λαογραφικών ερευνών Λεμεσού.⁵⁷
- 12/11/2012 Η Ε.Κ.Α Πάφου (Ενωσης Κυπρίων Αγροτών) και το Κοινοτικό Συμβούλιο Τσάδας σας προσκαλούν στο Φεστιβάλ που διοργανώνουν στην Πλατεία της Τσάδας τη Δευτέρα 12 Νοεμβρίου 2012 με σύνθημα: ΣΥΝΤΗΡΟΥΜΕ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΚΝΥΟΥΜΕ ΤΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΜΑΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ’’. Θα υπάρξει Λαϊκή ορχήστρα, κυπριακοί χοροί και τραγούδια και δωρεάν κρασί, παλουζές και άλλα παραδοσιακά εδέσματα. Η εκδήλωση τελεί υπό την αιγίδα της Υπουργού Εσωτερικών.⁵⁸
- 18/11/2012 Musical Sundays – Μουσικές Κυριακές. Ο δήμος Πάφου σε συνεργασία με τον Κ.Ο.Τ, στα πλαίσια του πολιτιστικού χειμώνα 2012, διοργανώνει την αναπαράσταση κυπριακού παραδοσιακού γάμου από τον όμιλο Αφροδίτη.⁵⁹
- 25/11/2012 Musical Sundays – Μουσικές Κυριακές. Το κοινοτικό συμβούλιο Αγίου Τύχωνα σε συνεργασία με τον Κ.Ο.Τ παρουσιάζουν στο θέατρο Ονήσιλος στην Λεμεσό αναπαράσταση Κυπριακού παραδοσιακού γάμου από τον πολιτιστικό όμιλο «Ζήδρος».⁶⁰
- 28/4/2013 Musical Sundays – Μουσικές Κυριακές. Ο Δήμος Λάρνακας, σε συνεργασία με τον Κυπριακό Οργανισμό Τουρισμού (Κ.Ο.Τ), στα πλαίσια των εκδηλώσεων του Πολιτιστικού Χειμώνα 2012 - 2013, διοργανώνει την Κυριακή, 28 Απριλίου 2013, στις 11.00 πμ., στην εξέδρα της παραλίας των Φοινικούδων, μουσικοχορευτική παράσταση με τον Πολιτιστικό Όμιλο «Βασιλιτζιά». Θέμα: Αναπαράσταση παραδοσιακού κυπριακού γάμου.⁶¹
- 13/5/2013 Το Κέντρο Νεότητας Αγίων Τριμυθιάς διοργάνωσε στις 13 Μαΐου 2011 εκδήλωση Αναπαράστασης του Κυπριακού παραδοσιακού γάμου. Στην εκδήλωση τραγούδησε ο Μιχάλης Τερλικκός με το σχήμα του. Έγινε αναβίωση και αναπαράσταση όλων των εθίμων που αφορούσαν τη διαδικασία του γάμου, σε μια προσπάθεια

⁵⁶ <http://amfiklia.yooblog.gr/>

⁵⁷ http://issuu.com/visitcyprus/docs/cyprus_events_november_2012

⁵⁸ <http://www.palo.gr/cluster/blogs/?clid=6023410>

⁵⁹ http://issuu.com/visitcyprus/docs/cyprus_events_november_2012

⁶⁰ http://issuu.com/visitcyprus/docs/cyprus_events_november_2012

⁶¹ <http://www.sigmalive.com/simerini/news/social/560799>

διατήρησης και γνωριμίας με την παράδοση και τις ρίζες μας. Η εκδήλωση τελούσε υπό την αιγίδα του Πανιερώτατου Μητροπολίτη Ταμασσού & Ορεινής κ. Ησαΐα.⁶²

- 19/5/2013 Festival Τριαντάφυλλου στον Αγρό. Στο Αθλητικό κέντρο «Γλαύκος Κληρίδης» θα πραγματοποιηθεί αναπαράσταση κυπριακού γάμου από τον Πολιτιστικό Όμιλο προσωπικού ΑΗΚ Λευκωσίας. Μουσικοχορευτική θεατρική παράσταση όπου αναβιώνουν τα ήθη και έθιμα του Κυπριακού παραδοσιακού γάμου. Η όλη εκδήλωση θα είναι υπό την αιγίδα του Υπουργού Παιδείας και Πολιτισμού κ. Κενεβέζου.⁶³
- 6/5/2013 Αναπαράσταση κυπριακού παραδοσιακού γάμου από την ομάδα «Ζήδρος» στη Λόφου τη Δευτέρα του Πάσχα. Με τη στήριξη του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.⁶⁴
- 18/8/2013 Αναπαράσταση κυπριακού γάμου στον Άγιο Αθανάσιο για την ενίσχυση του φιλανθρωπικού συνδέσμου «Ένα όνειρο μια ευχή». Η Εφημερίδα Λεμεσός είναι ο χορηγός επικοινωνίας και προβολής της φιλανθρωπικής εκδήλωσης.⁶⁵
- 23/8/2013 Για τέταρτη συνεχόμενη χρονιά πραγματοποιήθηκε Καλλιτεχνική βραδιά στην κεντρική πλατεία του χωριού έξω από το Οίκημα του Κέντρου Νεότητας - Θ.Ο.Ι. Καλού Χωριού Λεμεσού. Η εκδήλωση πραγματοποιήθηκε την Παρασκευή 23/8 και ήταν υπό την αιγίδα του Υπουργού Παιδείας και Πολιτισμού και Κυριάκου Κενεβέζου. Στην εκδήλωση παρευρέθηκαν επίσης, ο Βουλευτής Λεμεσού κος Ευθύμιος Δίπλαρος, ο Πρόεδρος του ΚΟΚΕΝ, ο Πρόεδρος της Επαρχιακής Επιτροπής Λεμεσού, ο Πρόεδρος της ΣΤΟΚ και πολλοί άλλοι προσκεκλημένοι. Το πρόγραμμα περιλάμβανε δύο μέρη, στο πρώτο μέρος έγινε αναπαράσταση κυπριακού γάμου από τα μέλη του Σωματείου και στο δεύτερο μέρος παρουσιάστηκε μουσικό κυπριακό πρόγραμμα από το σχήμα του Μιχάλη Χατζημιχαήλ και της Βασιλικής Χατζηαδάμου. Οι παρευρισκόμενοι έδειξαν ιδιαίτερο ενθουσιασμό για τις εκπλήξεις που περιλάμβανε το θεατρικό κομμάτι της αναπαράστασης καθώς το ζεύγος του γάμου ήρθε από την εκκλησία με τη συνοδεία ιερέα και στο τέλος δόθηκε στο κοινό δωρεάν ρέσι! Ο Μιχάλης Χατζημιχαήλ και η Βασιλική Χατζηαδάμου διασκέδασαν τον κόσμο που ξεπερνούσε τα 800 άτομα, με τα τραγούδια τους. Η εκδήλωση καλύφθηκε από την εφημερίδα Λεμεσός. Υποστηρικτές της εκδήλωσης ήταν η ΣΠΕΥΑ και τα οργανωμένα σύνολα του χωριού. Το Διοικητικό Συμβούλιο του Σωματείου ευχαριστεί όλους όσους βοήθησαν στην εκδήλωση αφιλοκερδώς!⁶⁶

⁶² <http://www.cyprusyouth.org/el/wordpress/?p=4219>

⁶³ <http://www.sigmalive.com/simerini/analiseis/other/564534>

⁶⁴ <http://www.youtube.com/watch?v=2i8eFYwYCAQ>

⁶⁵ <http://www.elemesos.com/index.php/%C3%8E%C2%B4%C3%8E%C2%B7%C3%8E%C2%BC%C3%8E%C2%BF%C3%8E%C2%B9/%C3%8E%C2%BB%C3%8E%C2%B5%C3%8E%C2%BC%C3%8E%C2%B5%C3%8F%C2%83%C3%8E%C2%BF%C3%8F%C2%83/UlpYqdL7owA>

⁶⁶ <http://www.cyprusyouth.org/el/wordpress/?p=7137>

- 22/9/2013 Φεστιβάλ Αγλαντζιάς 2013. Παραδοσιακό Κυπριακό σκέτς «Τα προξενιά», από το Π.Α Θεατρικό Εργαστήρι σε σκηνοθεσία κ. Πίτσας Αντωνιάδη. Πρόκειται για μια κωμωδία, βασισμένη σε τρία αυτοτελή μονόπρακτα σκετς των Α. Κουκκίδη και Μ. Πιτσιλλίδη, η οποία πραγματεύεται με χιούμορ το έθιμο του προξενιού στην κυπριακή κοινωνία, σκορπώντας άφθονο γέλιο στους θεατές.⁶⁷
- 12/10/2013 Κέντρο Νεότητας «Προμηθέας» Αγίου Αμβροσίου Κερύνειας σε συνεργασία με το δήμο Αγλαντζιάς διοργανώνει εκδήλωση με θέμα “Μέλλον στην παράδοση”.
- 19-20/10/2013 Ο Πολιτιστικός Όμιλος «Βασιλιτζιά» πρόκειται να παρουσιάσει τον κυπριακό γάμο στο φεστιβάλ της ΕΚΥΣΥ στο Μόντε Καπούτο (στην Λεμεσό). Το συγκρότημα μαζί με το εξαιρετικό τμήμα του Ομίλου θα σας ταξιδέψουν στην κυπριακή παράδοση και με κάθε λεπτομέρεια θα παρακολουθήσετε ένα κυπριακό παραδοσιακό γάμο με πολλά τραγούδια και χορούς.⁶⁸
- 16/10/2013 Κυπριακοί παραδοσιακοί χοροί του γάμου από τον Όμιλο Λαογραφικών Ερευνών Λεμεσού στην εκκλησία Αγίου Ερμογένη (Λεμεσός).⁶⁹
- 3/11/2013 Musical Sundays – Μουσικές Κυριακές. Αναπαράσταση Κυπριακού Παραδοσιακού γάμου από το λαογραφικό όμιλο «Αφροδίτη» Γεροσκήπου. Είσοδος Αρχαιολογικού Πάρκου, Κάτω Πάφος. Οργανωτής: Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού (Κ.Ο.Τ).⁷⁰
- 25/11/2013 Ε’ Συμπόσιο Λαογραφίας. Ο Λαογραφικός Όμιλος Λεμεσού σας προσκαλεί στην παρουσίαση της έκδοσης των Πρακτικών του Ε’ Συμποσίου Κυπριακής Λαογραφίας με θέμα «Η γυναίκα στην παραδοσιακή κοινωνία της Κύπρου». Η εκδήλωση είναι αφιερωμένη στη μνήμη της Πόλυς Σωφρονίου. Αναφορά στις εργασίες του συμποσίου από την κ. Καλλιόπη Πρωτοπαπά, φιλόλογο – ερευνήτρια. Παρουσίαση της έκδοσης από τον κ. Πέτρο Παπαπολυβίου, αναπληρωτή καθηγητή του Πανεπιστημίου Κύπρου.⁷¹ Η εκδήλωση θα πλαισιωθεί με γυναικείους χορούς και τραγούδια της Κύπρου. Υπό την αιγίδα του Δημάρχου Λεμεσού κ. Ανδρέα Χρίστου. Στηρίζουν: Δήμος Λεμεσού, Ιερά Μητρόπολις Λεμεσού, Οινοβιομηχανία ΕΤΚΟ.

⁶⁷ <http://www.aglantzia.org.cy/news/50/45/2013/d.secondpage-GR/>

⁶⁸ <http://vasilitzia.org.cy/%CE%B5%CE%BA%CE%B4%CE%B7%CE%BB%CF%89%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%83/>

⁶⁹ Τα στοιχεία δόθηκαν από τον κ. Κυριάκο Ζίττη, πρόεδρο του Ομίλου Λαογραφικών Ερευνών Λεμεσού

⁷⁰ http://www.visitcyprus.com/media/Events/Material/Musical_Sundays_Pafos_2013.pdf

⁷¹ <http://www.kathimerini.com.cy/index.php?pageaction=kat&modid=1&artid=155109>

- 15/12/2013 Musical Sundays – Μουσικές Κυριακές Αναπαράσταση Κυπριακού γάμου από τον Πολιτιστικό Όμιλο «Ζήδρος». Είσοδος Αρχαιολογικού Πάρκου, Κάτω Πάφος Οργανωτής: Κυπριακός οργανισμός Τουρισμού(Κ.Ο.Τ) .⁷²
- 16/3/2014 Musical Sundays - Μουσικές Κυριακές (Κ.Ο.Τ) Δήμος Λάρνακας Παραδοσιακά τραγούδια, χοροί και «τσιαττιστά» από το χορευτικό συγκρότημα Ε.Α.Σ
- 29/3/2013 2^ο Συμπόσιο Λαογραφίας στη Λεμεσό. Το Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου και το Εργαστήρι Παραδοσιακού Χορού «Αλεξάνδρα» διοργανώνουν το 2^ο Συμπόσιο Λαογραφίας με τίτλο «Χορός – Μουσική: Από την παράδοση στη διδασκαλία».⁷³
- 13/4/2014 Musical Sundays – Μουσικές Κυριακές (Κ.Ο.Τ) Δήμος: Πάφου Αναπαράσταση παραδοσιακού κυπριακού γάμου από τον πολιτιστικό όμιλο Αφροδίτη Γεροσκήπου.⁷⁴
- 13/4/2014 Musical Sundays - Μουσικές Κυριακές (Κ.Ο.Τ) Δήμος Λάρνακας Αναπαράσταση παραδοσιακού κυπριακού γάμου από τον πολιτιστικό όμιλο «Βασιλιτζιά».
- 9/08/2014 Ο χορευτικός όμιλος του Κέντρου Νεότητας Αγρού στην προσπάθεια για αναβίωση των εθίμων και κουλτούρας του τόπου μας θα πραγματοποιήσει Αναπαράσταση Κυπριακού Παραδοσιακού Γάμου. Η εκδήλωση θα πραγματοποιηθεί στο προαύλιο της Εκκλησιάς της Παναγίας του Αγρού. Θα παρουσιαστούν ήθη και έθιμα. Τραγούδια, τσιαττιστά, παιχνίδια που πλαισιώνουν τον κυπριακό παραδοσιακό γάμο με συνοδεία ζωντανής μουσικής.⁷⁵
- 1/10/2014 Ο Σύλλογος γυναικών Υπαίθρου Λάρνακας σε συνεργασία με το Κοινοτικό Συμβούλιο Καλαβασού σας προσκαλούν στο 11^ο φεστιβάλ Παραδοσιακής Κουλτούρας.
- 11/10/2014 Γεύση από παράδοση στο σκαλί Αγλατζιάς. Το κέντρο Νεότητας ‘Προμυθέας’ Αγίου Αμβροσίου Κερύνειας σε συνεργασία με το Δήμο Αγλατζιάς διοργανώνει την εκδήλωση «Γεύση από τη παράδοση».⁷⁶
- 15/10/2014 Η εταιρεία Κυπριακών σπουδών και το Ινστιτούτο Πολιτισμού σας προσκαλούν στην παρουσίαση της τριλογίας των βιβλίων της Καλλιόπης Πρωτόπαπα με θέμα: Έθιμα της γέννησης, του γάμου και του θανάτου στην Κύπρο στην Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών.⁷⁷

⁷² http://www.visitcyprus.com/media/Events/Material/Musical_Sundays_Pafos_2013.pdf

⁷³ <http://www.cut.ac.cy/events/article/?contentId=120574>

⁷⁴ <http://pafos.org.cy/event/musical-sundays-7/>

⁷⁵ <http://www.cyprusyouth.org/el/wordpress/?p=9781>

⁷⁶ <http://www.aglantzia.com/news/55/235/11-2014/d.secondpage-GR>

⁷⁷ http://www.cypriotstudies.org/Ekdiloseis.html#Βιβλιοπαρουσίαση_

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
Ε' Συμποσίου Κυπριακής Λαογραφίας

**«Η γυναίκα στην παραδοσιακή
κοινωνία της Κύπρου»**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΠΡΟΤΟΠΑΔΑ - ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΕΡΒΑΣ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΛΕΜΕΙΟΥ

ΛΕΥΚΩΣΙΑ 2012

Ο Σύνδεσμος Ερευνών Τουρισμού και Λαογραφίας
TUFAD
σας προσκαλεί

στο Δικινοτικό Συμπόσιο Λαογραφίας και Παραδοσιακού Χορού
με τη συμμετοχή του χορευτικού συγκροτήματος Βασιλιζιά

Θέμα: Οι Μουσικές και οι Χοροί μας είναι η Ταυτότητά μας
Είμαστε Κύπριοι

Παρασκευή 4 Μαΐου 2012 στις 7.30 μ.μ.

στην Αίθουσα Εκδηλώσεων
της Συνδικαλιστικής Οργάνωσης Τουρκοκυπρίων Δασκάλων

Από την εκδήλωση Μια Πατρίδα
Μια κουλτούρα του Συλλόγου
«Βασιλιτζιά».

ΕΙΣΟΔΟΣ ΔΩΡΕΑΝ

Μάριος - Κούλλα

Ώρα καλή τζι' ώρα γρουσή
τζι' ώρα ευλοημένη
τζι' αν έσιετε ευκαρίστησιν
είστε προσκαλεσμένοι.

Ο γάμος μας θα γενεί
το **Σαββάτον 9 του Αούστου**
στην **Εκκλησιάν Παναΐας Αγρού**
η ώρα **8:30 μ.μ.**

ΚΕΝΤΡΟ ΝΕΟΤΗΤΑΣ
ΑΓΡΟΥ - 1998

Αναπαράσταση κυπριακού γάμου
από το Χορευτικό Όμιλο Κέντρου Νεότητας Αγρού
Θα παρουσιαστούν **ήθη και έθιμα, τραγούδια,**
τσιτατιστα, παιχνίδια που πλαισιώνουν τον κυπριακό
παραδοσιακό γάμο με **συνοδεία ζωντανής μουσικής.**
Χοροδιδάσκαλος: Μιχάλης Βρυώνη

*Η μάνα του γαμπρού αποχαιρετά το γιο της. Του βάζει μαντίλι
στο λαιμό και τον φιλά.*

Γαμπρός ο Αντρέας Ελευθερίου. Μάσαρι, 1970.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Συνέντευξη

Στοιχεία συνέντευξης:

- Ημερομηνία: 24/01/2014, Λεμεσός, Κύπρος
- Μέρος συνάντησης: στο σπίτι του κ. Ανδρέα Αριστείδου
- Βιολιστής: Αντρέας Αριστείδου (Μοδίτης)
- Λαουτάρης: Μιχάλης Μιχαηλίδης
- Τραγουδιστής: Κυριάκος Ζίττης.

Γεωργία: Καλησπέρα σας. Βρισκόμαστε στο σπίτι του κ. Ανδρέα Αριστείδου παραδοσιακού βιολάτορα από το χωριό Όμοδος της επαρχίας Λεμεσού, και με τον κ. Μιχάλη Μιχαηλίδη λαουτάρη από το χωριό Τραχυπέδουλα της Πάφου. Το θέμα για το οποίο θα μιλήσουμε είναι ο παραδοσιακός γάμος στην Κύπρο, πως ήταν παλιά, πως είναι τώρα και τι επικράτησε μέσα από τους αιώνες μέχρι και τις μέρες μας.

Καταρχήν θα ήθελα να ξεκινήσω με τον κ. Ανδρέα. Από πότε αρχίσατε να ασχολείστε με την παραδοσιακή κυπριακή μουσική?

κ. Ανδρέας: 55 χρόνια τώρα. Ήμουν 10 χρονών, 9 χρονών έκανα και γάμο μόνος μου με το μακαρίτη τον Γιαννή που είχε το λαούτο αυτό. Ήμουν 9 χρονών, και ο λόγος που πήγα ήταν διότι ο μακαρίτης ο γέρος είχε άλλο γάμο. Ήμουν λαουτάρης εγώ τότε αλλά έπαιζα και βιολί. Μου λέει ο γέρος έχω δύο γάμους τώρα τι θα κάνω? Πρέπει να πάς στο Βουνί να κάμεις το γάμο και έτσι κλείσαμε τη συμφωνία, πρέπει να πας εσύ μου είπε. Εννέα χρονών πήγα μαζί με το λαουτάρη, και κάναμε το γάμο.

Γεωργία: Από ποιόν μάθατε να παίζετε βιολί?

κ. Ανδρέας: Να πω ότι είναι οικογενειακό όργανο. Ο πατέρας μου, ο παππούς μου ο προπάππους μου, και ακόμα παρακάτω, ο θείος μου η θεία μου έπαιζαν βιολί.

Γεωργία: Ποιος σας έμαθε να παίζετε? Ποιος ήταν ο δάσκαλος σας?

κ. Ανδρέας: Ο πατέρας μου

Γεωργία: Ποιον τύπο βιολιού χρησιμοποιείτε ?

κ. Ανδρέας: Προτιμώ το γερμανικό βιολί το χειροποίητο. Το καλό.

Γεωργία: Χρησιμοποιείτε κάποιες τεχνικές στο παίξιμο σας όσο αφορά την κυπριακή μουσική ?

κ. Ανδρέας: Εκείνα που μάζεψα από το γέρο (πατέρα) όσο καιρό έζησε. Έχει τεχνικές πολλές. Τραβήγματα, και όταν λέω τραβήγμα πάνω στο βιολί εννοώ ημιτόνια και τα σμίγεις και ακούγεται η γλύκα πάνω στο βιολί. Και καμία φορά οι παλιοί έλεγαν, οι πρωτινοί, ότι ο βιολάρης αυτός ήταν «γλυκοδάχτυλος».

Γεωργία: Κάνατε γάμους από πολύ μικρός. Ήταν πάντοτε τα παραδοσιακά όργανα στον γάμο το βιολί και το λαούτο, ή υπήρχαν και άλλα όργανα?

κ. Ανδρέας: Ναι. Τίποτε απολύτως. Το βιολί και το λαούτο.

Γεωργία: Σε ποιες περιπτώσεις παίζατε μουσική πιο παλιά, εκτός από τους γάμους?

κ. Ανδρέας: Στα πανηγύρια. Πάνω στο Βουνί γίνεται το πανηγύρι του Σταυρού στις 14 του Σεπτέμβρη, παίζαμε μέσα στον καφεéné και έρχονταν και οι Τούρκοι και γινόταν πολύ κουβέντα(γλέντι). Παίζαμε στη φισκιά, η φισκιά ξέρεις τι είναι? Η φισκιά λέγεται η διαδικασία που φυτεύουν τα αμπέλια, εκεί γινόταν διασκέδαση τότε, τη νύχτα που τελείωνε.

Γεωργία: Ένας που ήθελε να γίνει μουσικός παλιά, πως μπορούσε να γίνει, εάν δεν προερχόταν από μουσική οικογένεια, αλλά είχε την όρεξη να μάθει κάποιο όργανο πως μπορούσε να μάθει?

κ. Ανδρέας: Ο μακαρίτης ο πατέρας μου είχε και μαθητές, έρχονταν από τα χωριά και τους έδειχνε, ήμουν μικρός τότε αλλά θυμάμαι. Αυτό το πράγμα (βιολί) για να το παίζεις πρέπει να το αγαπάς να έχεις μια κλίση, αν το μάθεις για να μαζέψεις λεφτά δεν έχει ουσία διότι πρέπει να σου αρέσει.

Γεωργία: Πως χαρακτηριζόταν ένα καλός μουσικός στο παρελθόν?

κ. Ανδρέας: Ένας καλός μουσικός είναι αυτός που σου είπα προηγουμένως ο «γλυκοδάχτυλος» εκείνος είναι ο καλός, και εκείνος που βρισκόταν από κάτω τον απολάμβανε.

Γεωργία: κ. Μιχάλη εσείς , από πότε αρχίσατε να παίζεται λαούτο?

κ. Μιχάλης: Είναι από το 1968 ξεκίνησα να παίζω λαούτο.

Γεωργία: Προερχόσασταν από μουσική οικογένεια?

κ. Μιχάλης: Όχι. Είναι από το πολύ μου μεράκι και από την αγάπη μου για τη μουσική που ξεκίνησα.

Γεωργία: Δηλαδή είστε αυτοδίδακτος ή κάνατε στη συνέχεια κάποια μαθήματα.

κ. Μιχάλης: Όχι δεν είμαι αυτοδίδακτος, έκανα κάποια μαθήματα στην Λεμεσό από στον κ. Κώστα Παπαδόπουλο τον βιολάρη τον τυφλό το μακαρίτη, και στον Σπύρο Γεωργίου το λαουτάρη έκανα ορισμένα, αλλά λαούτο καλό έμαθα μετά όταν άρχισα να συνεργάζομαι με τον Αντρέα τον Μοδίτη να παίζουμε μαζί .

Γεωργία: Πότε ξεκίνησε η συνεργασία?

κ. Μιχάλης: Ήταν στο Λαογραφικό Όμιλο το 1980 και πιο πίσω ακόμα γύρω στο 1978.

Γεωργία (απευθυνόμενη και στους δύο): Παλιά ο κόσμος τους μουσικούς τους αντιμετώπιζε διαφορετικά σε ένα γάμο, πόσο έχουν αλλάξει τα πράγματα από τότε μέχρι σήμερα? Ποια η συμπεριφορά του κόσμου?

κ. Ανδρέας: Να σου πω εγώ. Μόλις μπαίναμε μέσα με τα όργανα στο σπίτι του γάμου, έλεγαν ήρθαν οι βιολάρηδες (βιολί και λαούτο) άλλαζε κλίμα, βάλτε τους να φαν να πιούν, ήξεραν ότι θα γίνει η δουλειά τους και έτσι έπαιρναν ανακούφιση.

Γεωργία: Ξέρουμε ότι παλιά οι γάμοι διαρκούσαν πιο πολλές ημέρες, διαρκούσαν πάνω από τρεις μέρες όταν πήγαινε ο ένας μουσικός στο χωριό από ποιον φιλοξενούνταν?

κ. Ανδρέας: Από τους συγγενείς. Είχαν εκ των προτέρων κανονισμένο και το σπίτι και το κρεβάτι σου και όλα, τα πάντα!

Γεωργία: Και πόσες ώρες έπαιζαν οι μουσικοί σε ένα γάμο?

κ. Ανδρέας: Ήσουν υποχρεωμένος να παίζεις τα πάντα, και το ταγκό και τη ρούμπα, και την πόρκα και το συρτό και τον καρσιλαμά έπρεπε να παίζεις την γκάμα όλη για να τα βγάλεις πέρα γιατί ήταν πάρα πολλές οι ώρες. Δεν μπορούσες να πάς στον γάμο και να μην ξέρεις.

Γεωργία: Άρα ένας καλός μουσικός έπρεπε να ξέρει ολόκληρο το κυπριακό ρεπερτόριο?

κ. Ανδρέας: Δεν είναι μόνο ανδρικούς, καρτσιλαμάες και συρτούς που έπαιζα. Είναι και οι γυναίκες θέλουν και εκείνες να χορέψουν καλαματιανούς ένα σορό πράματα.

Γεωργία: Άρα μιλάμε για πάρα πολλά τραγούδια.

κ. Ανδρέας: Ε βέβαια για να βγάλεις τον γάμο πως θα γίνει. Έπρεπε να είσαι δυνατός για να βγάλεις το γάμο.

Γεωργία: Καθημερινά δηλαδή παίζατε πολλές ώρες. Ποια ήταν οι αμοιβή για τους μουσικούς τότε?

κ. Ανδρέας: Παίζαμε πολλές ώρες. Η αμοιβή ήταν το πιατούι (πιάτο) και αν έκανες και εκ των προτέρων συμφωνία να σου δώσει 2-3 λίρες αλλά το πιατούι ήταν πιατούι, και τι ήταν τότε? Σελίνια (νομίσματα).

Γεωργία: Και ποιος πλούμιζε τους μουσικούς? Οι χορευτές? Ο κόσμος?

κ. Ανδρέας: Α εδώ ήταν το ωραίο. Αν χόρευες εσύ και ήσουν κόρη μου έπρεπε να σηκωθώ να σε πλουμίσω , ή η μάνα σου, ο αδερφός σου η αδερφή σου.

κ. Μιχάλης Αν ήσουν χαρτωμένη(αρραβωνιασμένη) παντρεμένη, ο πεθερός σου η πεθερά σου, οι συγγενείς.

κ. Ανδρέας: Έτσι ήταν. Τώρα αν βγω εγώ με τον Μιχάλη και παραγγείλουμε καρτσιλαμάδες να χορέψουμε θα πλουμίσουμε πρώτα εμείς και μετά αν ήθελε η μάνα μου κτλ.

κ. Μιχάλης: Για να έχει όρεξη ο βκιολάρης να παίζει καλά

κ. Ανδρέας: Ή μπορούσε να σου το κολλήσει πάνω στο μέτωπο.

Γεωργία: Σε ποιες περιπτώσεις κολλούσαν το σελίνι(νόμισμα) επάνω μέτωπο? Από ενθουσιασμό?

κ. Ανδρέας: Αν ήταν πεντοσέλινο εκείνο το μπλε που θυμάμαι εγώ έφτυνε πάνω και έβαζε στο μέτωπο του χορευτή και ένα του λαουτάρη.

κ. Μιχάλης: Η τα έβαζε επάνω στο βιολί.

Γεωργία: Το ρεπερτόριο ήταν πολύ μεγάλο. Θέλετε να μας πείτε μερικά τραγούδια (ονομαστικά) που παίζονταν παλιά?

κ. Ανδρέας: Η πρώτη κουβέντα που γινόταν είναι με το ρέσι εμάς στο χωριό το κοπανούσαν πρώτα. Μετά ξεκινούσαν οι προετοιμασίες

Γεωργία: Το πλούμισμα του κρεβατιού?

κ. Ανδρέας: Ναι ο μουσικός έπρεπε να ήταν εκεί, σε αλλά χωριά το πλούμισμα του κρεβατιού γινόταν Σάββατο σε κάποια άλλα Κυριακή.

Γεωργία: Ποια τραγούδια ήταν πολύ δημοφιλής τότε?

κ. Ανδρέας: Εγώ είμαι σολίστας δεν τραγουδούσαμε. Όταν έπαιζα εγώ τραγουδούσαν άλλοι.

Γεωργία: Ποια τραγούδια σας ζητούσε ο κόσμος να παίζετε?

κ. Ανδρέας: Τραγούδια πολλά....

Γεωργία: Να έρθουμε στο σήμερα, σε ένα κυπριακό γάμο σήμερα. Ποια τραγούδια ζητά ο κόσμος να παίζετε?

κ. Ανδρέας: Εκείνα που είπαμε πριν. Το ώρα καλή, για το ξύρισμα του γαμπρού, στις προετοιμασίες δηλαδή της νύφης και του γαμπρού, στο κάπνισμα στο ζώσιμο. Άλλα τραγούδια είναι ο καλαματιανός.

Γεωργία: Υπάρχουν πάρα πολλές παρτιτούρες για τα τραγούδια. Παίζετε από κάποιες συγκεκριμένες παρτιτούρες ?

κ. Ανδρέας: Υπάρχουν διάφορες περιπτώσεις Ότι πει ο τραγουδιστής θα παίξω, θα ακολουθήσω.

(Διακοπή για να τραγουδήσουν και να παίξουν το «ώρα καλή». Στην παρέα έρχεται και ο κ. Κυριάκος Ζίττης.)

Γεωργία: Τι μας τραγουδήσατε?

κ. Κυριάκος Ζίττης: Η πρώτη παραλλαγή του τραγουδιού είναι η συνηθισμένη εκδοχή που παίζουμε στους γάμους ως συνήθως στις πόλεις, και η δεύτερη είναι η Ωρα καλή με Πιτσιλλίσιμη Φωνή.

Γεωργία: Η ώρα η καλή είναι ένα τραγούδι που η μελωδία του στηρίζεται και σε άλλα τραγούδια?

κ. Ανδρέας : Στο Ζώσιμο, στο κάπνισμα, το ξύρισμα, το κρεβάτι της νύφης, κάποιες φορές χρησιμοποιούν την ίδια μελωδία και στο ρέσι

κ. Ζίττης: Είναι μια μελωδία που συμπεριλαμβάνει πολλές δραστηριότητες που αφορούν το στόλισμα.

Γεωργία: Κάποιο άλλο τραγούδι που να επικράτησε?

κ. Ανδρέας: Το τραγούδι του ανδρογόνου που είναι ο τρίτος γυναικείος αντικριστός.

(Διακοπή για να παίξουν το κομμάτι) – Χόρεψε νύφη χόρεψε

Γεωργία: Η Κύπρος ως γνωστό έχει επιρροές και από άλλες περιοχές, Μ. Ασία, Τουρκία κτλ. Υπάρχουν τραγούδια στον κυπριακό παραδοσιακό γάμο που να έχουν τέτοιες επιρροές?

κ. Ζίττης: Σίγουρα, όταν μιλάμε για την παράδοση που η παράδοση λένε πολλές φορές ότι είναι ένα ποτάμι που ρέει προχωράει και πάει και αναδιπλώνεται, σίγουρα έχουμε επηρεαστεί, μπορώ να πω προσωπική μου άποψη έχουμε επηρεαστεί ειδικά από τα παράλια της Μ. Ασίας. Το πήγαινε έλα είτε εμπόρων είτε μουσικών για να βρουν δουλειά αυτή η ανταλλαγή ας το πούμε μέσα στα πλαίσια της κοινωνικής εξέλιξης τότε του ανθρώπου σίγουρα έπαιρναν και έφερναν μαζί τους και την μουσική και τα τραγούδια κτλ. Όμως το τραγούδι για παράδειγμα λέμε είναι

κυπριακό μπορεί να είναι το τραγούδι το οποίο επηρεάστηκε για παράδειγμα από ένα τραγούδι από την Σμύρνη όμως είναι το τραγούδι που «αναγιώθηκε» και μεγάλωσε με αυτά τα συστατικά στην Κύπρο. Όπως και ο κυπριακός χορός για παράδειγμα το ζεϊμπέκικο, μπορεί να έχει τις καταγωγές τους από τους Ζεϊμπέτες της Μ. Ασίας όμως είναι το ζεϊμπέκικο που διαμορφώθηκε αγαπήθηκε μέσα στα κοινωνικά πλαίσια της τότε εποχής στην Κύπρο.

Γεωργία: Κάποια τραγούδια που ξέρουμε ότι έχουν ξένες επιρροές?

κ. Ζίττης: Υπάρχουν πάρα πολλά Γεωργία μου, πάρα πολλά.

Γεωργία: Πείτε μας για εκείνα που ήταν στο ρεπερτόριο του γάμου?

Κ. Ζίττης: Στον γάμο για παράδειγμα η βράκα είναι ο λεγόμενος Κόνιαλης, το οποίο χόρευαν οι Μικρασιάτες στην Μ. Ασία, είναι καθαρά η ίδια μουσική. Και ανδρικοί και γυναικείοι χοροί έχουν επηρεαστεί και από τις δυο πλευρές. Όπως οι δικοί μας γυναικείοι χοροί οι αντικριστοί, που φυσικά πρέπει να γίνει μια σχετική έρευνα, πολλοί λένε ότι ο πρώτος γυναικείος αντικριστός χορός συμβολίζει το ράψιμο, κάποιιοι λένε ότι τούτο έχει να κάνει με τις Καπαδόκες γυναίκες που χόρευαν κάποιους χορούς τους ίδιους σχεδόν αλλά με τη διαφορά ότι ο τρόπος που είχαν τα χέρια τους ήταν για να επιδείξουν τα κοσμήματα τους που είχαν στα χέρια. Όμως όλα αυτά χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης μέσω έρευνας.

Γεωργία: κ. Ζίττη σας καλωσορίζω στην παρέα μας θέλω να πω ότι είσαστε χοροδιδάσκαλος, ερευνητής παραδοσιακών χορών παίζετε λαούτο, τραγουδάτε, ερευνάτε την κυπριακή παραδοσιακή μουσική θέλω να μάθω επειδή ξέρω ότι στο Όμιλο σας (Όμιλος Λαογραφικών ερευνών Λεμεσού), γίνονται κάποιες αναπαραστάσεις συχνά θέλω να μάθω ποιοι φορείς συμβάλουν στο να πραγματοποιούνται αυτές οι παραστάσεις?

Κ. Ζίττης: Συμβάλουν κατά πρώτο κάποιιοι ιδιωτικοί φορείς και κατά δεύτερο οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας μέσα από κάποια προγράμματα όπως είναι τα Musical Sundays οι Μουσικές Κυριακές που γίνονται σε όλες τις Πόλεις, εκεί βρίσκουμε την ευκαιρία να παρουσιάσουμε κομμάτι και από τον παραδοσιακό γάμο όχι όλο τον παραδοσιακό γάμο γιατί αντιλαμβάνεστε ότι ο παραδοσιακός γάμος είναι ολόκληρη ιεροτελεστία.

Γεωργία: Δηλαδή ένας που θα έρθει να δει την αναπαράσταση τι ακριβώς θα δει?

Κ. Ζίττης: Θα δει συγκεκριμένα ένα κομμάτι, για παράδειγμα μπορεί να δει το στρώσιμο του κρεβατιού, ή το στολισμα του γαμπρού και της νύφης και περαιτέρω το γλέντι που γίνεται στο γάμο, ως επί το πλείστο τούτο παρουσιάζουμε γιατί εκεί παρουσιάζουμε και τους κυπριακούς χορούς, γιατί οι κυπριακοί χοροί ήταν στο γλέντι του παραδοσιακού γάμου. Η κύρια εστία του παραδοσιακού κυπριακού χορού ήταν ο παραδοσιακός γάμος, και μετά ήταν τα γλέντια τα πανηγύρια.

Γεωργία: Πείτε μας δύο λόγια για την αναγκαιότητα των αναπαραστάσεων στις μέρες μας, δηλαδή την αναγκαιότητα που ο κόσμος πρέπει να βλέπει πως ήταν παλιά ένας παραδοσιακός γάμος?

Κ. Ζίττης: Σίγουρα αντιλαμβάνεστε με τα σημερινά δεδομένα δεν γίνονται παραδοσιακοί γάμοι, δεν γίνονται γιατί πλέον η παραδοσιακή κοινωνία να μου επιτρέψετε να πω έχει πεθάνει, δεν υπάρχει πλέον παραδοσιακή κοινωνία λόγω της αστυφιλίας. Η αστυφιλία είναι αυτή που σκότωσε την παράδοση, τον παραδοσιακό χορό και γενικά την παραδοσιακή κοινωνία. Σήμερα προσπαθούμε και εμείς μέσα από τους Ομίλους που έχουμε, να δείξουμε κάποια στοιχεία του παραδοσιακού γάμου για να βγουν έξω προς τους νεότερους να δουν και οι νεότεροι πως γίνονταν οι παραδοσιακοί γάμοι. Σήμερα κάποια στοιχεία γίνονται αποσπασματικά μπορώ να πω σε κάποιους γάμους που γίνονται σήμερα, εμείς με τον Ανδρέα(Αριστείδου) συνήθως κάνουμε στολισματα στους γάμους πάμε και στολίζουμε στο σπίτι του γαμπρού και της νύφης και κάποτε στο κέντρο να παίζουμε και το κομμάτι για το πλούμισμα του γαμπρού και τις νύφης μέχρι εδώ τίποτε άλλο.

Γεωργία: Υπάρχουν όμως ζευγάρια παρατηρήσαμε τον τελευταίο καιρό που θέλουν να κάνουν παραδοσιακούς κυπριακούς γάμους?

Κ. Ζίττης: Υπάρχει μια ας το πω αναζωπύρωση μπορώ να πω έχουμε ζευγάρια που ενδιαφέρονται να κάνουν κάτι το ξεχωριστό. Το ξεχωριστό που ψάχνουν είναι ο παραδοσιακός γάμος, δεν ξέρουν όμως ότι δεν ήταν ξεχωριστό ήταν το κοινό, ο παραδοσιακός γάμος. Υπάρχει μια στροφή μπορώ να πω από ελάχιστους όχι από όλους προς την παράδοση, ένα γύρισμα προς πίσω. Τελευταίος είχαμε μια περίπτωση στη Βάσα Κοιλανίου που τα παιδιά παντρευτήκαν με όλα σχεδόν τα πρότυπα του παραδοσιακού γάμου.

Ο λαϊκός μας πλούτος είναι πολύτιμος, και δυστυχώς στις μέρες μας πρέπει ακόμη παραπάνω με όλη την κρίση που βιώνουμε να βγει ο πολιτισμός μας προς τα έξω να το δουν όχι μόνο αυτοί που ζουν στην Κύπρο αλλά και οι ξένοι και οι μεταγενέστεροι που ίσως δεν γνωρίζουν κάποια πράγματα.

Σας ευχαριστώ πολύ για την συνέντευξη θα ήθελα να κλείσουμε με ένα μήνυμα δικό σας.

κ. Ζίττης: Εγώ ελπίζω προσωπικά από τα πολλά κακά και δεινά που έχει φέρει η «κρίση» πιστεύω ότι μπορεί να φέρει και κάποια καλά. Και ένα από αυτά τα καλά είναι να γυρίσουμε λίγο προς τα πίσω, δηλαδή να κόψουμε λίγο την ύλη και να γίνουμε λίγο πιο παραδοσιακοί. Να γίνουμε πιο θεσμικοί όσον αφορά το θεσμό της οικογένειας και περαιτέρω της κοινωνίας. Εάν τρέξουμε λίγο προς τα πίσω και δούμε την παράδοση μας, που η παράδοση για μένα είναι η κοινωνία που ξεκινά από την οικογένεια μεταπηδά στο σχολείο και μετά προς τα έξω εγώ πιστεύω θα περισώσουμε ότι έμεινε. Όμως η δική μας άποψη από τους ομίλους θέλω να πω ότι χρειάζεται πάρα πολύ δουλειά για να πείσουμε τον κόσμο να στραφεί προς τα πίσω, γιατί δυστυχώς ο μεγάλος μας εχθρός σήμερα είναι η τηλεόραση. Η τηλεόραση είναι αυτή που αλλοιώνει συνειδήσεις και το νέο και τα πάντα.

Γεωργία: Αλλοιώνει και την αυθεντικότητα κάποιων πραγμάτων σε ότι αφορά την παράδοση?

Κ. Ζίττης Σίγουρα. Εάν υπήρχε ένας κρατικός φορέας όπως το Υπουργείο Παιδείας να τα μαζέψει όλα αυτά να τα αξιοποιήσει, να τα μελετήσει να τα ερευνήσει δεν θα μπορούσε να βγαίνει ο οποιοσδήποτε να λέει ότι είναι Βιολάρης και χορευτής. Θα υπήρχαν κάποια πρότυπα κάποιοι φραγμοί διότι σήμερα όλοι κάνουμε folklore⁷⁸ υπαγόμαστε όλοι στο folklore, όμως όσο πιο κοντά μπορούμε να πάμε προς την παράδοση – στα πρότυπα της παράδοσης τόσο το καλύτερο.

Σας ευχαριστώ πολύ.

Και τα τραγούδια συνεχίζουν...

Η συνέντευξη δόθηκε στην κυπριακή διάλεκτο και κατά την προσαρμογή στην ελληνική γλώσσα υπέστη επεξεργασία.

⁷⁸ Folklore = folk music = είναι ένα ιδιαίτερο είδος δημοφιλούς μουσικής, που είναι βασισμένη στην παραδοσιακή μουσική.

Φωτογραφικό υλικό από τη συνέντευξη:

Ο κ. Ανδρέας Αριστείδου (Μοδίστης)

Ο κ. Μιχάλης Μιχαηλίδης

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

Η πιο γνωστή «φωνή του γάμου» συναντιέται στη βιβλιογραφία σε πολλές παραλλαγές. Από αυτές παραθέτουμε τρεις παραλλαγές. Μια παλαιότερη από τις καταγραφές του Καλλίνικου και δυο άλλες που κατέγραψε ο Σόζος Τόμπολης στο χωριό Κακοπετριά (από εκτέλεση της Θεοτούς Καζάνου) και στο χωριό Λεονάρισσος (από εκτέλεση του Γεώργιου Νεοφύτου) τη δεκαετία του 1960. Η πρώτη καταγραφή «φωνής του γάμου» έγινε το 1903 από το Χρ. Αποστολίδη.

Το μουσικό παράδειγμα προέρχεται από τη διδακτορική διατριβή του Γιωργούδη Πανίκου, *Η κοινωνική σημασία του δημοτικού τραγουδιού στους πρόσφυγες της Κύπρου*.

Παραλλαγή 1η

Moderato

'Ω ρα κα λή τζι'ώ - ρά - γα - θή Τρα λα λα λα λα λα
λα τζι'ώ ρα - εύ λο - - η - μέ - - - νη Τρα
λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα
λα Τρα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα
λα Τού τ'ή σου λιά π'άρ - κέ - ψα - μεν Τρα λα λα λα λα λα
λα νά βκη - στε ρε - - ωι - μέ - - - νη
Τρα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα
τρα λα λα λα λα λα λα λα λα λα λα

D. C.

Παραλλαγή 2η
Moderato

'Α για στο. λί στε τη γκα. λά τζαί
πρέ - - - πει της ό στο - - -
λος φέρ. τε έ. λιό - γκα - - - πνί - - - στε την να
μέν - - - τήμ πκιά - - - ση ό - - - φτό - - - - - νος. D.C.

Μια άλλη γνωστή «φωνή», δανεισμένη από τη μελωδία που τραγουδούν οι κοπέλες στον «τρίτο γυναικείο αντικριστό», καθιερώθηκε ανεξάρτητα από το χορό και τραγουδιέται κυρίως την ώρα που χορεύει το ζευγάρι των νεόνυμφων. Σε αυτή προσαρμόζονται διάφορα δίστιχα.

Παραλλαγή 3η
Moderato

1. 'Ω - ρα κα. λή τζιώ - ρά - γα - δή τζιώ - ρα εύ -
2. Σήμ - με - ρομ μαύ - ρος ού - ρά - νος σήμ - με - ρομ
λο - γη. μέ - - - νη του - τή δου. λειά π'άρ -
μαύ - ρη μέ - - - ρα σήμ - με - ρομ 'πο - χω -
κέ - ψα - μεν να δκῆ στε. ρε - ω. μέ - - - νη
ρί. ζουν. ται μά - ννα τζαί δυ - γα - τέ - - - - ρα

Παρτιτούρες⁷⁹

ΦΩΝΗ ΑΚΑΘΚΙΩΤΙΣΣΑ

Allegretto M.M. ♩ = 84'
Intro

Fine Ε! Κα λώς ήρ τα μεν.
κ' ήυρα μεν τα σπίδκια τα με γά λα, τα σπίδκια τα με
γά λα, Ε! κ' α
που να τρέ χεί πόσ σω τους το μέ λιν και το γά λαν, το
μέ λιν και το γά λαν. *Da Capo al Fine*

⁷⁹ Οι παρτιτούρες προέρχονται από το βιβλίο του Γεώργιου Αβέρωφ, *Τα Δημοτικά Τραγούδια και οι λαϊκοί χοροί της Κύπρου*. Λευκωσία: Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζίης Κύπρου, 1989.

ΦΩΝΗ ΛΥΓΟΡΙΤΙΣΣΑ

Allegretto M.M. ♩ = 84'

Intro

Canto

Ω! Που τον και ρόν που πλάστη
 κα δου λεύ κω κ'εν ε σάστη κα α κό μη να ειν
 κλέ φτω *retornello* Ω! μαν και ξοδ
 κιά στη κα για τρόν εν οι λε χνές που μου τα τρων στ'α
 γκά λια τους που πέφτω στ'α γκά λια τους που
 πέ φτω. Τα ρι ά λια ρι ά λια ρι ά λια τα σε
 λί για μι σά και τρι ά ρια τα πε ντό λι ρα μο νό λι ρα και
 πού ντα και χα ρά στον που τά χει στην πού γκαν *Fine*

D.C.

ΦΩΝΗ ΖΩΔΚΙΑΤΙΣΣΑ (Τσιάκκαρα, Μάκκαρα).

Allegretto M.M. ♩ = 84
Intro

Canto

Τ'α γα πη μέ να - φαίνου- νται, τσιάκ - κα ρα μάκκα ρα
 φό σκε ρε που την παρ πα τη - σιάν τους
 χά ι τε πουλί μου κί έρκου μαι τραλα λα
 λα λα λα λα λα. Κ'απού το σούσμαν - των χέρ - κών
 τσιάκ - κα ρα μάκκα ρα φό σκε - ρε κ'α - πού το λύ ι -
 σιαν τους γά ι τε πουλί μου κ'ερ - κου μαι -
 χά ι τε πουλ λι μου κ'έρ κου μαι
 κ'α - γκά λια γκά λια πέ - φτου - μεν. *Fine*

ΦΩΝΗ ΚΑΡΗΑΣΙΤΙΚΗ

Allegretto M.M. ♩ = 84
Intro

Canto *lento e a piacere*

Fine

Ω! Κ' α! Καρπα σι τοπούλλα μου την Κύπρον

έ κα ψές την a piacere

Ω

Κ' άνοιξες την Παράδεισον και πάλε θά ω

σές την.

a piacere

Ω! Κ' άνοιξες την Παράδεισον και πάλε θά ω

σές την. Da Capo al Fine

ΦΩΝΗ ΚΟΚΚΙΝΟΧΩΡΙΤΙΣΣΑ

Andante M.M. ♩ = 48'

Intro

Canto

Ω! Κ'αν βου λη θώ να σ'αρ νη

θώ, καλ λίτ τε ρα να τυ φλω θώ, στη γη να πα σπα

τεύ κω στη γη να πα σπα τεύ κω, Ω! κ'η γλώσσα

που το στόμαν μου να ππέσει μες το στρώμαν μου, κ'ε

γιώ να την γυ ρεύ κω, κ'εγιώ να την γυ

ρεύ κω. Μα την α γιάν Πα ρα σκευ ήν, έ λα και πό ψε και κα

νεί, μα την α γιάν Μα ρί ναν μας, σαν την ε φί λουν εί δαν μας

ΦΩΝΗ ΜΕΣΑΡΙΤΙΚΗ

Moderato M.M. ♩ = 60'

1 2

lento e a piacere

Ω!

κί έ δω κες μου τημ μα χαι ρκάν, δος μου και

a tempo

το βο τά νιν τρα λα λα

Lento

Ω! δος μου και τα χει λου δκιμ σου,

3

Αχ! να τα φι λω να γειτ νει

a tempo

Τρα λα λα

Lento 3 3 3

..... δος μου και τα χει λου δκια

σου, να τα φι λω να γειάνει το

a tempo

για τρι κόν μ'ε σου εί σαι, δος μου το

μεν μου χών νε σαι, έ λα που να λα ών νε σαι.

ΦΩΝΗ ΠΑΡΑΛΙΜΝΗΤΙΣΣΑ

Allegro M.M. ♩ = 144

Ε! Τρα ού δα συν τρο φά κι μου τα δυο να τραγου

δού με

Ε! να

πού με για τες

ό μορφες για κείνες π'αγα πού με.

Per finire

ΦΩΝΗ ΠΑΦΙΤΙΚΗ

Andante M.M. ♩ = 48'

Τρα λα λα -----

tr. Lento e

a piacere Έι -----

tr.

Κ' έ θα λα της καρκιάζ πουρκούς Έι! πέρ κι γι νεί
a tempo

κα πού λιν Τρα λα λα -----

Lento tr. e a piacere tr.

Έι! κί αντάν την εί ----- δα νάρ κε ται - ε ξα πο

a tempo

λύ σαν ούλ λοι. Ω ρή, ρου σου, Γρα λα λα -----

Lento e a piacere tr. tr. tr.

κί αντάν την εί ----- δα

tr.

νάρ κε ται Έι! ε ξα πο λύ σαν ούλ λοι. Ω

a tempo

ρή, ρου σου, ω ρή, ρου σου, κ' ό,τι φο ρή σεις πρέ πουν σου.

ritenuto

κ'ό, τι φο ρή σεις πρέ πουν σου.

ΦΩΝΗ ΠΕΓΕΙΩΤΙΣΣΑ

Andantino M.M. ♩ = 48'

Η βρύση των Πεγειώτισσων εν με το

ὄεντρου θά νιν, εν με το ὄεντρου θά νιν ἄ

πό ὄει πό νον στην καρ κιά νας πάει να πει να γιά νει,

ας πάει να πει να γιά νει κ' α πό ὄει πό νον στην καρ

κιά νας πάει να πει να γιά νει, ας πάει να πει να

γιά νει, γιά νει D.C.

ΦΩΝΗ ΤΙΛΛΙΡΚΩΤΙΣΣΑ

Allegretto M.M. ♩ = 72'

Intro

Canto

Fine Κ' η

μά θα ρα θα να πουβουρβου σε γέ-βε ρε θε- ννη σεν.

γύ- θι ρι θι- ρι ζεν- θε ρε θε τα ό- βο ρο βο- ρη

Για θα ρα - λου ρου - βου ρου - δα μου. Τραλαλα -----

λα -----

λα. Κ' ετρω - βο ρο βο - εν ρί - θι ρι θι - ζες των βο ρο βο - δε

ντρών κ' έ κα - θα ρα θα - μεν τέ - θε ρε θε θκοιαν κό βο ρο βο - ρην.

Μα - θα ρα - βρο μι - μά - θα ρα τα - μου *Da Capo al Fine*

ΓΛΩΣΣΑΡΙ⁸⁰

Άγγια= άντε

Αγκρίζουμαι= δυσαρεστούμαι (αρχ. αγκρίζω)

Αθάσια, τα= αμύγδαλα

Αθθός, ο= ανθός

Αθθρώποι, αδρώποι, οι= άνθρωποι, άντρες

Αϊπιν, το = ελάττωμα,

Αλλαήν,η= φορεσιά, κοστούμι

Άλλαμαν, το = ντύσιμο

Άπαννα= καινούργια

Αρκεύκω= αρχίζω

Αρμάζω= παντρεύω

Αρμασμένος= παντρεμένος

Αφταίνω= ανάβω

Βαώνω= κλείνω

Βκένω= βγαίνω

Βούκκα, η= μάγουλο

Γινάθκια, τα= γινάτια

Γιώρκιν, το= γεωργικό προϊόν, απο δικη μας παραγωγή

Γρουσά= χρυσά

Γυάλλενο, το= γυάλινο

⁸⁰ Το Γλωσσάρι έγινε με βάση το βιβλίο της Πρώτοπαπα Καλλιόπη Έθιμα του παραδοσιακού γάμου στην Κύπρο. Λευκωσία 2005.

Γυρισταρκά, γλισταρκά, η= είδος κουλουριού

Δικλώ= κοιτάζω, κοιτώ

Δκιανεύκουμαι= πηγαίνω περίπατο

Διώ= δίνω

Είνταλος= με ποιο τρόπο

Εν= δεν

Έν= ένι, είναι

Εννά= θα

Ευλοημένη, η= ευλογημένη

Ευτζήν= ευχή

Εύβρω= βρω

Ζευκάριν, το= ζευγάρι

Θκύο= δύο

Θωρώ= βλέπω

Καϊλίζω= δέχομαι

Καλάρω= πείθω,

Καντήλα, η= ποτήρι

Καντούνι= στροφή, η καμπή του δρόμου

Καπνιστομέρρεχα, τα= καπνιστήρι και μερρέχα, μυροδοχείο

Κάρενον= από ξύλο καρυδιάς

Καρκόλαν, η = το κρεβάτι

Καρτσίν= απέναντι

Κατανάτολα= προς την ανατολή

Κατσέλλα,η= αγελάδα

Κκελέ, η = το κεφάλι

Κοντεύκω= κοντεύω

Κοπέλλιν, το= νεαρός άντρας

Κοπελλού(δ)α, η= κοπέλα

Κοτσινάδι= κοκκινάδι

Κότσινο= κόκκινο

Κουμέρα, η = κουμπάρα

Κρεβατόντυμαν, το= το ύφασμα για το στρώμα από μαλλί

Κρεββάτιν, το= στρώμα

Λογιάζω, λογιασμένος, λογιάσματα = δίνω το λόγο μου για το συνοικέσιο

Μαντίζω= σκεπάζω

Μμάδκια= μάτια

Μιτά= μαζί

Μούττη= μύτη

Νάκκον= λίγο

Νεγελώ= κοροϊδεύω

Ξαπολώ= λύνω

Ξορτώνω= καταφέρνω

Ξωδκιάζω= ξοδεύω

Όρνιθα, η= κότα

Οσσιά,η= η σκιά

Ούλλος= όλος

Παδκιά,η= το πάτημα

Παναϋριν, το= το πανηγύρι

Πεζούνια,τα τα περιστέρια

Πλουμίζω= κεντώ, δίνω δώρο, ρίχνω χρήματα στο πιάτο

Πολογιάζω= αποχαιρετώ

Ποννά= όταν θα

Πόσσω= από το σπίτι

Πούγκα, η= η τζέπη

Πριχου= προτού

Ράβκω= ράβω

Ρέσσω= περνώ

Ροδόστεμμαν,το= το ροδόσταγμα

Σάζω= διορθώνω, τακτοποιώ

Σαιρετώ= χαιρετώ

Σελίνιν,το= κέρμα

Σσιούμαι= κουνιέμαι

Συμπουρκώ= βοηθώ

Τάσσω= τάζω,

Τατάς,ο= ο νονός

Τζαι, τζ, τζε, τζι= και

Τσιαττίζω= ταιριάζω, συνδυάζω

Φιλικουτούνια, τα= περιστέρια

Φκιόρο= λουλούδι

Χαρτώννω= αρραβωνιάζω

Χαρτωμένος= αρραβωνιαστικός

Χάρτωμαν, το= αρραβώνας

Χωρκό= χωριό

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία

Αβέρωφ, Γεώργιος. *Τα Δημοτικά τραγούδια και οι λαϊκοί χοροί της Κύπρου*. Λευκωσία: Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζίης Κύπρου, 1989.

Αβέρωφ, Γεώργιος. *Ο Κυπριακός γάμος, εθνογραφική μελέτη*. Λευκωσία, 1986.

Αβέρωφ, Γεώργιος. *Κυπριακοί λαϊκοί χοροί*. Λευκωσία: Δημοσιεύματα της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών αρ.5, 1978.

Ασσιώτης, Γρηγόρης. *Κυπριακοί χοροί, ανδρικοί και γυναικείοι*. Λευκωσία, 1962.

Βοσκαρίδου, Δωρίτα. *Το πλουμιστό ψωμί της Κύπρου*. Λεμεσός: εκδόσεις Νόσος, 2011.

Γιωργούδης, Πανίκος. *Η κοινωνική σημασία του Δημοτικού Τραγουδιού στους πρόσφυγες της Κύπρου, εθνομουσικολογική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη, 1988.

Ενωτιάδη, Δημοφ. *Παγκύπριον Λεύκωμα*. Εκδότης Αιχμή.

Eco, Umberto. *Πως γίνεται μια Διπλωματική εργασία*. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος, 1994.

Ιακωβίδης, Αλέκος. *Κυπριακοί χοροί, ένθετο της κασετίνας δίσκων, Κύπρος – Δημοτική μουσική*. Ναύπλιο: Πελοποννησιακό Λαογραφικό ίδρυμα, 1988.

Islamoglu Mahmnut – Sevket Oznur. *Παραδοσιακός γάμος στην Κύπρο*. Λευκωσία.

Καλλίνικος, Θεόδουλος. *Κυπριακή λαϊκή μούσα*. Λευκωσία, 1951.

Κληρίδης, Νέαρχος. *Κυπριακά Δημοτικά τραγούδια*. Λευκωσία, 1967.

Midem. *Διεθνής Έκθεση Μουσικής*. Γαλλία. Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού. 2005.

Παπαδόπουλου, Θεόδουλος. *Δημώδη Κυπριακά Άσματα*. Λευκωσία: Δημοσιεύματα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, 2001.

Παπαδόπουλος, Στέλιος. *Παραδοσιακά τραγούδια και χοροί της Κύπρου*. Λευκωσία, 1993.

Παπαχαραλάμπους, Γεώργιος. *Κυπριακά ήθη και έθιμα*. Λευκωσία: Δημοσιεύματα εταιρείας Κυπριακών σπουδών, ΑΡ.3, 1965

Πρωτόπαπα, Καλλιόπη. *Έθιμα του παραδοσιακού γάμου στην Κύπρο, Τόμος Α: Από τα προξενιά ως το γάμο*. Λευκωσία: Δημοσιεύματα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, 2005.

Πρωτόπαπα, Καλλιόπη. *Έθιμα του παραδοσιακού γάμου στην Κύπρο, τόμος Β: Από το γάμο στον Αντίγαμο*. Λευκωσία: Δημοσιεύματα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, 2005.

Ράφτης, Άλκης. *Χορός και ιστορία στην Κύπρο*. Αθήνα: ΔΟΛΤ, 2004.

BOVY-BAUD, Samuel. *Δοκίμιο για το Ελληνικό Δημοτικό τραγούδι*. Ναύπλιο: Πελοποννησιακό Λαογραφικό ίδρυμα, 2005.

Ταουσιάνης, Χρίστος. *Δημοτικά τραγούδια της Κύπρου, Α τόμος*, Λευκωσία, 1987.

Τόμπολης, Σώζος. *Κυπριακοί ρυθμοί και μελωδίες*. Λευκωσία, 1966.

Τόμπολης, Σώζος. *Κυπριακή παραδοσιακή μουσική, τόμος ΙΙ*. Λευκωσία: Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου, 2002.

Φαρμακίδου, Ξενοφώντος. *Κύπρια Έπη*. Λευκωσία: εκδόσεις Μορφωτικής Υπηρεσίας Υπουργείου Παιδείας, 1926.

Χριστοδούλου Μενέλαος - Ιωαννίδης, Κωνσταντίνος. *Κυπριακά Δημώδη Άσματα.*, τ. Α', Λευκωσία: Δημοσιεύματα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, 1987.

Άρθρα

Σιακαλλή, Αναστασία. «Το Προικοσύμφωνο.» *Φιλελεύθερος*(2013):25.

Σιακαλλή, Αναστασία «Παλιός Γάμος.» *Φιλελεύθερος*(2013):25.

Σιακαλλή, Αναστασία. «Η απέραντη ευτυχία μας.» *Φιλελεύθερος*(2013):26.

Σιακαλλή, Αναστασία. «Οι Ρυθμοί της Ευτυχίας.» *Φιλελεύθερος*(2013):32.

Λιάβας, Λάμπρος. «Από το ποτάμι της παράδοσης στο φολκλόρ.» *Το Βήμα* (2013):20.

Ηλεκτρονικές πηγές

<http://www.aboutcyprus.org.cy/gr/folk-culture> (1/8/2014)

http://www.moec.gov.cy/politistikes_ypiresies/ (30/7/2014)

<http://www.mousalyra.com.cy/el/cv/michalis-terlikkas> (15/07/2014)

<http://vasilitzia.org.cy> (12/07/2014)

<http://www.unesco.org.cy/Index.aspx?Language=GR> (1/06/2014)

http://www.dance-pandect.gr/pds_cosmos/pop/pop_perioxh_gr.php?oid=O-1CD5FB01&ActionP=Play&mode=Med&Obj=T&pid=DS-CYP&aa=6 (25/05/2014)

<http://www.assia.org.cy/prosopa/190.html?showall=1> (15/1/2014)

<http://www.oi-las.com/el/publications/20-pub1> (10/01/2014)

<http://eknadance.cyprusnet.gr/index.php?section=692>(30/11/2013)